

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra Politologie

**Vztah Číny a Zambie – strategický partner
nebo forma nekolonialismu**

Diplomová práce

Autor:	Bc. Dominik Čáň
Studijní program: N6701	Politologie
Studijní obor: NPAST	Politologie – africká studia
Forma studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání diplomové práce

Autor:	Dominik Čáň
Studium:	F20NP0018
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Vztah Číny a Zambie - strategický partner nebo forma neokolonialismu
Název diplomové práce AJ:	China-Zambia relationship - strategic partner or a form of neo-colonialism

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Čínsko-zambijské vztahy jsou již několik let často diskutované odborníky, politiky i širokou veřejností. Ekonomická výměna mezi Čínou a Zambií je velmi intenzivní, zejména kvůli tomu že Čína hledá zdroje nerostných surovin a nové trhy pro své výrobky. Někteří akademici, politici, analytici a žurnalisti obviňují Čínu z neokoloniálního jednání v Zambii. Tato diplomová práce, jejíž základ tvoří teorie neokolonialismu, bude zkoumat čínsko-zambijské vztahy a hledat odpověď na otázku, zda je možné čínské působení v Zambii označit za formu neokolonialismu. Autor této diplomové práce zanalyzuje čínsko-zambijské vztahy, přičemž základ budou tvořit poznatky o vývoji vzájemných vztahů, formě pomoci, objemu investic a velikosti obchodu. Dále budou v práci stanoveny znaky neokolonialismu, které poté budou aplikovány na čínské angažmá v Zambii. V další části bude proveden smíšený výzkum, který si klade za cíl přiblížit čtenáři pohled místních obyvatel na vztahy s Čínou. Smíšený výzkum bude proveden v hlavním městě Zambie, Lusace, přičemž budou dotazováni místní obyvatelé.

Brautigam, Deborah: The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa (2009), Ian Taylor: China's New Role in Africa (2009), Ian Taylor: The Evolution of Zambia's Relations with China (1998), Lumumba-Kasongo, Tukumbi: China-Africa Relations: A NeoImperialism or a Neo-Colonialism? (2011), Nkrumah, Kwame: Neo-Colonialism, The Last Stage of Imperialism (1965).

Zadávací pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 16.1.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20. 4. 2023

Dominik Čáň

Anotace

Čáň, Dominik. *Vztah Číny a Zambie – strategický partner nebo forma neokolonialismu*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2023, 99pp. Diplomová práce

Tato diplomová práce uvádí do problematiky bilaterálních vztahů mezi Čínskou lidovou republikou a Zambií. Práce v první teoretické části stanovuje znaky neokolonialismu, které jsou následně aplikovány na čínské angažmá v Zambii. Práce se věnuje analýze čínsko-zambijských vztahů, přičemž základ tvoří poznatky o vývoji vzájemných vztahů, formě pomoci, objemu investic, velikosti obchodu a politickém vměšování a odpovídá na otázku, zda je možné čínské působení v Zambii označit za formu neokolonialismu. Další část práce obsahuje smíšený výzkum, který přibližuje čtenáři pohled místních obyvatel na vztahy s Čínskou lidovou republikou.

Klíčová slova: Čínská lidová republika, Zambie, neokolonialismus, smíšený výzkum

Annotation

Čáň, Dominik. *China-Zambia relationship – strategic partner or a form of neo-colonialism*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023, 99pp. Master Thesis.

This Master thesis introduces the issue of bilateral relations between the People's Republic of China and Zambia. The first theoretical part of the thesis sets out the features of neo-colonialism, which are then applied to Chinese engagement in Zambia. The thesis analyses Sino-Zambia relations, drawing on insights on the evolution of the relationship, the form of aid, the volume of investment, the size of trade and political interventions. It answers the question of whether Chinese engagement in Zambia can be described as a form of neo-colonialism. The next section of the thesis contains mixed research that provides the reader with local people's perspectives on relations with the People's Republic of China.

Keywords: People's Republic of China, Zambia, neocolonialism, mixed research

Obsah

Úvod	8
1 Teoretické východisko.....	15
1.1 Neokolonialismus	15
1.2 Operacionalizace neokolonialismu	23
1.2.1 Mechanismy neokolonialismu	25
1.2.2 Ekonomické vměšování	26
1.2.3 Finanční závislost	27
1.2.4 Politické zasahování.....	28
1.2.5 Shrnutí.....	28
2 Případová studie Zambie.....	30
2.1 Hospodářský profil země.....	30
2.2 Společné vztahy ČLR a Zambie	35
2.3 Ekonomické vměšování	39
2.3.1 Shrnutí ekonomického vměšování.....	43
2.4 Čínské investice v Zambii a bankovní sektor	45
2.4.1 Investice.....	45
2.4.2 Bankovní sektor.....	46
2.4.3 Shrnutí investic a bankovního sektoru.....	47
2.5 Rozvojová pomoc	49
2.5.1 Shrnutí rozvojové pomoci	50
2.6 Politické zasahování.....	51
2.7 Shrnutí neokolonialismu v Zambii.....	53
3 Výzkumná část.....	54
3.1 Metodologie výzkumu.....	54
3.1.1 Cíl výzkumu.....	55

3.1.2	Struktura otázek	56
3.1.3	Metoda výzkumu.....	59
3.1.4	Sběr dat.....	61
3.1.5	Způsob zpracování dat	62
3.1.6	Etika výzkumu.....	62
3.1.7	Charakteristika respondentů	63
4	Výzkumné šetření.....	63
4.1	Charakteristika účastníků kvantitativního výzkumu	64
4.2	Vnímání čínské přítomnosti a neokolonialismu	66
4.2.1	Čínská přítomnost.....	66
4.2.2	Neokolonialismus	67
4.3	Oblasti a odvětví čínského vlivu	68
4.3.1	Oblasti čínské přítomnosti.....	69
4.3.2	Odvětví čínského vlivu.....	69
4.4	Přínosy a hrozby čínské přítomnosti.....	71
4.4.1	Výhody a příležitosti	71
4.4.2	Nevýhody a hrozby.....	72
4.4.3	Zadlužení země.....	74
4.5	Spolupráce s ČLR a integrace čínských obyvatel	75
4.6	Vliv jiných států	76
4.7	Shrnutí a závěry výzkumného šetření.....	76
4.7.1	Shrnutí dotazníkového šetření a interpretace výsledků šetření	77
4.7.2	Shrnutí rozhovorového šetření a interpretace výsledků šetření	78
	Závěr	82
	Zdroje.....	88
	Přílohy.....	96

Úvod

Nárůst vlivu Čínské lidové republiky (dále jen „ČLR“) v mezinárodním prostředí, stejně jako uvnitř jednotlivých států je více než patrný. Postupně se čínský vliv dostává mezi stále více diskutovaná témata v otázce mezinárodních vztahů. ČLR se na začátku 21. století stala jednou z hospodářsky nejúspěšnějších zemí světa. Vývoj čínského hospodářství na jednu stranu pozitivně ovlivňoval a nadále ovlivňuje rozvojové země, ale na druhou stranu se také stal hrozbou pro státy s rozvinutou ekonomikou na území Evropy, Asie i Severní Ameriky. Čínská vláda podporuje nejvýznamnější čínské firmy, aby investovaly v zahraničí, jelikož to považuje za důležitý nástroj pro integraci ČLR do světové ekonomiky. Ruku v ruce s nástupem ČLR se na počátku 21. století rozhodla celá řada afrických zemí, po letech ozbrojených konfliktů a občanských válek, nastoupit cestu určité transformace. Jejím výsledkem je skutečnost, že mezi dvaceti nejrychleji rostoucími ekonomikami světa jich v roce 2015 bylo hned deset z Afriky. Přičemž hlavním strategickým partnerem těchto zemí se stala právě ČLR, která na africkém kontinentu působí pragmaticky, nezatížena politickými či sociálními tématy a snaží se svým partnerům vycházet vstříc. Jak ČLR, tak africký kontinent mají vzájemné potřeby. ČLR potřebuje nerostné suroviny a další zboží, africké země obvykle potřebují vybudovat infrastrukturu, zdravotnickou péči, telekomunikační sítě a řadu jiných potřebných institucí a staveb.

Nutné je také zmínit, že ČLR není jedinou zemí, která na začátku 21. století začala výrazněji projevovat zájem o spolupráci se zeměmi na africkém kontinentu. Dříve rozvojové země, dnes již perspektivní ekonomiky jako jsou například Indie, Turecko, Brazílie nebo Saudská Arábie a Spojené Arabské Emiráty pronikají čím dál více na africký trh, čímž do jisté míry rostou obavy do té doby dominantních aktérů Evropy a Spojených států amerických. Avšak aktivita ČLR na kontinentu je nejvýraznější, což vykrystalizovalo v prohloubení vzájemné spolupráce. Tato spolupráce afrických států s ČLR se institucionalizovala v multilaterálním rámci Fóra čínsko-africké spolupráce („Forum on China–Africa Cooperation, dále jen FOCAC“). Díky tomuto Fóru se konají pravidelné summity, na kterých se schází nejvyšší političtí představitelé ČLR a afrických zemí a vytyčují si priority, oblasti, ale také zcela

konkrétní projekty, které mají přinést prospěch jak čínským investorům, tak lokálním vládám a obyvatelstvu.

Se silným čínským vlivem v Africe rostou také debaty o změnách a motivacích, které za podobným vývojem stojí. Řada analytiků, politologů, ale i žurnalistů se čím dál více zabývá otázkou, kolika rovin a sektorů se čínský vliv týká. Kladou si také otázku, jaké následky to může mít v budoucnosti. ČLR využívá na africkém kontinentu různé taktiky a prostředky. Jedná se zejména o různé investice a půjčky. Nová studie od amerického institutu The National Bureau of Asian Research (NBR) se právě na vlivové operace Pekingu v Africe zaměřuje. Dle dané studie ČLR usiluje o to být stále větším globálním aktérem a nadále ekonomicky růst, k čemuž jim má přítomnost na africkém kontinentu pomoci. Afrika představuje důležitý trh pro čínské společnosti a napomáhá tím růstu čínské ekonomiky. Kromě toho se ČLR snaží v Africe získávat podporu pro vlastní model vládnutí, s tím souvisí vysílání pravidelných delegací do Afriky, zvaní afrických politiků na studijní cesty do ČLR. Dochází také ke speciálnímu výcviků afrických státníků na školách v ČLR, čehož je součástí také pořádání seminářů na společná témata. Dochází také k pravidelnému zasílání darů africkým politickým stranám. ČLR se díky tomu daří získávat podporu na mezinárodním poli, zejména na půdě OSN například podepisováním společných prohlášení. V případě mnoha afrických zemí je také patrná snaha ČLR o přerušování jejich diplomatických vztahů s Tchajwanem. Při šíření čínského vlivu v Africe hrají důležitou roli také média, ČLR se intenzivně angažuje na africkém mediálním trhu a využívá různé taktiky pro dosažení svých cílů.

ČLR se angažuje primárně v zemích, kde má strategické či ekonomické cíle. Co se týče zemí, kde má jisté strategické zájmy, jedná se zejména o Džibutsko, kde má ČLR svoji první zahraniční vojenskou základnu nebo o Zambii, která je velmi bohatá na přírodní zdroje a ČLR tam má konkrétní ekonomické cíle. Dále jsou pro ni důležité země jako je Angola, Jihoafrická republika či Demokratická republika Kongo. Ekonomická výměna mezi ČLR a Zambii je velmi intenzivní, zejména proto, že ČLR hledá nerostné zdroje a nové trhy pro své výrobky. Zambie je pro čínské investory zajímavá především z důvodu bohatých nalezišť mědi. Jihoafrická země má nemalý veřejný dluh, což vzbuzuje různé obavy, jelikož věřitelem podstatné části je právě ČLR. Dalšími zeměmi s velmi vysokým veřejným dluhem vůči ČLR jsou Angola, Etiopie,

Demokratická republika Kongo či Súdán. Nejen z tohoto důvodu někteří akademici, politici, analytici a žurnalisti obviňují Čínu z neokoloniálního jednání v těchto zemích.

Jeden z hlavních důvodů, proč jsem si vybral téma problematiky čínského vlivu konkrétně v Zambii, je převážně jeho aktuálnost, kdy stále více pozorovatelů upozorňuje na nevýhody a možná rizika pro budoucí vývoj Zambie, ale také pro samotné obyvatelstvo jihoafrické země. Nutno podotknout, že zejména v českých médiích, ale i v médiích dalších evropských i mimoevropských zemích je působení ČLR v Africe, obzvláště v Zambii, velmi kritizováno. Občanům těchto zemí jsou předkládány převážně nevýhody vzájemné spolupráce, a tak má naprostá většina obyvatel na čínské aktivity v Zambii negativní názor. Tento negativní pohled se objevuje i v akademické obci. Na základě toho jsem se rozhodl provést svůj vlastní výzkum vztahů mezi ČLR a Zambii. Toto téma jsem si vybral, mimo jiné proto, že jsem dostal příležitost vycestovat do Zambie a zjistit, jaký je čínský vliv v Zambii ve skutečnosti. Zda je skutečně převážně negativní, jak je v médiích, ale i některých odborných článcích uváděno. Mimo jiné mě také zajímá, jak spolupráci mezi oběma zeměmi vnímají sami obyvatelé Zambie, pokud vůbec nějakou spolupráci vnímají. Právě vnímání samotných občanů je v demokratické společnosti jedním z nejdůležitějších aspektů. Zejména mě zajímá, zda lokální obyvatelstvo vnímá čínské působení v zemi jako neokoloniální.

Diplomová práce se bude zabývat čínsko-zambijskými vztahy a jejím hlavním cílem je hledat odpověď na otázku, zda lze čínskou angažovanost v Zambii označit za formu neokolonialismu. Můj výzkum se pokusí analyzovat čínsko-zambijské vztahy, přičemž bude vycházet z poznatků o vývoji vztahů, formě pomoci, objemu investic, velikosti obchodu a politickém vměšování. Dále má práce identifikovat charakteristiky neokolonialismu, které budou následně aplikovány na čínskou angažovanost v Zambii. S využitím metody analýzy vzájemné spolupráce a čínské participace v jihoafrické zemi bude zodpovězena výzkumná otázka zabývající se aplikací teorie neokolonialismu na čínské působení v Zambii. Dalším cílem mé práce je přiblížit čtenáři pohled samotných obyvatel Zambie. Zejména mě bude zajímat, jestli lokální obyvatelstvo vnímá čínské působení v zemi jako neokoloniální. Pokusím se odhalit, zda a případně v jaké míře vnímají čínskou přítomnost a dále zjistit, jaký mají názor na čínský vliv v jejich zemi a další s tím související otázky. V práci bude proveden výzkum smíšených metod, jehož cílem bude poskytnout čtenáři pohled místních obyvatel. Smíšený výzkum bude

proveden v hlavním městě Zambie, Lusace, a to za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s místními obyvateli a formou dotazníkové šetření. V práci bude kladen důraz na objasnění situace kolem čínské přítomnosti v Zambii. Výsledkem práce bude přehled faktů, které nám nastíní, zda je možné čínskou participaci v Zambii označovat jako neokolonialismus. Dále výsledkem této práce bude pohled a vnímání dané problematiky potencionálního neokolonialismu v Zambii optikou místních obyvatel. Na základě výše zmíněných cílů budeme schopni porovnat faktický neokolonialismus v zemi s pohledem lokálních obyvatel. Práce bude zpracována pomocí analýzy a následně smíšeného výzkumu, který kombinuje prvky kvantitativního a kvalitativního výzkumu.

Výzkumné otázky, kterými se budu zabývat, tedy zní: Lze čínskou přítomnost v Zambii označit za formu neokolonialismu?

Pro další výzkumné otázky využiji toho, že jsem osobně strávil čtyři měsíce v Zambii a provedu terénní výzkum, který nám objasní, jak vnímají čínskou přítomnost samotní obyvatelé Zambie a zda lokální obyvatelé chápou čínské působení v zemi jako neokolonialismus. Budeme tedy schopni fakticky zhodnotit neokolonialismus v zemi a porovnat to s pohledem místních obyvatel, zda oni sami se cítí pod neokoloniálním vlivem.

Další výzkumné otázky tedy zní: Považují lokální obyvatelé čínské působení v zemi za neokoloniální? Jak vnímají čínský vliv v jejich zemi?

Vzrůstající čínský vliv v Zambii vyvolává čím dál více reakcí o ohlasů nejen v akademické sféře, ale také v médiích a je zdrojem přetrvávajících debat mnoha akademiků, politiků, analytiků a žurnalistů. V posledních letech se tímto tématem zabývá velké množství, jak lokálních, tak i světových analytiků, kteří se věnují vývoji situace v regionu. Literatura na dané téma je silně polarizovaná. Někteří autoři, analytici či žurnalisté na čínskou přítomnost v Africe pohlížejí velmi kriticky, zatímco jiní čínské chování obhajují. Ve své práci zmíním převážně světové autory, kteří v Africe působili nebo stále aktivně působí a věnují se výzkumu na místě. Mezi tyto autory patří Deborah Brautigam, Tukumbi Lumumba-Kasongo, Diana Haag, Emmanuel Matambo, Inyambo Mwanawina, Makhura B. Rapanyane, Kabunda Badi, Fuh Roland Suh, Thomas Molnar nebo také Petr Daněk a Václav Kuželka, který píše reporty pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Úvodní literaturou zabývající se neokolonialismem

v této práci budou texty z roku 1965, které sepsal bývalý ghanský prezident Kwame Nkrumah, který termín neokolonialismus definoval jako jeden z prvních. Kwame Nkrumah tak učinil v knize Neokolonialismus – Poslední stupeň imperialismu („Neo-Colonialism – The last stage of imperialism“) (Nkrumah, 1965). Na jeho charakteristiku neokolonialismu posléze navážu zejména modernějšími interpretacemi zkoumaného termínu, které jsou pro posouzení potencionálního neokolonialismu v 21. století vhodnější a ze kterých primárně vycházím. Je také důležité reflektovat práci badatelů z rozvojového světa, a proto čerpám mimo jiné od autorů pocházejících z Afriky, kteří přinášejí vlastní pohled v dané záležitosti.

Práce bude rozdělena na tři části. První část se bude zabývat aspekty a definicí neokolonialismu, jenž bude sloužit jako nástroj pro vysvětlení charakteru čínsko-afričských vztahů. V této části budou stanoveny znaky neokolonialismu. Další část diplomové práce zanalyzuje čínsko-zambijské vztahy, přičemž základ budou tvořit poznatky o vývoji vzájemných vztahů, formě rozvojové pomoci, objemu investic, a velikosti obchodu. Práce se zaměří na čtyři oblasti, kde budou zkoumány mechanismy neokolonialismu. Jedná se o ekonomické vměšování, čínské investice v Zambii a bankovní sektor, rozvojovou pomoc a politické zasahování. V každé oblasti budou na základě teoretických východisek stanoveny mechanismy neokolonialismu, přičemž tato práce bude zkoumat, zda se dané neokoloniální mechanismy objevují ve výše zmíněných oblastech v Zambii či nikoliv. Podle výše zmíněných poznatků, dojde k určení potencionální přítomnosti neokoloniálních praktik v Zambii, díky čemuž bude zodpovězena výzkumná otázka, zda je čínskou přítomnost v jihoafrické zemi možné označit za formu neokolonialismu. Mé závěry budou potvrzeny na datech a rešerši vzájemného vztahu mezi ČLR a Zambií. V daném tématu nebyla dosud vytvořena žádná hodnotící stupnice, která by byla schopná nějak numericky či za použití nějakého systému uspořádat a dle toho následně určit míru potencionálních neokoloniálních znaků. Z výše zmíněných příčin bude zodpovězení otázky, zda se jedná o formu neokolonialismu či nikoliv, zdůvodněno následovně. Výše zmíněné čtyři kontrolní mechanismy budou mít všechny stejnou váhu. Pokud bude na základě předem stanovených znaků, čínská přítomnost v Zambii označena jako forma neokolonialismu, bude mít v naší analýze hodnotu 4, což bude znamenat, že se neokoloniální praktiky projevují ve všech vymezených sférách. Pokud naopak Zambie nebude čínskou

přítomností nijak ovlivněná, a tedy ani nebude formou neokolonialismu, následná připsaná hodnota bude 0. Pokud bude připsaná hodnota mezi 1-3, znamená to, že se neokoloniální praktiky projevují pouze v některé z předem vymezených sfér. Takový případ v celkovém hodnocení čínského působení v Zambii jako neokolonialismus označit nemůžeme.

V závěrečné části práce bude proveden smíšený výzkum, který staví na synergii kvalitativního a kvantitativního výzkumu s cílem porozumět danému jevu lépe než při využití pouze kvalitativního či kvantitativního výzkumu. Tato práce využívá simultánního kombinování, což znamená, že používá obě metody ve stejném okamžiku. Konkrétně se jedná o schéma QUAN-qual, kdy kvantitativní výzkum, který je deduktivní povahy, využívá kvalitativní výzkum pro doplnění informací (Složilová, 2011, 51). Při výzkumu je využíváno online dotazníkové šetření a následně metoda polostrukturovaného rozhovoru. S pomocí daného průzkumu se pokusím přiblížit čtenáři pohled a názor místních obyvatel na čínské aktivity v jejich zemi. Na základě tohoto bádání zodpovím výzkumnou otázku, zda lokální obyvatelé vnímají čínské působení jako neokoloniální a jak vnímají obyvatelé Zambie čínské aktivity v jejich zemi.

Východiskem pro splnění stanovených cílů a zodpovězení výzkumných otázek bude především studium odborných publikací, textů a relevantních internetových zdrojů. V své práci se budu odkazovat na světovou, částečně i českou odbornou literaturu, avšak především byly využity zdroje psané v angličtině. Při konkrétním zaměření na vztahy obou zemí z pohledu neokolonialismu budu vycházet ze sborníku „Stát, prostor, politika“, kde Petr Daněk popisuje a charakterizuje různé aspekty neokolonialismu (Daněk, 2000). Spíše, než monografie byly však pro mou analýzu zásadní články v odborných časopisech či různé working papers. Jedná se například o China-Africa Relations: A Neo-Imperialism or a Neo-Colonialism? A Reflection od Tukumbi Lumumba-Kasongo, Mechanisms of Neo-Colonialism: Current French and British Influence in Cameroon and Ghana od Diany Haag, Chinese FDI and Employment Creation in Zambia od Sinkala a Zhou, China–Zambia political and economic relations in historical context od jihoafrického odborníka Makhura B. Rapanyane, What is Neo-Colonialism? How it is Manifested and What can be done? od Fuh Roland Suha, El neocolonialismo en África: sus formas y manifestaciones od

Kabunda Badi, China: Africa's New Wise Men from The East? od Emmanuela Matambo nebo China-Africa economic relations: The case of Zambia od Inyambo Mwanawina. Co se týče internetových zdrojů, budu čerpat primárně z webových stránek Foreign Policy, Sagaci Research, China Africa Research Initiative. Dále z ekonomických datových databází jako je Observatory of Economic Complexity či Statista. Vzhledem k aktuálnosti tématu je nutno pracovat i s články z novin či zpravodajských agentur Reuters, The East African, Xinhua, The Lusaka Times či Zambian Business Times. V neposlední řadě budu vycházet z vědeckých prací politologů zaměřených na tuto problematiku. Široký souhrn zdrojů by nám měl sloužit jako dostatečné množství informací pro vypracování této práce. Ve své práci se budu pohybovat v období od roku 1964, kdy Zambie získala nezávislost, až do současnosti.

1 Teoretické východisko

1.1 Neokolonialismus

V této diplomové práci slouží pojem neokolonialismus jako nástroj pro vysvětlení charakteru čínsko-zambijských vztahů. Proto je potřeba zabývat se aspekty a definicí neokolonialismu. Neokolonialismus jako takový byl a nadále je hojně užíván zejména ne odbornými pozorovateli poměrně volně a často je využíván pro kritické označení jakýkoliv aktivit obzvláště západních států v rozvojových zemích. Slovo neokolonialismus se poprvé objevilo v Oxfordském slovníku anglického jazyka již v roce 1961. Zdrojem byl londýnský časopis *The New Statesman*, který napsal: „Nejnebezpečnější formou kolonialismu je právě neokolonialismus“. Důležitým prvkem tohoto tvrzení je samotná kontinuita. Pojem neokolonialismus totiž předpokládá, že mu již určitá forma kolonialismu předcházela a že od té doby nabyla jiné podoby. Například i to, že staré kolonizátory Afriky nahradila ČLR (Nagesh, 2000, 182-184). Na konferenci *All African People's* konané v roce 1961 v Káhiře byl neokolonialismus definován jako přetrvávání koloniálního systému v rozvojových zemích i přes uznání politické nezávislosti. Tyto země v podstatě zůstaly pod správou nepřímé a promyšlené nadvlády, která byla politického, hospodářského, sociálního či vojenského charakteru. To bylo v té době chápáno jako největší hrozba pro nově nezávislé státy Afriky (University of Wisconsin Press, 1962).

Termín neokolonialismus v podstatě vzniknul se zánikem kolonialismu, to znamená v období získávání nezávislosti kolonií v 60. letech. Od počátku si ho osvojilo mnoho politiků, teoretiků či badatelů. Tento koncept byl aplikován převážně na Afriku druhé poloviny 20. století, ale jeho nadužívání v následujících desetiletích vedlo k nejasnostem ohledně jeho významu. V důsledku toho je dnes téměř nemožné najít přesnou a ustálenou definici slova (Nagesh, 2000, 165-166).

Obecně můžeme říct, že pojem neokolonialismus byl zprvu využíván spíše politiky, teoretiky a badateli pohybující se v levé části ideologického spektra, převážně se hlásící k marxistické tradici a jejími dalšími podporovateli. Marxističtí badatelé tak označovali tehdejší formy imperialismu nebo nepřímé formy kontroly skrze ekonomické či kulturní prostředky. Příkladem může být Jean Paul Sartre, který ve své knize *Kolonialismus a Neokolonialismus* („*Colonialism and Neocolonialism*“) poprvé představil termín neokolonialismu a někteří autoři, tak přisuzují vznik tohoto termínu

právě jemu nebo marxistický ekonom Samir Amin, který se ve své knize Neokolonialismus v Západní Africe („Neo-colonialism in West Africa“) zaobíral především problematikou třetího světa. Jako další příklad můžeme uvést Kwame Nkrumaha, který tento pojem představil ve své knize z roku 1965 Neokolonialismus – Poslední stupeň imperialismu („Neo-Colonialism – The last stage of imperialism“). Řadou odborníků a akademiků je Kwame Nkrumah, první prezident nezávislé Ghany a představitel boje proti koloniální nadvládě, považován za prvního, kdo adekvátně interpretoval termín neokolonialismus (Amin, 1974; Nkrumah, 1965; Sartre, 1964).

K pochopení myšlenek Kwame Nkrumaha je nutné si uvědomit, v jaké době a prostředí žil. Jednalo se o období kolonizace a následné dekolonizace a jeho myšlenky tím byly značně determinovány. V té době docházelo v podstatě ke znovuzrození afrických států, přičemž většina z těchto států pohlížela na Západ a v něm ukotvený kapitalismus značně kriticky.¹ Jakékoliv vměšování do suverenity nově vznikajících afrických států bylo chápáno negativně, a to nejen ze strany samotných států. Jednalo se i o jednu ze zásad specifikovaných na půdě Organizace Spojených Národů (dále jen „OSN“), která spočívá v tom, že všechny členské státy jsou suverénní a rovnoprávné.

Kwame Nkrumah chápal neokolonialismus jako zásadní a nejnebezpečnější zbraň imperialismu jeho doby (Tweedie, 2007, 3). Pravděpodobně i z toho důvodu dochází až do dnes k zaměňování pojmů neokolonialismus a imperialismus, respektive neoimperialismus, proto je nutné si tyto dva pojmy vymežit a ozřejmit jejich charakteristické prvky. Oba pojmy mají řadu společných znaků. Je možné označovat je za součást kritických teorií, jsou také značně užívány ve společenských vědách. Oba pojmy vyjadřují nové interpretace starých doktrín v novém kontextu a s jinými aktéry. Jejich význam je obecně spojen s evropskou historií, může se však lišit v závislosti na tom, jak a kde se používají, nicméně jejich důsledky lze i přesto zobecnit. (Lumumba-Kasongo, 2011, 234-236).

Imperialismus, považovaný za ideologii, je soubor doktrín, které vytvořily impéria a imperiální režimy, jež organizovaly různé společnosti kolem centralizované a autoritářské základny. Různé imperiální systémy vlády měly i přes značnou rozmanitost řadu společných rysů, jako je hierarchická politická kontrola (shora dolů), centralizovaná moc a jediný a předem daný původ vládnoucí elity. Imperialismus je

¹ Množství afrických států bylo v této době ovlivněno Marxovo učením.

spojován s jeho nejslavnějším teoretikem Vladimírem Iljičem Leninem, který v knize z dvacátých let dvacátého století s názvem Imperialismus: nejvyšší stadium kapitalismu („Imperialism, the Highest Stage of Capitalism“) vysvětlil, jak průmyslové kapitalistické země vyvážejí finanční kapitál na kolonizovaná území a vykořisťují jejich zdroje a pracovní sílu, což je proces, který následně plodí sociální nerovnost (Lenin, 1963). Imperialismus tedy může interpretovat politiku, praxi nebo prosazování šíření moci a nadvlády národa v jiných lokalitách, a to buď prostřednictvím přímých územních zisků, nebo nepřímé kontroly politiky a hospodářství (Lumumba-Kasongo, 2011, 240).

Neoimperialistické teorie mají ideologické a historické kořeny, které jsou patrné také ve škole teorie závislosti a marxisticko-revizionistických teoriích. Obecně neoimperialističtí teoretici prohlašují, že mezinárodní kapitalistické prostředí je rozděleno na mocné a méně mocné národy, přičemž malý počet nejmocnějších národů ovládá směřování světa s ohledem na své imperiální ambice. Neoimperialismus uplatňuje nové praktiky vykořisťování, které vedou k novým závislostem, jež vytvářejí cyklus permanentní nerovnosti. Permanentní mezinárodní nerovnost po skončení koloniální nadvlády byla základem nekonečné ekonomické závislosti kolonizovaných zemí. V Africe je tato postkoloniální nerovnost a následná závislost pozorovatelná prostřednictvím vykořisťování místních přírodních zdrojů jinými státy, rozsáhlých zahraničních investic, obrovské nerovnováhy v obchodních vztazích a velkých zahraničních dluhů. Země se tak stávají určitými prostředníky neoimperialismu (Lumumba-Kasongo, 2011, 245-254).

Neokolonialismus a neoimperialismus tedy shodně označují nadvládu a určitou kontrolu. V kontextu globálního liberalismu, kde se předpokládá, že všichni aktéři shromažďují zboží, služby, ale i plány a ideje na světovém trhu, je imperialismus další formou tyranie, protože neoimperialismus neposkytuje žádný politický prostor pro vlastní potřeby a žádné příležitosti k růstu vykořisťovaných států nebo společenských tříd. Největším rozdílem je, že neokolonialismus odkazuje na některé nové formy fyzické a institucionální kontroly, naopak neoimperialismus je nadvláda bez nutnosti fyzické kontroly (Lumumba-Kasongo, 2011, 265-266).

Ghanský státník Kwame Nkrumah interpretoval termín neokolonialismus jako osvědčený způsob k udržení kolonialismu, který současně přijímá ideje svobody a

suverenity států. Tento mechanismus podle něj slouží jako prostředek jak Západ, obzvláště Spojené státy americké,² usilují o určitý vliv v zemích Třetího světa, který se projevuje v řadě oblastí, zejména ve sféře mezinárodních investic a obchodních vztahů (Gregory, 2009, 96). Nicméně jde o komplexní proces, který se netýká jen ekonomiky a politiky, ale také kultury, náboženství nebo ideologie. Děje se tak navzdory tomu, že oficiální kolonialismus skončil a nově vzniklé africké státy jsou na teoretické úrovni svobodné. Ve skutečnosti však hospodářský systém, a tedy i jeho politika, nadále podléhá vnějšímu řízení. V důsledku toho investice do tohoto neokoloniálního systému spíše prohlubují, než aby zmenšovaly rozdíly mezi bohatými a chudými zeměmi. Podřízení domácí politiky zahraničním (především finančním) imperativům v podstatě staví státy do pastí neokolonialismu, kdy nejsou správcem vlastního blaha. Nkrumah tento jev vysvětluje tím, že koloniální území byla rozdělena na řadu neživotaschopných států, pro které nebyl možný samostatný rozvoj. Proto se musí obracet na bývalou koloniální mocnost, aby jim zajistila obranu, a dokonce i vnitřní bezpečnost. Zároveň dodává, že západní dělnická třída profitovala z neokoloniálního vykořisťování globálního Jihu, a tak neokolonialismus sám o sobě umožnil rychlý postup Západu (Tweedie, 2007, 10).

Podle Nkrumaha má neokolonialismus následující charakteristiky:

Za prvé, v extrémních případech může cizí mocnost v neokolonizovaném státě rozmístit své vojenské síly a přímo tak ovládat místní vládu.

Druhou tradiční formou je neokolonialistická kontrola rozvojové země prostřednictvím ekonomických nebo měnových prostředků.

Za třetí, slabší stát může sloužit pouze jako trh pro produkty neokolonialistické moci.

Za čtvrté, mocnost může kontrolovat vládní politiku ve slabším státě prostřednictvím finančních příspěvků na správu a vedení tohoto státu. Tuto formu lze doplnit poskytnutím personálu pro státní správu za účelem řízení politiky, kontroly směnného kurzu a zřízení nebo řízení bankovního systému (Nkrumah, 1965, 239-242).

Na tomto místě však vyvstává otázka, jak do tohoto konceptu zapadá ČLR, která Afriku nikdy přímo nekolonizovala? Sám Nkrumah podobný případ předložil ve své knize. Situaci vykreslil na příkladu Jižního Vietnamu, který byl původně kolonizován

² Z neokolonialismu však nemůžeme obviňovat jen státy, autoři se mimo ně zmiňují i o mezinárodních institucích jakými jsou například Mezinárodní Měnový Fond nebo Světová Banka.

Francií, ale později jej převzaly Spojené státy americké, aby jej nekoloniálně ovládly. Nemusí tedy nutně platit, že země, která v minulosti ovládala dané území, je zároveň i nekolonizátorem. Naopak se může jednat o úplně odlišnou zemi (Nkrumah, 1965, 255).

Termín nekolonialismus je často interpretován odlišně, a tak je pro bližší pochopení žádoucí, prozkoumat i jiné, současnější definice slova nekolonialismus. Politoložka Natasha Menell ve svém článku Čína a Afrika: Nový nekolonialismus? („China and Africa: The New Neocolonialism?“) uvádí: „*Neokolonialismus je spletitý termín, který má značnou rétorickou sílu. Jde o vliv cizích mocností na politiku a ekonomickou trajektorii méně rozvinutých států jinými prostředky než přímou politickou kontrolou...*“ (Menell, 2010, 55).

Americká společnost Merriam-Webster, nejstarší vydavatel slavných slovníků ve Spojených státech amerických, charakterizuje nekolonialismus jako: „*Ekonomické a politické akce, kterými si velmoc nepřímou udržuje nebo rozšiřuje svůj vliv na území a obyvatele dané země*“ (Merriam-Webster, 2023).

Jako další směrodatnou formulaci nekolonialismu považují celistvou definici od Petra Daňka, který ve sborníku Stát, prostor, politika uvádí: „*Neokolonialismus je forma hospodářské a politické kontroly vyspělých států, případně nadstátních sdružení a institucí, nad hospodářstvím nerozvinutého světa. Ovládané země jsou formálně nezávislé, ale jejich hospodářství a politický systém jsou řízeny zvenčí. Nástroje této kontroly jsou různé, ale často zahrnují přítomnost zahraničního a průmyslového a finančního kapitálu. Ten ovlivňuje vnější ekonomické vazby nekoloniálních území, ale svojí podporou určitých elit v těchto zemích má vliv i na jejich sociální strukturu...*“ (Daněk, 2000, 50).

Mimo jiné je důležité vzít v úvahu názory badatelů a politiků z rozvojového světa, kteří navazují na myšlenky Kwame Nkrumaha. Tito autoři by mohli přinést vlastní interpretaci nekolonialismu. Dále je zajímavé reflektovat pohled na nekolonialismus tak, jak ho vidí sami obyvatelé potencionálních nekoloniálních států.

Teorie nekolonialismu byla v historii pravidelně několikrát zmíněna africkými politickými vůdci a stala se určitým faktorem obviňujícího diskurzu. Po bývalých koloniálních mocnostech, jako byly Francie, Spojené království a Nizozemsko, následovaly nově se rozvíjející mocnosti, jako byly Spojené státy americké, někdejší

Sovětský svaz a ČLR. Obviněny byly i mezinárodní organizace, jako je OSN, Světová banka (dále jen „SB“), Mezinárodní měnový fond (dále jen „MMF“), Světová obchodní organizace (dále jen „WTO“), Organizace Severoatlantické smlouvy, Organizace Středoevropské smlouvy a Organizace jihovýchodní Asie (Kabunda Badi, 1996, 65-67).

Neokolonialismus sleduje stejnou vizi jako kolonialismus, a to vykořisťovat bývalé kolonie a udržovat je v závislosti. Neokolonialismus se od kolonialismu odlišuje ovládnutím suverénních nezávislých států především ekonomickými prostředky. Podle řady afrických autorů je neokolonialismus fatálnější než kolonialismus, protože neokoloniální mocnosti nelegitimizují okupaci jiných zemí (Kabunda Badi, 1996, 63).

Africký politolog Mbuyi Kabunda Badi rozlišuje v afrických zemích tři formy neokolonialismu. Jedná se o skutečný neokolonialismus, ultraneokolonialismus a autokolonizace (Kabunda Badi, 1996, 65). Takzvaný skutečný neokolonialismus uplatňují bývalé evropské koloniální mocnosti, které nadále udržují vztah závislosti se svými dávnými koloniemi. Navzdory suverenitě zemí mají neokoloniální mocnosti významný monopol na rozhodování. Autor ve své práci uvádí jako příklad skutečného neokolonialismu Francii. Prostřednictvím francouzských učenců, diplomatů a vojenských sil si Francie udržuje stálou politickou a vojenskou kontrolu nad svými bývalými africkými koloniemi. Následně jsou tyto kolonie povinné konzultovat mezinárodní otázky s Francií, zejména pokud se týkají francouzských zájmů. Francie má dokonce práva na intervenci, přičemž tato práva jsou využívána k potlačení opozice a udržení spřízněné vlády (Kabunda Badi, 1996, 66).

Jako celkem zřejmý příklad formy ultra neokolonialismu autor ve své práci představuje Spojené státy americké, někdejší Sovětský svaz a ČLR, které nekolonizovaly žádné africké státy, ale nahradily bývalé koloniální mocnosti. Zatímco USA podle autora propagovaly ekonomický imperialismus, Sovětský svaz a ČLR šířily imperialismus ideologický. Tyto neokoloniální mocnosti používají hospodářskou a vojenskou pomoc jako prostředek k získání podpory. Přímé vojenské intervence zajišťují jejich ekonomické a politické zájmy (Kabunda Badi, 1996, 66).

V práci Kabunda Badi je zmíněná ještě třetí forma nazvaná autokolonizace, která je dobrovolná a podstupují ji afričtí elitní studenti, kteří studují na evropských a amerických univerzitách a přijímají jejich hodnoty. Po příjezdu do vlasti se stávají úředníky, vojenskými nebo správními důstojníky a řídí se neokoloniálními pravidly.

Přispívají k přijetí rozvojových modelů, které vedou k vykořisťování (Kabunda Badi 1996, 67-68).

Novodobější pohled nám nabízí kamerunský badatel Fuh Roland Suh ve svém internetovém článku, Co je to neokolonialismus? Jak se to projevuje a co se dá dělat? („What is Neo-Colonialism? How it is Manifested and What can be done?“) uvádí, že neokolonialismus lze definovat jako nepřímou kontrolu ekonomického, politického a sociokulturního života afrických zemí jejich bývalými koloniálními „pány“. Na rozdíl od kolonialismu, který je definován kontrolou, neokolonialismus působí nepřímo a tajně. Neokolonialismus chápe jako mechanismus zavedený evropskými koloniálními mocnostmi k udržení kontroly nad jejich bývalými koloniemi po nezávislosti (Suh, 2019).

Ve svém článku dále zmiňuje, že během koloniálního období měli Evropané stálý přísun surovin ze svých afrických kolonií a odbytiště pro své hotové výrobky. Když Afričané začali volat po své nezávislosti, Evropané věděli, že je jen otázkou času, kdy budou muset udělit koloniím nezávislost, a tak vytvořili neokolonialismus, aby si udrželi kontrolu. V průběhu let se neokolonialismus projevil v Africe v několika různých oblastech, které zahrnují politické, ekonomické a sociokulturní systémy, jako jsou: vojenské převzetí, nerovnoměrná obchodní bilance, kvalita vzdělání a závislost zemí na jejich bývalých koloniálních mocnostech (Suh, 2019).

V Africe také existuje tzv. syndrom závislosti, což je další forma, v níž se projevuje neokolonialismus. Africké země jsou stále závislé na svých bývalých koloniálních mocnostech, pokud jde o ochranu a finanční pomoc, obzvláště prostřednictvím finančních institucí, jako je MMF. Příkladem je program strukturálního přizpůsobení, který právě MMF zavedl. Díky těmto politikám se řada afrických zemí stala závislých na pomoci západních zemí a západní země si díky této pomoci mohly nepřímo udržet kontrolu nad africkými zeměmi. Další formou, v níž se neokolonialismus projevuje, je komplex méněcennosti nebo nadřazenosti bílé rasy. Afričané věří, že myšlenky jejich kultur a způsob života jsou horší než myšlenky a způsob života Evropanů a že cokoli, co pochází ze Západu, je lepší než to, co bylo vyrobeno v Africe, a proto Afričané spotřebovávají více výrobků s názvem „made in UK, made in France“ než těch, které byly vyrobeny v Africe (Suh, 2019).

Další formou, v níž se neokolonialismus projevuje, je nerovnováha v obchodu mezi africkými a západními zeměmi. Africké země vyrábějí suroviny a prodávají je Evropanům, kteří suroviny odebírají, zpracovávají a hotové výrobky posílají zpět do Afriky. Ceny těchto surovin obvykle určují Evropané. To vedlo k negativním obchodním podmínkám na úkor Afričanů. Jinými slovy, africká ekonomika není komplementární, protože Afričané vyrábějí to, co nespotřebovávají, a spotřebovávají to, co nevyrábějí, což je systém, který se projevoval v době koloniální éry. Další projev neokolonialismu je ve vzdělávacím systému Afriky. V koloniálním období mělo vzdělání poskytované Afričanům za cíl vyškolit některé Afričany, aby jim pomáhali při správě území. Vzdělání bylo určeno k přípravě úředníků a učitelů, přičemž technické vzdělání bylo zanedbáváno, aby africké školy nevytvářely techniky, kteří by produkovali zboží, jež by mohlo konkurovat jejich vlastnímu. Také v dnešní době lze určité dovednosti získat zejména na západních školách, a když tam mladí studenti z Afriky odejdou, jsou indoktrinováni evropským způsobem, a když se vrátí, jsou z nich spíše „Západané než Afričané“ (Suh 2019).

Dalším projevem neokolonialismu je oblast armády. Africké země jsou stále závislé na svých bývalých koloniálních mocnostech, zejména na bývalých francouzských koloniích, pokud jde o výcvik jejich ozbrojených sil, dodávky zbraní, ale také ochranu. Některé evropské státy dokonce zřídily ve svých bývalých koloniích vojenské základny, jako například Britové v Keni. Kromě toho se neokolonialismus projevuje také v měnové politice afrických zemí (Suh 2019).

Co se týká pohledu samotných obyvatel afrických států, v tomto ohledu je poměrně hojně využíváno vyjádření, které se datuje již do roku 1961, kdy proběhla konference All African People's v Káhiře. Toto poměrně staré prohlášení bylo znovu vydáno v roce 2009 a dále použito ve shrnutí z roku 2018 s odůvodněním, že jde stále o aktuální záležitost. V daném vyjádření je proklamováno, že neokolonialismus je založen na hospodářském a politickém zásahu, jehož záměrem je zabránit africkým zemím spravovat vlastní hospodářské, politické a společenské otázky, které souvisí se zužitkováním jejich nerostných zásob (All African People's Conference, 2018).

Jiné stanovisko ohledně termínu neokolonialismus poskytují autoři Yan Hairong a Barry Sautman v jejich odborné práci Africké pohledy na vazby mezi Čínou a Afrikou („African Perspectives on China-Africa Links“). V jejich práci se zabývají tím, zda si

oslovení afričtí obyvatelé myslí, že je jejich země nekolonizovaná. Na základě jejich analýzy přicházejí se zjištěním, že dotázaní často nevědí, co si pod pojmem „nekolonialismus“ mají představit. Ve výsledku je tak chápání tohoto pojmu z jejich strany omezeno výhradně na směnu nerostného bohatství za řemeslné produkty (Hairong & Sautman, 2009, 759).

1.2 Operacionalizace nekolonialismu

Na základě výše citovaných idejí státních činitelů, teoretiků a badatelů zabývajících se interpretací nekolonialismu, můžeme dojít k závěru, že nekolonialismus je poměrně rozsáhlý pojem s různými aspekty, které označující široké množství mnohostranných jevů. V určitých pasážích se také liší pohledy západních badatelů a politiků od těch afrických. Nicméně můžeme vidět i řadu podobných prvků. Obecně lze říci, že jádrem nekolonialismu je předpoklad existující dominance některého aktéra či aktérů v mezinárodním systému, dochází k výměně přímé politické kontroly za nepřímou zejména ekonomickou, ale i politickou či kulturní kontrolu, přičemž se v podstatě jedná o cílené a vědomé ovládnání jiných aktérů. Většina autorů se také shoduje, že základem je výrazná ekonomická síla silnějšího ze zainteresovaných aktérů.

Jak jsem již zmínil výše, prvotní kořeny nekolonialismu, se objevují již v dobách kolonialismu. Z tohoto důvodu je nekolonialismus v podstatě předurčený k nějakému nerovnému poměru mezi silnějším aktérem, nejčastěji nějakou mocností a slabším aktérem, což zpravidla bývají nějaké podřízené jednotky. Nicméně novodobější interpretace nekolonialismu již nepředpokládá přímou kontrolu území skrze válečnou moc a kompletní ovlivnění správní administrativy. Víceméně jde o nevyrovnané mocenské soužití jedná se spíše o nerovný mocenský vztah, přičemž typické je, že se často jedná o zprvu nepříliš zřejmý vzájemný vztah. Podobné neočividné situace jsou pak podrobeny analýzám vzájemných vztahů obou aktérů, při nichž je možné ozřejmit případný nerovný vztah, kdy slabší aktér je závislý na silnějším aktérovi, přičemž je pod jeho vlivem.

I přes některé rozdíly při charakteristice nekolonialismu, můžeme upozorovat mnoho společných znaků. Prvním a základním znakem nekolonialismu je ekonomická závislost podřízeného státu na nějaké mocnosti. Obecně samozřejmě můžeme vidět mezi řadou států ekonomické vazby, je to poměrně běžný jev, který automaticky

neznamená neokolonialismus. Pokud však dochází k situacím, kdy určitá mocnost zasahuje do interní politiky a usměrňuje skrze své aktivity počínání podřízeného státu, pak se již jedná o ekonomickou závislost s prvky neokolonialismu. Zpravidla se jedná například o situaci, kdy silnější aktér, má monopol na produkci a následný export komodit, kterým je stanovena nižší hodnota, než která je na standartním globálním trhu. Neokoloniální mocnosti diktují ceny surovin a průmyslového zboží, zavazují neokolonizované země k nákupu průmyslového zboží výměnou za suroviny, určují pravidla přepravy zboží a kontrolují kapitál (Haag, 2012, 10).

Mezi doplňková ekonomická opatření patří technologická dominance, uplatňování spotřebních vzorců, vysoké úrokové sazby, kontrola bankovního systému a povinnost vyvážet suroviny bez přidané hodnoty (Amin, 1974, 22). Slabší aktér se pak dostává do situace, kdy je nucen exportovat své nerostné suroviny do předem určené země, zpravidla nějaké mocnosti, za nevýhodných podmínek. Pro řadu afrických států je typické, že jsou závislé na exportu pouze několika málo surovin, proto jsou mnohem náchylnější podlehnout ekonomické závislosti než státy, které mají prostor a možnosti pro širokou platformu vyvážených surovin. Problém pro závislé státy nastává ve chvíli, kdy se z exportu do zahraničí stává nutnost a prohlubuje se jejich podřízenost. V daný moment se podřízený stát dostává pod tlak, což se pak projevuje v různých oblastech. Můžeme to zpozorovat v celních a celkově všech obchodních opatřeních, které jsou pak mezi danými státy pro jednu stranu značně výhodnější. Celkově se to projevuje ve sférách globální i interní politiky země (Haag, 2012, 10).

V rámci našeho výzkumu je podstatné zaobírat se obzvláště ekonomickými vztahy a celkově intenzitou a množstvím obchodního soužití mezi ČLR a Zambií. Přičemž klíčové jsou také hospodářské předpoklady obou aktérů a jejich vzájemný celkový obchodní přehled. Kromě toho několik autorů zmiňuje také působení různých korporací a velkých firem v afrických zemích, které jsou často napojeny na státní aparát a jednají mnohdy v jejich zájmu. Napříč celou Afrikou účinkuje řada čínských firem, které jsou buď státní nebo alespoň polostátní a pozorovatelé jim při utváření vzájemných vztahů.

Další nezanedbatelnou charakteristikou neokolonialismu je vměšování se do vnitropolitických i mezinárodněpolitických aktivit státu. Nicméně pro pozorovatele je získávání patrného vlivu silnějších aktérů v politické sféře slabších aktérů poměrně

složitě vypořádat, přesto můžeme spatřit jisté prostředky, kterými se toho snaží dosáhnout. Mezi tyto prostředky patří financování vlády, podpora politických převratů, řízení tvorby politiky, monopolní tisk a uplácení státních úředníků (Nimako, 2010, 65).

Dále se s tím úzce pojí také rozvojová pomoc, která je často poměrně problematická. Skrze rozvojovou pomoc si aktéři mnohdy nárokují podmínky, kterými v podstatě ovlivňují vnitřní politiku států a vměšují se tak do jejich interních záležitostí. V Africe se jedná o zásadní téma, jelikož skrze rozvojovou pomoc proudí nemalé množství finančních prostředků. Rozvojová pomoc poskytovaná mezinárodními organizacemi a nekoloniálními mocnostmi nutí africké země, aby sdílely informace o své hospodářské politice. Dárcovské státy nutí přijímající země uzavírat dohody o hospodářské spolupráci a rozhodovat o tom, do jakých projektů bude pomoc investována. Ovlivňují také vnitřní měnovou politiku tím, že snižují obchodní bariéry a chrání své soukromé investice (Nkrumah, 1965, 126). Thomas Molnar ve svém článku *Neokolonialismus v Africe?* („Neocolonialism in Africa?“) upozorňoval na to, že oficiální rozvojová pomoc byla často využívána na prestižní projekty, platy vládních úředníků a chod velvyslanectví a nebyla využívána k rozvojovým účelům (Molnar 1965, 181).

S politickou kontrolou souvisí také kontrola kulturní, která má několik podob. Mezi metody kulturní nadvlády patří podpora vlastní kultury, jazyka a náboženství. V souvislosti se Západem je to zejména podpora ekonomického liberalismu, liberální demokracie, ale také vměšování jejich způsobu života. Kabunda Badi zdůrazňuje význam vzdělání a stipendií poskytovaných elitním africkým studentům, které následně usnadňují vštěpování západních hodnot (Kabunda Badi 1996, 67).

V neposlední řadě můžeme jako nekoloniální praktiku skrze, kterou lze ovlivňovat suverenitu státu považovat také aktivity spojené s vojenskou činností. V řadě afrických zemí dochází k budování vojenských základen nebo jsou v jejich zemi přítomna cizí vojska.

1.2.1 Mechanismy neokolonialismu

Neokolonialismus, jak jsem již zmínil výše, je poměrně rozsáhlý pojem s různými aspekty, přičemž jeho mechanismy a zejména pak jejich intenzita se mění v čase. V této kapitole stanovím v souladu s předchozími definicemi a charakteristikami neokolonialismu několik nekoloniálních mechanismů, které budu v následující části

práce aplikovat na čínské chování ve vybrané africké zemi, tedy Zambii. Tyto nosné body první části mé práce poslouží jako prostředek k zodpovězení výzkumné otázky, zda čínské působení v Zambii lze považovat za neokolonialismus, respektive zda naplňuje stanovené mechanismy neokolonialismu.

Tato práce samozřejmě nemůže zkoumat všechny mechanismy, které byly historicky zmíněny různými autory. Zaměřím se tedy zejména na ekonomické a politické mechanismy. Tyto mechanismy považuji v současnosti za klíčové a nejrelevantnější. Ve své práci naopak upozadím mechanismy neokolonialismu ze sféry náboženské či idealistické. Tyto aspekty byly mnohem důležitější v polovině šedesátých let minulého století, kdy byl termín neokolonialismus poprvé formulován. Dané aspekty byly zásadní zejména v období studené války, kdy při skrytém konfliktu mezi Západem a komunistickým blokem, Spojené státy americké a Sovětský svaz usilovaly o co největší vliv v zemích třetího světa.

Pro vymezení daných mechanismů využiji zejména sborník „Stát, prostor, politika“, kde Petr Daněk popisuje a charakterizuje různé aspekty neokolonialismu (Daněk, 2000). Kromě toho využiji také článek Diany Haag nazvaný Mechanismy neokolonialismu: Současný francouzský a britský vliv v Kamerunu a Ghaně („Mechanisms of Neo-Colonialism: Current French and British Influence in Cameroon and Ghana“), který popisuje mechanismy neokolonialismu přímo na případové studii (Haag, 2012). Obě výše zmíněná díla jsou poměrně aktuální, respektive pracují se v současnosti relevantními mechanismy, a naopak vylučují ty, s nimiž pracoval například jeden z hlavních průkopníků teorie neokolonialismu Kwame Nkrumah, ale v dnešní době již nejsou příliš klíčová.

1.2.2 Ekonomické vměšování

Petr Daněk v kapitole Nerovnoměrný rozvoj světa: kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje publikované ve sborníku Stát, prostor, politika interpretuje znaky ekonomického vměšování, skrze které daní aktéři usilují o rozmnožení nebo utužení ekonomické závislosti, která je jedním z aspektů definující neokolonialismus. Vybrané znaky ovlivňující hospodářskou závislost jsou:

1) Minulá hospodářská specializace: neokoloniální mechanismus je seřazen tak, aby podrobené státy přetrvaly spotřebiteli hotových produktů a mimoto sami byly výrobci pouze prvotního materiálu. A současně v ideálním stavu pouze jedné nebo

několika málo. Vložené finanční náklady ze strany dominantního aktéra posléze nemíří do zpracovatelského průmyslu, ale pouze do přetvoření základního materiálu (Daněk, 2000, 43).

2) Nevýhodné podmínky směnných relací: jedná se o situace, při nichž jsou producenti prvotních výrobků oslabováni skrze snižující hodnotu daných výrobků (Daněk, 2000, 43).

3) Činnost nadnárodních společností: skrze daný fenomén je možné zformovat závislost ve smyslu vytvoření „periférie“ a „centra“. Jedná se o situaci, kdy jedné části vzrůstají zisky a přináší s sebou určité rozhodovací kompetence, přičemž druhé straně, již je „periférie“, to přináší pouze újmu v čele s chudobou a vykořisťováním. Dominantní aktér zpravidla usiluje o navýšení svého výtěžku a dosažení silnějšího postavení na trhu. Daný záměr přináší újmu a ztráty státům, v nichž jsou tyto mechanismy uskutečňovány. (Daněk, 2000, 43-44).

4) Usilování o rozložení ekonomiky a hospodářského rozvoje: daná zásada se týká soužití věřitele a dlužníka. V Africe je tento jev poměrně obvyklý, přičemž dochází pouze k posilování závislosti podřízených států (Daněk, 2000, 44).

1.2.3 Finanční závislost

Tento aspekt neokolonialismu sleduje měnovou kontrolu v zemi. Fakticky se jedná o sílu a celkový počet čínských bank na zambijském bankovním trhu. Kromě toho jde také o různé případy přímých plateb od čínských bank, investorů či dokonce samotné čínské vlády na podporu státního aparátu. S tím pak ve výsledku souvisí určitá podřazenost na subjektu, který vkládá finanční prostředky, tedy na ČLR. Čínské společnosti si mohou klást různé podmínky nebo mohou zastrašovat africké země možným zvýšením počtu obyvatel bez pracovního vyžití, pokud by subjekt vkládající finanční prostředky odešel, jelikož mají výhodu v podobě monopolu. Klíčovou záležitostí, na kterou by měla být upřena pozornost, je ovšem směnný kurz (Haag, 2012, 15). V tomto případě je zásadní potencionální devalvace zambijské měny Kwacha a následné příčiny, jež mohou v celkovém kontextu záviset na ceně exportovaných produktů. Devalvací lokální měny je důležité sledovat, jelikož skrze ni může dojít ke zlevnění vývozu žádaných komodit a statků.

1.2.4 Politické zasahování

Poslední praktikou, která bude součástí výzkumného šetření, je politický aspekt. V tomto případě jsou neokolonialistické mechanismy v průběhu desítek let konstantní. Ke znakům politického neokolonialismu můžeme přiřadit interpretace, které byly v této práci již uvedeny, a to od různých autorů včetně Haag nebo Nkrumaha. Jedná se například o delegování reprezentantů, v tomto případě čínských, na posty zambijské národní správy. Dále jde o problematiku celní politiky, kdy neokolonialní mocnost určuje počty exportu a importu nebo dochází k zaujatým preferencím při zvýhodňující korekci celních stanov (Haag, 2012, 10). Kromě toho se jedná také o různé další dohody, které mají opět za cíl zvýhodnit rozvinuté mocnosti. Většinou jde o konsekvence nezaplacených pohledávek (Nkrumah, 1965, 255). V neposlední řadě také vytváření takzvaných smíšených společností. V podstatě jde o jmenování lokálních činitelů do čínských firem s cílem dosáhnout různých přínosů a ulehčení. Dále nejružnější usměrňování zákonodárství formou nějakých milodarů nebo vynaložením nákladů vůči politicky činným partajím, které pak na oplátku mohou upřednostnit firmy ze země asijského hegemonu před těmi místními. (Haag, 2012, 10).

1.2.5 Shrnutí

Všeobecně budou pro splnění stanovených cílů rozhodující tyto konkrétní faktory:

1) Bilaterální obchod, v podstatě se jedná o složení vývozu a dovozu jihoafrické země ve vztahu k ČLR. V tomto případě bychom považovali za neokoloniální praktiku situaci, kdy by byla Zambie exportérem různých komodit do ČLR a současně importérem již upravených výrobků, přičemž by to nedělala ze své vlastní vůle, ale podléhala určitému nátlaku. Bude nutné se také soustředit na možný vliv ČLR na inflaci a na směnný kurz. Konkrétně na jakoukoliv snahu srazit ceny vývozu. Následná činnost směřující k úbytku finančních rezerv v Zambii či vyvinutí úsilí zvýšit inflaci v této jihoafrické zemi by tak bylo interpretováno jako pokus devalvovat měnu, s cílem snížit cenu vývozu potřebných výrobků a statků. Kromě toho se budu také zabírat tím, zda se v Zambii objevují další neokolonialní mechanismy ovlivňující lokální, zambijský, trh. Zejména zda v hospodářsky nejzásadnějších odvětvích zambijské ekonomiky mají společnosti asijského hegemonu monopolní či privilegující statut a eventuálně jaké z toho plynou důsledky.

2) Výzkumné šetření se bude dále opírat o možné neokoloniální znaky v sektoru investic a bank. Zde budou za neokoloniální znaky brány situace, při kterých dochází k zamezení rozvoje podřízené země a zároveň k prohlubování obchodních vztahů, které jsou ovšem postaveny na výkladu „centra“ a „periferie“. Jedná se zejména o případy, kdy vložené peníze směřují výhradně do primárního sektoru. V odvětví investic se zaměřím zejména na výzkum možné finanční závislosti a kontroly ze strany ČLR. Bude nás zajímat obzvláště počet a velikost vlivu čínských peněžních ústavů působících v Zambii.

3) Třetí sférou, ve které se budu snažit prověřit potencionální neokolonialistické praktiky, je aspekt rozvojové pomoci. V této části se bude výzkum zabírat zejména velikostí a intenzitou, jež do země proudí. Tato rozvojová pomoc může ve velkém měřítku stupňovat závislost mezi věřitelem a dlužníkem, přičemž dané soužití je na základě již zmíněných formulací a teoretických východisek považováno jako neokoloniální.

4) Závěrečnou, čtvrtou, zkoumanou sférou, je pak politická sféra. Zde bude zkoumána jakákoliv politická aktivita, která podněcuje k upřednostnění asijského hegemonu oproti jiným aktérům, přičemž je považována za ilegální či alespoň spornou. Za neokoloniální znaky můžeme v této sféře označit různé situace úplatkářství či pokusy o uplácení v Zambii ve prospěch ČLR, sporné jmenování zambijských úředníků do čínských společností nebo politické skandály a podobně. Nicméně jako neokoloniální lze považovat pouze jednání, které se uskutečnilo na úrovni nejvyššího státního aparátu. V daném případě bude každá taková situace považována jako dostačující k tomu, aby daná politická sféra mohla být označena jako vykazující neokoloniální znaky.

Na základě daných, v textu uvedených mechanismů, dojde k určení potencionální existence neokolonialismu v Zambii, díky čemuž bude zodpovězena výzkumná otázka, zda je čínskou přítomnost v jihoafrické zemi možné označit za formu neokolonialismu. Mé závěry budou potvrzeny na datech a rešerši vzájemného vztahu mezi ČLR a Zambii. V daném tématu nebyla dosud vytvořena žádná hodnotící stupnice, která by byla schopná nějak numericky či za použití nějakého systému uspořádat a dle toho následně určit míru potencionálních neokoloniálních znaků. Z již uvedených důvodů bude zodpovězení otázky, zda se jedná o formu neokolonialismu či nikoliv,

zdůvodněno následovně. V této práci se objevují čtyři kontrolní mechanismy, přičemž všechny mají stejnou váhu. Pokud by tedy, na základě výše zmíněných znaků, čínská přítomnost v Zambii byla formou neokolonialismu, měla by v naší analýze hodnotu 4, což by znamenalo, že se neokoloniální praktiky projevují ve všech vymezených sférách. Pokud by naopak Zambie nebyla čínskou přítomností nijak ovlivněná, a tedy ani nebyla formou neokolonialismu, následná připsaná hodnota by byla 0. Pokud by byla připsaná hodnota mezi 1-3, znamená to, že se neokoloniální praktiky projevují pouze v některé z předem vymezených sfér. Takový případ v celkovém hodnocení čínského působení v Zambii jako neokolonialismus označit nemůžeme.

2 Případová studie Zambie

2.1 Hospodářský profil země

Zambie, nacházející se v jižní části afrického kontinentu, je vnitrozemský stát. Jejími sousedy jsou Demokratická republika Kongo, Tanzanie, Malawi, Mosambik, Zimbabwe, Botswana, Namibie a Angola. Zambie získala nezávislost na Velké Británii 24. října 1964, přičemž prvním prezidentem nezávislé Zambijské republiky (vyhlášena roku 1964) se stal Kenneth Kaunda, který postupně vytvořil autoritativní režim. Nicméně od devadesátých let minulého století probíhá v zemi proces demokratizace, který vedl k tomu, že země je na africké poměry politicky stabilní. Zambijský průmysl je založen zejména na těžbě a zpracování nerostných surovin. Mezi hlavní nerostné suroviny Zambie patří především měď, která se těží v tzv. měděném pásu (Copperbelt) při hranicích s Demokratickou republikou Kongo.

V Zambii žije v současné době téměř 20 milionů obyvatel, přičemž populace neustále roste. Meziroční nárůst obyvatelstva se dlouhodobě pohybuje okolo tří procent. Co se týče věkového rozložení, žijí v zemi zejména mladí lidé. Mediánový věk v této jihoafrické zemi je 17,6 let. Zambie se stále více urbanizuje, v současné době žije zhruba 45 % lidí ve městech a toto číslo pomalu roste. Nicméně zatím je stále více obyvatel země na venkově (Worldometers, 2023).

Míra inflace v zemi je v posledních deseti letech relativně ustálená, ovšem zároveň celkem vysoká. V období od roku 2010 dosahovala průměrné míry 10 %. V období COVID-19 se míra inflace vyšplhala až na hodnoty okolo 20 %, avšak na konci minulého roku (2022) již opět klesala (MZV ČR, 2022).

Ukazatel růstu HDP Zambie je v průběhu let poměrně stabilní. V první dekádě dvacátého prvního století dosahoval růst průměrně 7 %, v dalších letech mírně zpomalil a pohyboval se okolo 4 %. V letech 2015 a 2016 probíhala v Zambii, vlivem oslabení místní měny Kwachy a prudkým poklesem ceny mědi na světových trzích, ekonomická krize. Ta byla ještě prohlubována častými výpadky elektrické energie. K revitalizaci zambijské ekonomiky došlo v roce 2017, s čímž opět souvisela situace na trhu s mědí, kdy její cena vzrostla během dvou měsíců (říjen-prosinec 2016) o téměř třetinu (Markets Insider, 2023). Je tedy očividné, že Zambie je velmi vázaná na cenu mědi. V dalších letech byl hospodářský růst v Zambii okolo zmíněných 4 %. Nicméně v důsledku pandemie COVID-19 zaznamenala Zambie za rok 2021 poprvé po mnoha letech hospodářský pokles, a to ve výši 2,8 % HDP. V roce 2022 se nicméně vrátila k mírnému růstu ve výši 1,6 % HDP a očekává se další růst. Zambijskou ekonomiku táhnou zejména tři odvětví. Jedná se o těžební sektor (růst o 6 %), výrobu energie (růst o necelých 12 %) a zpracovatelský průmysl (růst o 5 %). V posledních letech se dynamicky rozvíjí také potravinářský průmysl, stavebnictví, energetika a cestovní ruch. Poslední jmenované odvětví bylo logicky negativně ovlivněno vzhledem k celosvětové pandemii. Ve volbách v roce 2021 zvítězila dosavadní opozice, která vyhlásila jako své priority zlepšení podnikatelského prostředí, zlepšení image země u zahraničních investorů a boj proti rozšířené korupci (MZV ČR, 2022).

Těžební průmysl obstarává více než 80 % celkových exportních příjmů Zambie. Země je jedním z největších světových producentů mědi. Cílem je zvýšit produkci z dnešních asi 800 tis. tun ročně na 3 mil. tun do roku 2031. V nejbližších letech se předpokládají významné investice do důlních provozů. Těžební průmysl je dlouhodobě klíčovými odvětvími národního hospodářství Zambie, přispívající přibližně 10 % k HDP země a představující více než 80 % jejích celkových exportních příjmů. Zdaleka největší význam v tomto odvětví má těžba mědi, Zambie je jejím 7. největším světovým producentem (MZV ČR, 2022). Nejvýznamnější nerostnou surovinou je pro Zambii již zmíněná měď. Ta tvoří asi 70 % exportu země a představuje okolo 45 % příjmu do státního rozpočtu. V Zambii se nachází asi 6 % známých světových zásob mědi. Největším podzemním měděným dolem v Zambii, respektive v celé Africe, je Mufulira. Většina dolů je v Zambii privatizovaná. Těžba mědi také zaměstnává nejvíce lidí v zemi, okolo 60 tisíc (Owuor, 2019).

Mimo jiné je v zemi rozšířena i těžba dalších nerostů, jako jsou nikl, kobalt, mangan či zlato. Těžba se tradičně soustředila v provincii Copperbelt, v poslední době jsou však otevírána nová ložiska zejména v Severozápadní provincii i v dalších částech země. Relativně významná je také těžba polodrahokamů a drahokamů, zejména smaragdů, jichž je Zambie druhým největším světovým producentem s podílem cca 20 % na celkovém trhu. Ze zemědělských produktů je významný tabák a cukr. Země naopak nejvíce dováží ropné produkty, stroje a dopravní zařízení (MZV ČR, 2022).

Cílem zambijské vlády je snížení závislosti na těžebním průmyslu a prosazování strategie diverzifikace ekonomiky. Vývoz Zambie je koncentrován pouze na několik málo výrobků. Podle indexu koncentrace vývozu, připravovaného organizací Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development, dále jen „UNCTAD“) je vývoz Zambie mnohem méně různorodý než průměrná úroveň v subsaharské Africe. V Zambii je problematické, že export mědi vykazuje zhruba 70 % kompletního exportu, z tohoto důvodu má tendence negativně reagovat na propady hodnot této komodity. Valná část zbytku vývozu, což je přes 20 %, je tvořena farmářskými výrobky. (IMF, 2019).

Zambie je státem, kde se stále většina života odehrává na venkově, přičemž dvě třetiny místních stále bydlí pod hranicí chudoby. Stěžejní sférou, jenž dává práci běžným obyvatelům, je zemědělství. Problémem je, že majoritní část zemědělství se podílí na produkci HDP jen z 8 %. Existuje řada příčin tohoto stavu, nejzásadnější je ovšem nelichotivá situace v silničním sektoru a celkové infrastruktury, dále je v Zambii nedostatek zavodnění půdy, země je suchá a potřebné systémy nejsou k dispozici. Z tohoto důvodu zkoumaná země nemůže naplnit své farmářské možnosti, přičemž se předpokládá, že kolem 85 % možné zemědělské zeminy není zpracováváno. Technické odvětví je závislé zejména na těžebním průmyslu, stavebnictví a zpracovatelském průmyslu. Tato odvětví dávají v Zambii práci zhruba 10 % místních, na druhou stranu produkují vyšší míru HDP, jedná se o zhruba 35 %. Poslední oblastí je sektor služeb zaměstnávající kolem 35 % místních. V jihoafrické zemi je tento sektor poháněn velkoobchodem, maloobchodem, a kromě toho také turismem. (Nordea Trade, 2020).

Podle indexu ekonomické svobody společnosti Heritage se Zambie řadila jako většina zemí Subsaharské Afriky dlouhodobě do skupiny států s označením „mostly unfree“. Nicméně v posledních letech situaci v zemi negativně ovlivnila nevyzpytatelná

regulatorní a daňová politika zambijské vlády a Zambie tak v celosvětovém hodnocení klesla na 154. příčku do skupiny států s označením „repressed“. Podprůměrnou pozici drží Zambie také v rámci Subsaharské Afriky, kdy jí v této oblasti náleží až 36. pozice, přičemž do dané kategorie je započítáno čtyřicet sedm států. V Zambii je negativně klasifikována zejména rozpočtová politika, přičemž zásadní je neúnosná míra veřejného dluhu, která se pojí obzvláště s rozvojovou pomocí ze strany ČLR. Záměrem vedení jihoafrické země je rozdělení místní ekonomiky a výpomoc průmyslu, čehož chtějí docílit skrze začlenění soukromého sektoru a přílivu přímých zahraničních investic. Nicméně v Zambii stále není dostatečně vyvinutá ústavní sféra, což brání nějaké nápravě. Mezi největší problémy patří úplatkářství, neefektivita při vymáhání pravomocí a regulací či nedostatečná obrana při nárokování vlastních práv (Heritage, 2023).

Existuje také jiný katalog, jehož název je Index snadnosti podnikání, který klasifikuje možnosti živnostenských aktivit v zemi. Je vydáván SB. V globálním rozsahu je jihoafrická země klasifikována zhruba v polovině všech zemí na 85. místě, přičemž celkově je hodnoceno sto devadesát států. Pozitivní klasifikace byla Zambii přiřazena zásluhou dvou hlavních faktorů. Poměrně snadná možnost dosažení úvěru a úhrada daní. Naopak mezi potíže bývá řazen zápis vlastnictví či internacionální transakce spojená s monetární obtížemi exportu (World Bank, 2020).

Jednou z největších potíží Zambie a v podstatě kompletně celého světadílu je vysoká míra korupce. Katalog vnímání korupce (Corruption Perceptions Index, dále jen „CPI“) je nejrozšířenějším globálním žebříčkem korupce na světě. Měří, jak je podle odborníků a podnikatelů veřejný sektor v jednotlivých zemích vnímán jako zkorumpovaný. Zambie se v CPI umístila na 116. místě z celkového počtu sto osmdesáti států s hodnotou 33/100, což je zhruba průměr v oblasti Subsaharské Afriky (Transparency International, 2023).

Zkoumaná jihoafrická země čím dál více bojuje s neustále zvyšujícím se peněžním závazkem celé veřejnosti. Zejména v rozmezí let 1982 až 2004 došlo ve zkoumané zemi k markantnímu zvýšení peněžních závazků celé veřejnosti a následnému odškodnění, v důsledku toho se země nemohla dostatečně. V posledním roce zmíněného období se globální společenství shodlo na nutnosti oddlužení některých zemí a došlo k odpuštění veřejných závazků skrze akci Vysoce zadlužených chudých

zemí (Heavily indebted poor countries, dále jen „HIPC“). To umožnilo, aby se mohla země dále ekonomicky rozvíjet. Vzhledem k tomu zambijský veřejný závazek klesl na pouhé půl miliardy dolarů, přičemž před akcí HIPC se pohyboval kolem sedmi miliard dolarů. Avšak později se zvýšení veřejného dluhu opět projevilo, zejména kvůli neúnosným výdajům na modernizaci silničního sektoru, potažmo celé infrastruktury. Zkoumaná země se od roku 2012 nesmírně rychle zadlužovala, zejména kvůli infrastrukturním projektům realizovaných čínskými firmami. Na konci roku 2016 přesáhl veřejný dluh 9 miliard dolarů, v roce 2018 se vyšplhal na částku přesahující 11 miliard dolarů, což představovalo asi 40 % HDP země (Funjika & Kamwanga, 2018, 13). Po vypuknutí pandemie COVID-19 se zambijský státní dluh vyšplhal až na 17 miliard dolarů, přičemž údajně téměř 6 miliard dolarů dlužila země čínským věřitelům. Koncem roku 2020 oznámila Zambie neschopnost uhradit splatné finanční závazky a začala jednat s věřiteli o restrukturalizaci dluhů. Její úvěrový rating se propadl a výrazně se jí tak zhoršil přístup k dalšímu mezinárodnímu financování. Od té doby hledá cestu z krizové situace (Duggan, 2023).

V roce 2021 Zambie dosáhla předběžné dohody s mezinárodními věřiteli o principech řešení zadlužení. V následujícím roce schválila Rada MMF úvěr v rámci programu tzv. rozšířené úvěrové facility (Kuželka, 2022). Zambii byla v září 2022 vyplacena první splátka ve výši přibližně 185 milionů dolarů a další budou následovat. Cílem by mělo být obnovení rozpočtové a dluhové udržitelnosti, zlepšení řízení a transparentnosti dluhu, zvýšení sociálních výdajů, posílení správy veřejných financí, měnové politiky. Podle odhadu MMF bude třeba pro obnovení dluhové udržitelnosti restrukturalizovat závazky ve výši nejméně 8,4 miliardy dolarů formou odkladu splátek, úlev na úrocích a dalších podmínkách splácení či částečného odpuštění dluhů (IMF, 2022). Zde je nutné uvést, že ČLR jako největší věřitel, zároveň projevuje největší zdrženlivost vůči možnosti odpuštění dluhu. Váhavost s odpisováním dluhu je pro ČLR poměrně typická. ČLR sice od roku 2000 odpustila různým zemím s nízkými příjmy dluhy ve výši více než 4 miliard dolarů. Nicméně většina odpuštěných půjček pocházela z kategorie bezúročných půjček na zahraniční pomoc a tyto typy půjček tvoří v Africe méně než 5 % čínských půjček (Brautigam, 2020).

ČLR si neklade ekonomické podmínky, které jsou požadované MMF nebo SB, ale proces oddlužení zdaleka není automatický. V Pekingu funguje výbor, který vede

čínské ministerstvo financí a jehož členy jsou ministerstvo obchodu, China Exim Bank a China Development Bank. Tento výbor pečlivě zvažuje, zda žadatelé o odpuštění dluhů skutečně nejsou schopni splácet daný problémový úvěr za původních podmínek. Kontrola půjček je navíc velmi komplikovaná, jelikož ČLR obvykle neřeší celý dluh dohromady, ale jednotlivé půjčky samostatně, takže často po dlouhém zkoumání a váhání dojde pouze k částečné restrukturalizaci dluhu (Brautigam, 2020).

2.2 Společné vztahy ČLR a Zambie

Vzájemné soužití obou zemí je mimořádné nejen svou intenzitou, ale také trváním. Kořeny bilaterálního soužití jsme mohli spatřit již v roce 1964. V tomto roce se bývalá Severní Rhodesie vymanila ze závislosti Velké Británie a vznikla samostatná nezávislá země Zambie. ČLR je často označována za zemi, která byla vůdčím aktérem podporujícím politický emancipační boj Zambie po celou dobu koloniální éry formou finanční a materiální podpory (Rapanyane, 2020, 350). To vedlo k tomu, že Zambie navázala s ČLR diplomatické vztahy již po necelém týdnu od svého vzniku (Matambo, 2020, 306).

Angažovanost ČLR v Zambii se dělí do tří fází: první fáze je od roku 1949 do roku 1979, druhá fáze je od roku 1979 do roku 1999 a poslední fáze je od roku 1999 do současného období. První fáze se zaměřila na získání politické svobody od kolonialistů a také na podporu diplomatických vztahů s ČLR. Poté, co Zambie v roce 1964 získala politickou svobodu, začala ČLR Zambii pomáhat s budováním silničního sektoru (Mwanawina, 2008). V té době jihoafrická země plánovala navázat na plány rozvinuté během britské přítomnosti a rozjet s východoafrickou Tanzanií projekt propojení s mořem, čímž by samozřejmě došlo k nabití hospodářských zvýhodnění. Nicméně nikdo z trojice SB, Sovětský svaz či Spojené státy americké nedošel k závěru, že by pro ně postavení této infrastrukturní sítě znamenalo uspokojivé zvýhodnění. To se změnilo s příchodem ČLR, která v daném projektu viděla potenciál, a tak se dohodla se zmíněnými zeměmi na postavení v té době nové moderní železniční sítě. Následně všechny státy podepsaly v Pekingu dohodu vlády ČLR, vlády Sjednocené republiky Tanzanie a vlády Zambijské republiky o výstavbě Tanzansko-zambijské železnice (Yu 1971, 1104-1105). Projekt byl nazván TAZARA, začátek stavby se konal v roce 1970 a stavba trvala šest let. Byly postaveny koleje vedoucí z hlavního města Tanzanie Dar es Salaam až do centrální provincie v Zambii, severně od hlavního města Lusaky,

konkrétně do Kapiri Mposhi. Až do dnes je toto dílo největším a nejzasadnějším z čínských projektů napříč kompletní Afrikou. Toto období je možné charakterizovat jako období politického a infrastrukturního rozvoje (Rapanyane, 2020, 351).

Druhé období vzájemných vztahů bylo odrazem mnoha skutečností jako jsou vnitřní situace obou zemí, ekonomické krize a politické změny. Zambie v té době vstupovala do období politických a ekonomických změn. Země se musela potýkat s prudkým hospodářským poklesem kvůli obrovským půjčkám, které získala od MMF a také kvůli nízkým cenám mědi. Kromě toho došlo ke změně autoritářského režimu na relativně demokratický. Lze tvrdit, že druhá fáze tak kontextualizovala období nejistoty, zejména pokud jde o vznik nových politických stran (Rapanyane, 2020, 351-352).

Došlo také k aktualizování čínské zahraniční politiky tzv. „go-out policy“, jež byla pro vztahy obou zemí zásadní. ČLR se posunula od politických a infrastrukturních zájmů v Zambii k ekonomickému rozvoji prostřednictvím vkládání finančních prostředků do různých aktivit a obchodování společností asijského hegemonu v Zambii. Začala se více přibližovat přírodnímu bohatství a zachování hospodářského růstu (Harding et al., 2006, 57-58). Avšak i nadále je klíčové zdůraznit, že angažovanost ČLR v Zambii na počátku devadesátých let dvacátého století znamenala jen velmi malou hospodářskou spolupráci, která byla ovšem diplomaticky velkolepá. Až v závěru druhé fáze čínsko-zambijských vztahů se situace obrátila a ekonomická situace nabrala na obrátkách a začala být výhodná pro obě strany (Rapanyane, 2020, 352).

Současná třetí fáze se datuje od roku 1999 a je charakterizována zintenzivněním budování udržitelného hospodářského rozvoje ze strany ČLR i Zambie. Za hlavní priority čínsko-zambijských vztahů v tomto období lze považovat jejich snahu o snížení eskalující míry nezaměstnanosti v Zambii prostřednictvím obrovských čínských investic a také podporu míru v regionu. Tuto fázi ovlivnilo také FOCAC. Po roce 2000 FOCAC fungovalo jako určitý architekt či motor hospodářského růstu, který poháněl čínsko-zambijské vztahy. Podařilo se zavést následující principy či pilíře, které představují spolupráci obou zemí: politickou rovnost, vzájemnou důvěru, ekonomické partnerství výhodné pro obě strany a kulturní výměnu (Rapanyane, 2020, 353).

ČLR obecně chápe ekonomické vztahy vůči rozvojovým zemím, včetně Zambie, jako obchodní a finanční pomoc při nevyvážené ekonomické situaci. ČLR dlouhodobě tvrdí, že je pro ni důležitá neochvějná podpora afrických zemí při prosazování

rozvojových cest odpovídajících jejich národním podmínkám, podpora integrace Afriky a ochrana jejich suverenity, bezpečnosti a rozvojových zájmů. Vzájemné vztahy charakterizuje jako partnerství rovných (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2021)

ČLR se snaží odlišit od hierarchického přístupu jiných externích aktérů prostřednictvím důrazu na politickou rovnost a vzájemný prospěch, částečně odvozený ze sdílené historické zkušenosti. To je zvláště patrné v diskurzu a praxi FOCAC, které funguje jako rámec pro kolektivní dialog. Například, navzdory ohromným rozdílům v moci mezi ČLR a africkými státy, zahajovací prohlášení FOCAC uznalo všechny zúčastněné státy jako „rozvojové země se společnými základními zájmy“, což zahrnovalo upevnění solidarity a usnadnění nastolení nového mezinárodního řádu. Čínská Bílá kniha o africké politice z roku 2006 podobně nastínila nové strategické partnerství vyznačující se politickou rovností a vzájemnou důvěrou, ekonomickou oboustranně výhodnou spoluprací a kulturní výměnou. V ostrém kontrastu s rušivými západními podmínkami se zavázala respektovat nezávislou volbu cesty rozvoje afrických zemí (Willis, 2014).

Zambijský dluh vůči ČLR rostl především za vlády Patriotic Front, což je jedna ze dvou nejsilnějších stran v Zambii. Tuto sociálně demokratickou politickou stranu založil v roce 2001 Michael Sata, aby mohl později kandidovat na prezidenta. Hlavní základnou voličů jsou obvykle mládež a chudí lidé v městských centrech, čehož využívala tato politická strana především v letech 2011 až 2021, kdy byla u moci, přičemž využívala řady čínských půjček, přestože to zprvu odmítala (Sinyangwe, 2021). Zambijský dluh vůči čínským věřitelům se vyšplhal oficiálně na téměř 6 miliard dolarů. ČLR je tedy největším bilaterálním věřitelem Zambie (Duggan, 2023). Za vlády Patriotic Front byly půjčky využívány zejména pro výstavbu infrastruktury a energetického průmyslu, dále také do obrany nebo do informačních a komunikačních technologií (China Africa Research Initiative, 2021).

Z průzkumu³, který se objevil v článku „How Zambia and China Co-Created a Debt "Tragedy of the Commons"“ vychází, že právě námi zkoumaná jihoafrická země má největší podíl čínských věřitelů napříč celou Afrikou, jedná se o osmnáct různých

³ Výzkum zahrnuje 49 států Afriky. 5 nezahrnutých států tvoří: Eswatiny, Guinea-Bissau, Libye, Somálsko a Svatý Tomáš a Princův ostrov.

čínských bank a firem. Dokonce neexistuje žádná další země napříč kontinentem, která by samostatně dosáhla množství alespoň deseti čínských věřitelů (Brautigam, 2021, 14). Ke klíčovým věřitelům řadíme obzvláště dvě bankovní instituce. První je The Export-Import Bank of China (dále jen „EXIM Bank“) a druhou je Bank of China. Nezanedbatelný vliv v Zambii mají také státní a polostátní společnosti asijského hegemonu. ČLR již v roce 2001 vstoupila do Světové obchodní organizace, kde je jednou z podmínek, že nesmí usměrňovat bezprostředně či nezprostředkovaně mocností spravované firmy. Nicméně daný závazek není v ČLR zachováván (Pillsbury, 2019, 214). V zemi asijského hegemonu neustále dochází k řízenému povolování velkých akcí nad tři sta milionů dolarů v cizině skrze Státní radu a Ministerstva zahraničních věcí. S tím souvisí mimo jiné výše zmíněná „go-out policy“, která je možná pouze díky tomu, že si čínská vláda drží přehled o aktivitách v zahraničí, zároveň tím poměrně efektivně dosahuje stanovených cílů.

Čínské půjčky vyvolávají mnoho otázek, jsou často terčem kritiky a mají řadu specifíků. Hlavní potíží daných půjček je jejich neprůhlednost, tyto bilaterální smlouvy mezi oběma zeměmi mají velmi nejisté podmínky. Zambie tímto vzájemným soužitím zároveň ztrácí věrohodnost dalších současných či potencionálních věřitelů. Zambijský badatel Boyd Muleya, vedoucí výzkumu v Centre for Trade Policy and Development v Zambii, uvedl v jednom z rozhovorů pro *Zambian Business Times*, že ČLR je dobrým partnerem Zambie, nicméně sám vidí největší nouzi vzájemného soužití v nedostatečné transparentnosti, s čímž souvisí obzvláště neprůhlednost uzavřených smluv. Tento zambijský badatel varuje před tím, že by aktuálně upravený návrh bilaterálního soužití mohl vést k momentu, že se jihoafrická země bude děsit ztráty různých důležitých majetků země, pokud nesplatí veřejný závazek. Navrhuje, aby zambijská vláda měla kapacitu generovat domácí zdroje, aby se minimalizoval tlak na vnější půjčky, protože na rozdíl od externích půjček domácí zdroje nepřicházejí s podmínkami. Zmiňuje také, že země nevyužívá svůj plný potenciál, a dodal, že Zambie má stále prostor v rámci přírodního bohatství, jako jsou doly a zemědělství a poznamenal, že země nemá výrobní společnosti, které by mohly přeměnit produkci na hotové zboží, což jsou příležitosti, o kterých by země měla mluvit (Mwansa, 2022).

Také na politické úrovni figurují určitá čínská sdružení a firmy. Tyto společnosti jsou převážně zakládány čínskými přistěhovalci a působí na území Zambie. Celkově

jihoafrickou zemi provází v novém tisíciletí poměrně vysoký nárůst počtu čínských přistěhovalců. Na konci devadesátých let jich bylo v zemi pouze okolo tří tisíc, zatímco v roce 2017 to bylo už dvacet tisíc. Tento růst byl od přelomu století doprovázen rostoucím zájmem a investicemi z ČLR do Zambie. To vytvořilo rostoucí napětí mezi těmito dvěma skupinami v Zambii, což vedlo k několika násilným incidentům v posledních desetiletích (Matambo, 2020, 308).

Čínští přistěhovalci v čele svých společností jsou často v kontaktu s čínskou ambasádou nebo přímo se svou vládou a slouží tak jako prostředníci čínsko-zambijských vztahů nebo také jako zástupci čínské zahraniční politiky (Li & Shi, 2020, 152).

Poté, co byly obě země po desetiletí klíčovými obchodními partnery, vyvrcholily bilaterální vztahy dne 28. září 2022 na prvním investičním fóru ČLR-Zambie. Na závěr fóra se strany dohodly na prohloubení obchodních a investičních vztahů a utužování praktické spolupráce. Další diskuse obsahovaly zahrnutí Zambie do iniciativy Pás a stezka vedené ČLR a bezcelní zacházení se zambijskými produkty (Ministry of Commerce, Trade and Industry, 2022).

Vzájemný vztah obou zemí se projevuje také na mezinárodní úrovni, kdy je Zambie často loajální při různých hlasováních týkajících se ČLR. V červnu 2020 byla Zambie jednou z 53 zemí, které podpořily hongkongský zákon o národní bezpečnosti v OSN (Lawler, 2020).

2.3 Ekonomické vměšování

Od popisu hospodářského profilu jihoafrické země a stručné retrospektivy vzájemných vztahů obou zemí se dostáváme k prvnímu neokoloniálnímu mechanismu, jenž bude ověřován, abychom byli schopni odpovědět na první výzkumnou otázku. Prvním kontrolním mechanismem je vzájemný obchod mezi ČLR a Zambií. Bilaterální obchodní vztahy mezi těmito zeměmi jsou velice silné a dlouhodobé. Hned po pěti dnech od založení ČLR v roce 1949, byla Zambie jedním z nejstarších čínských diplomatických partnerů. To se projevilo do budoucna zejména na rozsáhlých obchodních vztazích mezi oběma zeměmi. Zambie je země bohatá na primární zdroje, přičemž vývoz do ČLR se sestává převážně ze surovin. Tyto faktory jsou klíčové pro udržení rostoucích čínských ekonomických ambicí (Girard, 2019). Zambie patří

v Africe mezi země, které s ČLR nejvíce obchodují a jejich obchodní vztah bude pravděpodobně do budoucna ještě posilován.

V této části se zabírám možným výskytem neokoloniálních znaků v dané oblasti tak, jak bylo v předchozím kapitolek textu formulováno. Pro výsledné hodnocení bude zásadní obzvláště složení vývozu a dovozu mezi zkoumanými státy a kromě toho také počet, intenzita a způsob jednání čínských společností v zemi, popřípadě zjevné úsilí snížit cenu zambijského vývozu. Naopak například snaha o diverzifikaci zambijského trhu, obzvláště vývozu, může být považována jako pozitivní aspekt čínského jednání vůči zambijskému hospodářství. Taková situace by byla považována jako eliminující možné neokoloniální praktiky, pokud by se neprojevil žádné jiné výrazné mechanismy neokolonialismu.

Zambie má dlouhodobě pozitivní obchodní bilanci, to znamená, že u ní převažují exporty nad importy. V roce 2020 exportovala za 11 miliard dolarů, přičemž importovala v hodnotě 5,77 miliard dolarů. Podobná kladná hospodářská bilance však není jen v rámci celkového objemu obchodu. I v rámci samotného obchodu má Zambie dlouhodobě pozitivní obchodní bilance s ČLR (Observatory of Economic Complexity, 2023).

Hlavními komoditami celkového dovozu do Zambie jsou rafinovaná měď (290 milionů dolarů), rafinovaná ropa (216 milionů dolarů), surová ropa (205 milionů dolarů), dusíkatá hnojiva (170 milionů dolarů) a smíšená minerální nebo chemická hnojiva (153 milionů dolarů), dovážené převážně z Jihoafrické republiky (1,77 miliardy dolarů), ČLR (916 milionů dolarů), Spojených arabských emirátů (505 milionů dolarů) nebo z Demokratické republiky Kongo (372 milionů dolarů) a Indie (303 milionů dolarů). Na pomyslném žebříčku importního trhu, Jihoafrická republika zaujímá místo prvního dovozce do Zambie podle států, její příspěvek činí 30,7 %. Až místo druhé pak zaujímá ČLR, z níž Zambie dováží 15,9 % (Observatory of Economic Complexity, 2023).

Od počátku nového tisíciletí je trend zambijských importů z ČLR s malými výkyvy konstantně rostoucí, přičemž největší růst zaznamenal import po roce 2010, kdy se téměř zdvojnásobil. V roce 2000 činil import zhruba 37 milionů dolarů, zatímco od roku 2017 se pohybuje okolo 1 miliardy dolarů. Složení zambijského dovozu z ČLR je poměrně pestré. Mezi nejvíce zastoupené importy podle celkové hodnoty v průběhu

posledních let patří železné konstrukce, ocelové tyče, vysílací zařízení a traktory. Tyto položky svou celkovou hodnotou značně převyšují zbylé importy. V roce 2020 vyvezla ČLR do Zambie vojenské vybavení v hodnotě 46,8 milionů dolarů a jednalo se v daném roce o nejhodnotnější položku. Kromě toho ČLR do Zambie vyváží v menší míře také elektroniku, elektronické vybavení a další stroje (Observatory of Economic Complexity, 2023).

Největšími vývozními položkami Zambie celkově jsou surová měď (5,77 miliardy dolarů), rafinovaná měď (2,03 miliardy dolarů), zlato (757 milionů dolarů), měděná ruda (195 milionů dolarů) a surový tabák (185 milionů dolarů), které se vyvázejí především do Švýcarska (3,46 miliardy dolarů), ČLR (1,53 miliardy dolarů), Namibie (1,35 miliardy dolarů), Demokratické republiky Kongo (952 milionů dolarů) a Singapuru (913 milionů dolarů). V roce 2020 byla Zambie největším světovým vývozcem surové mědi (5,77 miliardy dolarů). Z výše uvedených dat tedy můžeme vidět, že Zambie vyváží 31,6 % veškerého exportu do Švýcarska a námi zkoumané ČLR patří druhá pozice, přičemž se jedná o 14 % celkové vývozu (Observatory of Economic Complexity, 2023). Švýcarsko je obecně aktivní v Zambii. Švýcarská společnost zabývající se obchodováním s komoditami a těžebním průmyslem Glencore je většinovým akcionářem dolů Mopani na severu Zambie.

Co se týče vývozu do ČLR, ten již tak pestrý jako dovoz není, naopak se zaměřuje zejména na jednu hlavní surovinu. Zambie vyváží do ČLR hlavně surovou měď, která ročně tvoří až 80 % celkového zambijského exportu do země asijského hegemonu. Dále pak v menší míře rafinovanou měď, surový tabák nebo kobalt. Nicméně poslední jmenovaná surovina byla dovážena spíše na začátku tisíciletí, nyní se již jedná pouze o zanedbatelné množství. Oproti importům, které od počátku tisíciletí celou dobu s malými výkyvy rostly, exporty stejnou konstantnost nemají. Na základě statistik můžeme sice říct, že trend je od roku 2000 do roku 2009 mírně rostoucí. Poté se hodnota výrazně zvedla a kulminovala až k hodnotě téměř 3,5 miliardy dolarů, kdy byl v roce 2014 zaznamenán nejvyšší objem exportů. V následujících letech hodnota kolísala a nyní se pohybuje okolo 1,5 miliardy dolarů. Ve všeobecné struktuře dovozu tak, jak bylo již uvedeno, dominují zejména průmyslové produkty, naopak při vývozu do ČLR vévodí obzvláště suroviny (Observatory of Economic Complexity, 2023).

Následující možnost případného neokolonialismu je třeba ověřit v přístupu čínských firem na zambijský trh. Eventuální neokoloniální praktiky, tak jak byly v průběhu práce interpretovány, souvisí s čínským kontrolováním těch ekonomických sfér, které jsou pro Zambii zásadní, přičemž nás zajímají především čínské firmy na trhu s mědí. V této hospodářské oblasti by monopolní postavení čínských firem mohlo vést k neokoloniálním praktikám v téměř neomezeném rozsahu, z toho důvodu, že Zambie je na vývozu mědi úzce závislá.

Zambijská vláda je prostřednictvím své investiční holdingové společnosti Zambia Consolidated Copper Mines (dále jen „ZCCM“) menšinovým akcionářem téměř ve všech těžebních dolech v zemi a je ve skutečnosti největším akcionářem zambijského těžebního průmyslu. Podíly, které má ZCCM v zambijských měděných dolech, jsou takzvané „free-carry“. To znamená, že vláda nenese žádné náklady ani závazky týkající se získávání finančních prostředků. Podíl ZCCM je bezrizikový: dostává dividendy a na rozdíl od ostatních akcionářů nemůže ze svého podílu nikdy utrpět ztrátu. Takzvanou „velkou čtyřkou“, tedy čtyřmi největšími doly, jsou Barrick Lumwana, Kansanshi, Mopani a Konkola Copper Mines. Představují přibližně 80 % roční produkce mědi v Zambii. Dále představují také majoritu pracovních míst v těžebním průmyslu, řadu firemních sociálních investic a většinu mediální publicity. Důl Barrick Lumwana je stoprocentně vlastněn kanadskou společností Barrick Gold Corp, která je největší světovou společností těžící zlato. Ostatní tři mají každý většinový zahraniční podíl a také menšinový podíl společnosti ZCCM, největšího celkového akcionáře v zambijském těžebním průmyslu. Většinovým akcionářem Kansanshi je kanadská těžařská a průzkumná společnost First Quantum Minerals. Podíl ZCCM je 20,6 %. Většinovým akcionářem Konkola Copper Mines je Vedanta Resources, což je indická těžařská skupina. Podíl ZCCM je opět 20,6 %. Většinovým akcionářem dolů Mopani je Glencore, což je švýcarská společnost zabývající se obchodováním s komoditami a těžebním průmyslem. Podíl ZCCM je zde pouze 10 % (Mining for Zambia, 2016). Čínské společnosti mají zastoupení zejména v menších dolech v oblasti Copperbeltu⁴. V oblasti operují čínské společnosti jako Jinchuan Group Resources a zejména pak China Non-ferrous Metal Mining Group, která je řízena Komisí státní rady pro dohled a

⁴ Copperbelt je jedna z devíti provincií v Zambii. Největšími městy této provincie jsou Kitwe, Ndola a Mufulira. Provincie je známá zejména proto, že se tam nachází velmi významná ložiska měděných rud.

správu majetku ve vlastnictví státu čili je přímo pod státní správou. Tato čínská státní firma má až čtvrtou nejvyšší kapitálovou hodnotu na zambijském trhu (Africa's Mining portal, 2021).

Na základě výše zmíněných dat tedy můžeme vidět, že čínské společnosti nejsou v pozici, kdy by mohlo dojít k nějakému diktování podmínek nebo svou pozicí ovlivňovat interní záležitosti země. Zjišťovat, zda čínské společnosti neovlivňují tento trh skrze své dominantní postavení, již zde tedy není na místě. V této oblasti tedy neokoloniální mechanismy nenajdeme.

Kromě struktury obchodu a přítomnosti a vlivu čínských společností v nejzásadnějším zambijském odvětví, je nutné se zaměřit také na poslední potenciálně nebezpečný neokoloniální znak, který jsme si v této části vytyčili. Jedná se o různé snahy ze strany ČLR snížit cenu exportu. Zde nás opět zajímá především cena mědi.

Z historie vývoje měnového kurzu zambijské měny Kwacha vyplývá devalvační tendence pouze v jednom období (Xe Currency, 2023). V průběhu let trpěla zambijská měna obzvláště vysokou inflací, což donutilo Bank of Zambia v roce 2003 zavést vysoké hodnoty bankovek 20 000 a 50 000 Kwacha pro usnadnění transakcí. V roce 2013 proběhla v Zambii redenominace národní měny a pouze následkem toho došlo k poklesu hodnoty měny, což provázelo zemi až do roku 2021. V daném roce se konaly volby, které vyhrála opoziční strana United Party for National Development. Nová vláda zahájila jednání s MMF o podpůrném programu a snížila inflaci (Harker, 2021). Přesto objem obchodu dlouhou dobu rostl, a to včetně samostatného exportu. Kromě toho můžeme vidět, že vývoz zambijských produktů, zejména mědi není vinou měny nijak zlevňován (Xe Currency, 2023). Mimo jiné nebylo nalezeno žádné podezření, že by ČLR nakupovala měď za zvýhodněných podmínek⁵. V daném ohledu nevidím žádné neokoloniální znaky ani v posledním zkoumaném mechanismu bilaterálního obchodu.

2.3.1 Shrnutí ekonomického vměšování

V textu předem stanovené neokoloniální mechanismy bilaterálního obchodu, tedy složení obchodu, přítomnost a aktivita čínských společností a cena vývozu, je vzhledem k provedenému šetření možné označit za nevykazující prvky

⁵ Pro dané tvrzení byla prostudována řada informačních zdrojů, obzvláště reporty organizace U.S. Energy Information Administration. Dále reporty týkající se bilaterálního obchodu ČLR a Zambie na webových stránkách organizací MMF a OSN, World Affairs Journal, Centre for strategic and International studies.

neokolonialismu. Dané tvrzení uvádím, jelikož ČLR nemá dostatečnou oporu ve svých státních těžebních společnostech, aby mohla skrze ně ovlivňovat trh s mědí, popřípadě skrze ně činit potencionální vlivný nátlak na zambijskou vládu. Čínská státní společnost China Non-ferrous Metal Mining Group je až čtvrtá nevlivnější, co se týče celkové hodnoty a objemu těžby v zemi. Určitý zlevněný export řízený pod nátlakem, ze kterého by ČLR jako největší dovozce zambijské mědi, mohla těžit, není prokazatelný. Obecně můžeme říct, že síla čínských společností v zambijském těžebním průmyslu není dostačující. Na druhou stranu je zde nutné zmínit, že čínské firmy převzaly zambijské měděné doly obzvláště po náhlém odchodu společnosti Anglo American Corporation. Západní investoři odešli s tím, že provoz těchto dolů nedává ekonomický smysl. Převzetí těchto, v té době již uzavřených, dolů svědčí o tom, že čínské motivy nejsou vedeny jen čistě ekonomickými hledisky. Je třeba si uvědomit, že více než 75 % investic z ČLR uskutečňují státem vlastněné konglomeráty (Sinkala & Zhou, 2014, 43). Nicméně v porovnání s investicemi jiných států ČLR příliš nevybočuje. Výrazně nejvíce v zemi investuje Kanada, následována ČLR, Švýcarskem a Holandskem, jejichž objem investic byl v posledních letech podobný okolo 2 miliard dolarů (Statistical Committee of the Government of the Republic of Zambia, 2022).

Na rozdíl od západních investorů, kteří byli převážně soukromými společnostmi s jediným motivem maximalizace zisku v krátkodobém horizontu, čínské společnosti volí jinou strategii. Z toho plyne jejich ochota k vysokým nákladům výměnou za dlouhodobé zisky. Při dosahování svých dlouhodobých cílů přijaly strategii přežití, spolupracují mezi sebou, aby se ubránily konkurenci. V Zambii byly zaznamenány tajné dohody mezi čínskými podniky (Sinkala & Zhou, 2014, 43).

Kromě toho je nutné zmínit, že co se týče zkoumané struktury vzájemného obchodu, zambijský vývoz do ČLR není vůbec diverzifikovaný a vyváží se výhradně suroviny, z velké části dokonce pouze měď. Nicméně zde je potřeba brát v úvahu dvě věci. Za prvé fakt, že Zambie z velké části vyváží pouze zmíněnou surovinu a nic dalšího nevyváží, přičemž nejvíce exportuje do Švýcarska. Za druhé dlouhodobě přebytkovou platební bilanci, kterou Zambie s ČLR má. V posledních letech můžeme zaznamenat také snahu ČLR napomoci diverzifikovat export napříč řadou afrických zemí (Pinto, 2022). V Zambii se to projevuje zejména zvýšením vývozu surového

tabáku do ČLR. Ze všech výše zmíněných důvodů hodnotíme čínsko-zambijský vzájemný obchod jako poměr, ve kterém nejsou zjevné neokoloniální mechanismy.

2.4 Čínské investice v Zambii a bankovní sektor

2.4.1 Investice

Čínské investice do Zambie mají dlouhou historii a jsou podle autorů Mlachila a Takebe hodnoceny jako takzvané “frontier” economy case, což autoři charakterizují jako zemi, která přilákala velké množství přímých zahraničních investic z celého světa díky poměrně liberálnímu investičnímu klimatu a čínská účast v průmyslových parcích zde pravděpodobně půjde příkladem ostatním zemím (Mlachila & Takebe, 2011, 26). Čínské investice v Zambii rostly ještě rychleji než obchod. Námi zkoumaná jihoafrická země je v posledních letech, po Jihoafrické republice a Demokratické republice Kongo, třetím největším příjemcem čínských investic v Africe (Statista, 2020). Nicméně v této kapitole se nezaměřím tolik na množství investic, ale spíše na odvětví, do kterého tyto investice vstupují.

V souvislosti s čínskými investicemi nás zajímá především, zda tyto investice plynou pouze do měděného, potažmo těžebního průmyslu, nebo zda jsou dané investice diverzifikované do různých odvětví. Jak již bylo uvedeno v předešlé části textu, pro potvrzení neokoloniálních mechanismů je potřebný mimo jiné export surovin a import průmyslových produktů. S tím souvisí mimoto, zda dominantní země, v našem případě ČLR, vkládá své finanční prostředky výhradně či v případně výrazně větším počtu do odvětví zpracování surovin, a ne do odvětví, které přidává surovinám a výrobkům vyšší přidanou hodnotu. Zambie je stále velmi závislá na obchodu s jednou jedinou hlavní surovinou, kterou je měď, a tak je nezbytné zaměřit se zejména na těžební průmysl.

V Zambii v současnosti působí přes 600 čínských investorů různých velikostí. Zambie má nejvyšší počet čínských věřitelů ze všech afrických států. Čínský dluh však představuje pouze 17,6 % celkového zahraničního dluhu. V Zambii v historii často docházelo k tomu, že se afričtí lídři podíleli na hromadění čínských rozvojových půjček prostřednictvím volebních pobídek. Místní politici často dostávali provize a hlasy za souhlas s rozvojovými dohodami (Hsiang, 2023).

Nejvíce čínské společnosti investují do těžebního, zpracovatelského a stavebního průmyslu. Do těžebního průmyslu směřuje zhruba 70 % veškerých čínských investic v Zambii (Sinkala & Zhou, 2014, 39). Dále ČLR vlastní 69 % stavebního průmyslu

v zemi a řada investic vede také do tohoto odvětví (Hsiang, 2023). Nicméně dále ČLR poskytla finanční podporu velkým projektům do infrastruktury, jednalo se například o modernizaci silnice Mbala-Nakonde a silnice Mansa-Luwingu nebo rozšíření mezinárodního letiště Lusaka. Čínská společnost Sinohydro pomohla vybudovat vodní elektrárnu v Kafue (Xinhua, 2021). Kromě toho velké soukromé společnosti působí také v oblasti textilního průmyslu, telekomunikací (např. Huawei) a maloobchodu (Mlachila & Takebe, 2011, 26). Druhým největším příjemcem investic je odvětví zpracovatelského průmyslu. ČLR založila v Zambii výrobní společnosti, aby dodávala zboží do okolních zemí (Sinkala & Zhou, 2014, 39). China-Africa Cotton, čínská bavlnářská firma, uzavřela smlouvy s více než 100 000 farmáři v Malawi a Zambii a financuje školicí cesty za účelem předávání znalostí zambijským pracovníkům s bavlnou. Dále je dokázáno, že čínské investice v Africe zvyšují hustotu podnikání a podporují podnikání ve třiceti osmi zemích včetně Zambie. Čínská telekomunikační společnost Huawei poskytla Wi-Fi a digitální propojení v Zambii a pomohla vybudovat řadu telekomunikačních věží (Hsiang, 2023). ČLR v Zambii založila společnosti Hitach a Higher Buses, které mají obsluhovat celou oblast jižní Afriky stroji a vozidly čínské výroby. Dobrymi příklady čínských vozidel, která se v Zambii stala populární, jsou autobusy Higher a nákladní vozy Foton. Celkově čínské investice zvýšily příliv kolektivních zdrojů do Zambie, což zlepšilo využití kapacit, zvýšilo produkci a vytvořilo pracovní příležitosti. Tento vývoj usnadňuje dosažení širšího rozvojového programu (Sinkala & Zhou, 2014, 42). V Zambii má také pobočku státní komerční banka Bank of China, v době vzniku se jednalo se o první pobočku v Africe. V neposlední řadě v Zambii působí také mnoho malých subjektů v oblasti obchodu a restaurací (Mlachila & Takebe, 2011, 27).

Můžeme tedy vidět, že na zambijském trhu figurují i malé a střední podniky zaměřující se na různá další odvětví než jen těžební či zpracovatelský průmysl. Z tohoto pohledu je struktura investic, byť v nepoměru, diverzifikovaná.

2.4.2 Bankovní sektor

Další ověření potenciálních nekoloniálních mechanismů se týká monetárního, respektive bankovního sektoru Zambie v souvislosti s množstvím čínských bank na tomto trhu a jejich silou. Čínské ambice na zambijském bankovním trhu spočívají především v poskytnutých půjčkách, jelikož zambijský rozpočet není dostatečně velký

na financování desítek projektů rozvoje, především z oblasti infrastruktury. Jak již bylo zmíněno výše, ČLR je prostřednictvím svých bank největším zambijským věřitelem. Jedná se zejména o banky EXIM bank a státní komerční Bank of China, která má v Zambii vlastní pobočku, přičemž v době vzniku se jednalo o první pobočku v Africe. Nicméně zastoupení v zambijském bankovním sektoru tyto banky téměř nemají. Jedinou zahraniční bankou, která má větší zastoupení, je jihoafrická Standard Bank. Celkově mezi nejvýznamnější banky v bankovním sektoru Zambie patří zejména First National Bank, Standard Bank, Zanaco, ABSA, Stanbic Bank či Indo-Zambia Bank. ČLR přímé zastoupení na zambijském bankovním trhu nemá, avšak od roku 2008 drží 20 % podíl ve zmíněné jihoafrické Standard Bank. V Zambii má tato banka nezanedbatelný vliv a řadu svých poboček (Sagaci Research, 2022). Do budoucna se spekuluje, že jedna z nejvýznamnějších bank na zambijském trhu First National Bank, z jihoafrického holdingu FirstRand, by se mohla stát čínským cílem převzetí. Nicméně analytici se shodují, že to nebude v dohledné době (Business Insider South Africa, 2019).

2.4.3 Shrnutí investic a bankovního sektoru

Čínské investice do Zambie patří v porovnání se zbylými africkými státy mezi nejzásadnější. Po Jihoafrické republice a Demokratické republice Kongo, je Zambie největším příjemcem čínských investic. Pro to, abychom v dané kapitole mohli mluvit o neokolonialismu, jsme si stanovili, že by ČLR musela mít tendence investovat pouze do měděného průmyslu, který je pro Zambii absolutně stěžejní. Na základě výše zmíněných dat v podkapitole věnující se investicím však vidíme, že to tak není. ČLR investuje primárně do těžebního průmyslu, s cílem získat přístup k surovinám obzvláště mědi, avšak je aktivní také při budování infrastruktury a v textilním průmyslu, přičemž cílem je dodávat zboží do okolních zemí. Také je aktivní při poskytování Wi-Fi a digitálního propojení. V neposlední řadě se podílí i na terciárním sektoru, tedy sektoru služeb. Je dokázáno, že čínské investice v Africe zvyšují hustotu podnikání a podporují podnikání. V konečném důsledku samozřejmě nejvíce prostředků plyne do měděného průmyslu, avšak pokud není tato oblast jediným příjemcem investic, není tento mechanismus považován za formu neokolonialismu. Na druhou stranu, ze statistik importu do jihoafrické Zambie, je možné vysledovat, že ČLR využívá nižší cenové hodnoty svých výrobků, to se posléze odráží i v několika odvětvích. Například

v textilním průmyslu či telekomunikační sféře tyto nižší cenové hodnoty soustavně pustoší místní konkurenci. V dané situaci je možné spatřit i potenciální hrozbu pro budoucí hospodářský vývoj Zambie, což by mohlo vést k určitým neokolonialním mechanismům. Nicméně pro současnou analýzu můžeme výše definované neokoloniální praktiky vyloučit, a to na základě čínského neodržení strategického odvětví ve svém vlivu a v alespoň částečné diverzifikaci toků investic.

Podobně nelze ani čínskou přítomnost v bankovním sektoru hodnotit jako neokolonialismus. ČLR se v tomto odvětví vyskytuje pouze zprostředkovaně skrze jihoafrickou Standard Bank, ve které vlastní 20 % podíl. Do budoucna bude toto odvětví zajímavé sledovat, protože se spekuluje o zájmu ČLR aktivněji vstoupit do jedné z nejdůležitějších bank na zambijském trhu. Jediný možný projev neokolonialismu by se mohl projevit skrze poměrně kontroverzní a pozorovateli často diskutované půjčky. Pozorovatelé spekulují, čím jsou čínské půjčky podmiňované, přičemž se shodují, že by při nesplácení mohli vést ke zvyšování čínského vlivu v Zambii, například i v oblasti těžebního průmyslu.

Zambie v současné době jedná s ČLR o oddlužení. Vzhledem k tomu, že Zambie byla první africkou zemí, která v éře pandemie COVID-19 nesplatila svůj dluh, a je také první zemí, kde ČLR spolu předsedá svému dluhovému výboru, výsledek jednání o oddlužení poskytne určitý precedens pro pochopení toho, jak by ČLR mohla řešit restrukturalizaci v jiných afrických zemích. V minulém roce došlo ke zrušení čínských půjček ve výši 1,6 miliardy dolarů, které dosud nebyly vyplaceny, což signalizuje ochotu asijského hegemona ke kompromisu při jednáních o vyřešení dluhové krize této jihoafrické země. Zrušení nevyplacených půjček zastaví výstavbu několika silnic, dálnic a informačních a technologických projektů financovaných čínskými věřiteli (Nyathi, 2022).

Již výše jsem uvedl obavy zambijského badatele Boyda Muleya, který varuje před tím, že by současně nastavený model bilaterálních vztahů mohl vést k momentu, kdy Zambii bude hrozit, že pokud nezplatí dluh, ztratí některé z klíčových majetků země. V takovém případě by se zcela jistě jednalo o neokoloniální praktiku, nicméně v současné době, nelze vzájemný vztah v tomto odvětví hodnotit jako formu neokolonialismu.

2.5 Rozvojová pomoc

V dané kapitole se budeme zabývat možným neokolonialismem skrze rozvojovou pomoc. Konkrétně nás bude zajímat čínská zahraniční pomoc v Zambii skrze mechanismy rozvojových projektů. Jde o různé druhy finanční podpory přidělené grantovou komisí na určité výzkumné projekty, bezúročné půjčky a zvýhodněné úvěry poskytované čínskými bankami. V tomto případě bude k ověření praktik vykazujících neokoloniální znaky zásadní počet půjček a zmíněných poskytnutých výhodných úvěrů. Zvláštní pozornost bude věnována těm, které nebyly zaplacené anebo došlo k jejich odpuštění. Jak jsme uvedli výše, je také podstatné zaměřit se na intenzitu a soužití věřitele a dlužníka. Za neokoloniální praktiku lze považovat situaci, kdy dochází k prohlubování vztahu věřitele a dlužníka, což staví dlužníka do pozice, že jeho budoucí rozhodovací procesy budou ovlivněny množstvím dané pomoci.

Jak jsem již zmínil výše, zambijský dluh vůči ČLR rostl především za vlády Patriotic Front. Tato politická strana byla u moci v letech 2011 až 2021, přičemž využívala řady čínských půjček, přestože to zprvu odmítali (Sinyangwe, 2021). Zambijský dluh vůči čínským věřitelům se vyšplhal oficiálně na téměř 6 miliard dolarů. ČLR je tedy největším bilaterálním věřitelem Zambie (Duggan, 2023). Nicméně naprosto přesné vyčíslené množství pomoci, které z čínských rukou plyne nelze zjistit. Celkově můžeme říct, že největším problémem čínské pomoci do Zambie je netransparentnost. V posledních letech si Zambie půjčila od ČLR na zlepšení infrastruktury silnic, energetiky, železnic, telekomunikací a dvou nejmodernějších mezinárodních letišť. Ekonomické rozhodování je v ČLR silně centralizováno, přičemž nedostatek veřejně dostupných informací o půjčkách a absence přísných vynucovacích systémů řízení umožnily některým zambijským úředníkům uměle zvýšit náklady na projekty a získat tím provize. Současný zambijský prezident Hakainde Hichilema, který nastoupil do úřadu v srpnu 2021, snížil inflaci na 9,4 procenta – ve srovnání s 24,4 procenty před rokem. Jak jsem již zmínil, v minulém roce byly pod jeho vedením zrušeny již dohodnuté, ale nevyplacené čínské půjčky ve výši 1,6 miliardy dolarů, s čímž ČLR souhlasila. Kromě toho zambijští zákonodárci schválili zákon o správě veřejného dluhu, který stanoví limity pro veřejné půjčky a vyžaduje schválení parlamentu pro všechny půjčky veřejného sektoru (Gbadamosi, 2022).

ČLR, pravděpodobně i kvůli mezinárodnímu tlaku který obklopuje její úvěrové praktiky, ubírá ve své hospodářské iniciativě Nová Hedvábná stezka z roku 2013 a je opatrnější. Dochází k mírnému odklonu od masivních infrastrukturních projektů. Na nedávném summitu za účasti afrických představitelů ČLR oznámila, že zruší bezúročné půjčky v 17 afrických zemích, včetně Zambie. Již na konci roku 2020 ČLR odepsala dluhy z bezúročných úvěrů ve výši 113 milionů dolarů v různých zemích. ČLR také podpořila zavedení iniciativy skupiny G-20 pro dluhovou službu, ve které se bilaterální věřitelé zavázali dočasně pozastavit do konce roku 2021 úroky z úvěrů pro 73 nejchudších zemí světa, včetně Zambie (Gbadamosi, 2022).

2.5.1 Shrnutí rozvojové pomoci

Ve souvislosti s rozvojovou pomocí nejsou v dané kapitole hodnoceny finanční dopady, naopak je potřeba zmínit, že internacionální podpora, včetně té čínské je v rozvojovém světě klíčová. Nicméně v rámci ověření neokoloniálních mechanismů, je nutné zaměřit se na potenciální posilování a prohlubování vztahu věřitele tedy ČLR a dlužníka tedy Zambie. Výše bylo zmíněno, že je podstatné, zda dominantní aktér stále zintenzivňuje jeho podporu, čímž dochází k určitému podrobení se moci. Tímto způsobem upravené oboustranné soužití automaticky neimplikuje neokolonialismus, není zde žádný precedens, který by nějakým způsobem určoval, co je ještě přípustné a co již ne. Avšak soustavné zvyšování půjček či zvýhodňování úvěrů implikuje budoucí nerovný vztah. Přestože daná rozvojová pomoc není příliš transparentní, výše jsme poukázali na fakt, že čínská rozvojová pomoc zejména formou řady půjček měla v Zambii dlouhodobě rostoucí charakter. Nicméně v posledních letech došlo ke snížení a změně v přístupu ČLR z různých důvodů. Zásadním důvodem je, že Zambie kvůli dlouhodobému nezodpovědnému zadlužování a strukturálním ekonomickým problémům, zvýrazněným dopady pandemie COVID-19, přestala být na podzim 2020 schopna splácet své dluhy vůči zahraničním věřitelům. ČLR projevuje zdrženlivost vůči možnosti výraznějšího odpuštění dluhu. Nicméně v minulých letech již k lehkému odpuštění došlo, kromě toho ČLR také respektovala pozastavení dalších půjček ze strany Zambie. Bude zajímavé sledovat, jak ČLR dále naloží se zambijskou neschopností splácet své dluhy.

Ovšem z výše uvedeného lze vyvodit, že skrze dlouhodobé navyšování monetární pomoci se ČLR snažila dlouhodobě prohlubovat vzájemné vazby takovým způsobem, aby došlo k nastavení vztahu věřitele a dlužníka a toto jednání lze dle výše zmíněných charakteristik označit jako neokoloniální. Čínská EXIM Bank již dříve souhlasila s pozastavením plateb úroků v hodnotě 110 milionů dolarů v roce 2020 ve shodě se státy skupiny G20. V srpnu 2022 Zambie zrušila, ve shodě s ČLR, půjčku ve výši 1,6 miliardy dolarů, kterou poskytla právě EXIM Bank. Daná půjčka nebyla vyplacena, aby došlo ke snížení dluhového zatížení. Pokud by následující kroky pokračovaly i nadále, ČLR potlačila svou zdrženlivost a došlo by k výraznému snížení závislosti Zambie, mohlo by být současné neokoloniální jednání v oblasti rozvojové pomoci, přehodnoceno.

2.6 Politické zasahování

Poslední oblastí, kterou jsme zvolili pro ověření potencionálních neokoloniálních mechanismů, je oblast politická. Obecně se jedná o situace, kdy dochází k čínskému zasahování do vnitřních politických záležitostí jihoafrické Zambie. Skrze podobné zasahování do interních záležitostí může docházet také k usměrňování činnosti poškozeného aktéra. Mimo jiné do této sféry patří různé úplatkářské kauzy, podplácení či zveřejněné politické události vyvolávající pohoršení, které zpravidla postupují k dalšímu pletení se do vnitřních politik podřízeného státu. Kromě toho do této sféry patří také sdílení podílu ve společnostech asijského hegemonu s místními činiteli. Celkově se o potencionálních neokoloniálních znacích v této sféře v případě čínsko-zambijského soužití poměrně mluví, ale bližší upřesnění není jednoduché najít. Výzkumná sféra se řadí k nejméně transparentním napříč všemi zkoumanými.

V Zambii jsou poměrně vlivná různá čínská sdružení s novými členy z řad čínských migrantů. Mají zásadní význam pro usnadnění kulturních, obchodních a zejména politických vazeb mezi ČLR a Zambii. Sdružení institucionalizují a politizují život čínských jednotlivců a společností v jihoafrické zemi, propojují je s velvyslanectvím a státním aparátem domovské země. Sdružení se hojně zapojují do místní politiky, bojují proti protičínským náladám a poskytují veřejné statky. Díky aktivnímu přístupu čínských sdružení, která se snaží prosazovat a chránit čínské zájmy, se Číňané, čínská kultura a čínské hodnoty dostávají do každodenního života Zambijců v nebývalé míře. Daná sdružení postupně stále více pronikají do politických vazeb

v Zambii a mají nezanedbatelný vliv. (Li & Shi, 2020, 153-155). Jako příklad, kdy byl patrný čínský vliv, můžeme uvést situaci z roku 2020, kdy Miles Sampa, bývalý starosta Lusaky a synovec emeritního prezidenta Michaela Saty, nechal zavřít některé čínské podniky včetně restaurace a kadeřnictví z důvodu diskriminace Zambijců. Případ byl silně medializován a dostávalo se mu velkého ohlasu na sociálních sítích, výsledkem ovšem byla pouze veřejná omluva celé čínské komunitě v Zambii a celkově ČLR jako takové (The Lusaka Times, 2020). V jednom z podcastů, který byl nahrán v roce 2021, nazvaném „Update on the Current State of China-Zambia Relations“, byl hostem badatel Emmanuel Matambo, který mimo jiné zmínil, že je dost pravděpodobné, že administrativa asijského hegemonu tlačila na vedení Zambie, aby si na bývalého starostu posvítila. Odborník Emmanuel Matambo v rozhovoru uvádá také další situace, při kterých mohlo dojít k čínskému ovlivňování politického dění v Zambii. Například je dle jeho slov běžné, že se valného shromáždění největší zambijské politické strany Patriotic Front účastní i čínští úředníci. Respondent v rozhovoru také uvedl, že na základě výše uvedených okolností je možné domnívat se, že ČLR danou zambijskou politickou stranu sponzoruje či nepřímo podporuje (The China in Africa Podcast, 2021). V historii došlo také k řadě spekulativních čínských darů. ČLR například darovala zambijskému parlamentu různé počítače, mobilní telefony, faxy či tiskárny a další kancelářské vybavení, čímž se pravděpodobně snaží prohlubovat vzájemné politické vztahy obou zemí (National Assembly of Zambia, 2015).

Nicméně jak jsem již v úvodu této kapitoly zmínil, oblast politického ovlivňování je velmi netransparentní a při nestranném ověřování nelze dojít k objektivnímu závěru. Dané informace není možné ověřit dle oficiálních komunikačních kanálů zkoumaných států, je tak nutné brát v úvahu především informace a zprávy nestátních organizací a dalších podobných institucí, které se věnují možnému politickému vlivu různých států na cizím území. Kromě toho je dané téma stále aktuální, a tak je relevantní využívat i zpravodajské servery nejen z Afriky. Jelikož by se v případě prokázání čínskému politickému vlivu jednalo o nepřímý vliv, nikoliv aktivní vstup do politického dění, je velmi složité jakoukoliv sféru vlivu dokázat. Vzhledem k pročetí řady podstatných zdrojů, můžeme v dané kapitole konstatovat, že na základě zkoumaných informací a zpráv, nelze hodnotit čínské politické vměšování se do zambijské politické scény jako neokolonialní. Výsledkem dané kapitoly je tedy spíše

konstatování, že pravděpodobně existují případy čínského vměšování se do zambijských politických záležitostí a že různá čínská sdružení postupem času získávají určitý vliv v Zambii. Přestože mnozí odborníci a badatelé hovoří o některých čínských intervencích do politiky, na základě transparentních a relevantních dat není možné označit tyto mechanismy jako neokoloniální.

2.7 Shrnutí neokolonialismu v Zambii

Tato diplomová práce si klade ve své první části za cíl ověřit neokoloniální mechanismy v jihoafrické Zambii. Na základě teoretických východisek byly stanoveny čtyři základní oblasti, ve kterých došlo k ověření, zda se v dané oblasti nacházejí neokoloniální praktiky. Výsledkem je, že spíše nemůžeme označit čínskou přítomnost v Zambii za formu neokolonialismu. Ze stanovených oblastí se jeví jako problematická zejména rozvojová pomoc. Skrze dlouhodobé navyšování rozvojové pomoci se ČLR snažila dlouhodobě prohlubovat vzájemné vazby takovým způsobem, aby došlo k nastavení vztahu věřitele a dlužníka a toto jednání lze dle výše zmíněných charakteristik označit jako neokoloniální. Míra rozvojové pomoci trvale neúnosně rostla. Investice do rozvojových projektů mají bezpochyby blahodárný vliv na jihoafrickou společnost, neboť tečou do různých oblastí včetně infrastruktury, zdravotnictví či vzdělání. Kromě toho dávají ČLR svými investicemi pracovní příležitosti řadě zambijských obyvatel. Nicméně množství financí, které do země dlouhodobě plynulo, je takového rozsahu, že se stalo významným čínským nástrojem moci. Do budoucna by to mohlo vést k momentu, kdy Zambii bude hrozit, že pokud nezplatí dluh, ztratí některé z klíčových majetků země.

Další oblast, která by se do budoucna mohla jevit jako problematická, je diverzifikace čínských investic, kdy ČLR investuje primárně do těžebního průmyslu. Nicméně pokud není tato oblast jediným příjemcem investic, není tento mechanismus považován za formu neokolonialismu. Přesto zde určitý problém je, ČLR těží z nízké ceny svých produktů, což se projevuje i v řadě odvětví v textilním průmyslu či telekomunikační sféře, kde tyto nízké ceny služeb pomalu ničí lokální konkurenci. V dané situaci tedy lze vidět i potenciální hrozbu pro budoucí hospodářský vývoj Zambie, což by mohlo vést k určitým neokoloniálním mechanismům. Dalším problémem by mohla být do budoucna struktura bilaterálního obchodu, který není vůbec diverzifikovaný a vyváží se výhradně suroviny, z velké části pouze měď. Do

budoucná je také nutné vnímat vývoj v bankovním sektoru, kdy ČLR investuje do finanční sféry, respektive vlastní dvacetiprocentní podíl v nejsilnější jihoafrické bance Standard Bank, která má silné postavení na zambijském bankovním trhu a dále uvažuje o vstupu do jiné vlivné banky v Zambii. Daný vývoj by mohl ČLR dodávat výhodnou pozici v zambijském hospodářství.

Kromě těchto sfér se neokoloniální praktiky ověřovaly také v oblasti politického zasahování. Výsledkem dané kapitoly bylo spíše konstatování, že velmi pravděpodobně existují případy čínského zasahování do zambijských politických záležitostí a že různá čínská sdružení postupem času získávají určitý vliv v Zambii. Přestože mnozí odborníci a badatelé hovoří o některých čínských intervencích do politiky, na základě transparentních a relevantních dat nebylo možné označit tyto mechanismy jako neokoloniální.

Na námi vytvořené škále, popsané v podkapitole mechanismy neokolonialismu, příkládáme čínské přítomnosti v Zambii hodnotu neokolonialismu 1, což znamená, že Zambie není formou neokolonialismu, nicméně v jedné oblasti se neokoloniální praktiky objevují. Dané neokoloniální kontrolní mechanismy jsou relevantní pouze v oblasti rozvojové pomoci. Avšak do budoucna je nutné sledovat také oblast politickou, která je velmi sporná, sféru bankovního sektoru a diverzifikaci vzájemného obchodu a investic. Hrozbou může být do budoucna zejména vypořádání se s obrovským státním dluhem vůči ČLR, s čímž do jisté míry souvisí i politické vměšování se do interních záležitostí Zambie.

3 Výzkumná část

3.1 Metodologie výzkumu

Výzkum, na kterém je druhá část této práce postavena, byl proveden na jaře roku 2022, a to smíšenou metodou za pomoci dotazníku a polostrukturovaného rozhovoru. Hlavním námětem i zdrojem daného výzkumu byla vlastní osobní zkušenost, která vycházela z pobytu autora práce v jihoafrické Zambii (Jeřábek, 1993, 5). V průběhu pobytu v Zambii se autor práce pohyboval ve společnosti Zambijců, převážně studujících na University of Zambia. V první části výzkumu odpovědělo na celkem deset otázek prostřednictvím online dotazníkového šetření celkem čtyři sta čtyřicet jedna respondentů, přičemž dotazník byl uskutečněn přes portál Survio a následně

sdílen a distribuován skrze univerzitní a další studentské facebookové skupiny a dále šířen pomocí zambijských přátel. Provedené online dotazování může být nevýhodou pro jeho návratnost, avšak pokud téma zaujme respondenty, může být návratnost naopak mnohem vyšší. Především je v tomto případě zaručena anonymita, kterou jsem v úvodu slíbil všem respondentům (Disman, 2000, 142). Jelikož jsem se chtěl dozvědět názory a postoje lidí k danému tématu, ve kterém nemám jasno, co si mohou myslet, a ani neexistuje žádný ujasněný model, daný výzkumný problém není vhodné převádět do jazyka hypotéz. Kvantitativní část výzkumu tedy neobsahuje žádné hypotézy. Daná část slouží k tomu, aby odpověděla na výzkumnou otázku a pomohla čtenáři porozumět tomu, co si zkoumaná skupina obyvatel myslí. Délku dotazníku jsem připravoval s ohledem na určitou únavnost. Dbal jsem na to, aby dotazník nebyl příliš dlouhý a nedocházelo k ukončení v průběhu vyplňování. V následující kvalitativní pasáži na celkem osm otázek formou polostrukturovaného rozhovoru ochotně odpovědělo šest žen a šest mužů, žijících v Zambii. Hlavním kritériem pro výběr respondentů byl určitý předpoklad znalosti základních reálií zkoumané otázky. Všichni účastníci byli vysokoškolskými studenty. Se všemi participanty jsem se osobně seznámil během studijního pobytu v Zambii a nadále jsme zůstali v kontaktu. Za daných okolností bylo získání respondentů pro kvalitativní část výzkumu poměrně snadné, jelikož jsem znal jejich osobní příběhy, a především jsem věděl, po bližším poznání, že jsou vzdělání a vědomi si potencionálních hrozeb. Rozhovory s respondenty byly prováděny samostatně při vzájemných setkáních, primárně na půdě Univerzity. Se všemi účastníky proběhla konverzace v anglickém jazyce. Věkové rozmezí participantů je mezi 21-33 lety. Zejména mužská část respondentů preferovala z různých důvodů zůstat v anonymitě. Rozhodl jsem se tedy, že nebudu dané výpovědi zveřejňovat pod jejich jménem u všech respondentů a v tomto výzkumu je budu označovat pouze čísly.

3.1.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je získat komplexní pohled na vnímání zambijských obyvatel čínského vlivu v Zambii a získat odpověď na výzkumné otázky: „Považují lokální obyvatelé čínské působení v zemi za nekoloniální? Jak vnímají čínský vliv v jejich zemi?“ K odpovědi se dostanu skrze obecné otázky týkající se čínského vlivu v Zambii prostřednictvím dotazníku, přičemž hlubší pochopení by nám následně měly přinést polostrukturované rozhovory. Klíčové je zjistit, jestli Zambijci vůbec vnímají určitou

čínskou přítomnost v jejich zemi. Následně se bude výzkum zabývat tím, jak Zambijci potencionální vliv vnímají, jaké vidí výhody a nevýhody čínské přítomnosti. Kromě toho prozkoumám, zda oni sami chápou potencionální čínský vliv v jejich zemi jako formu neokolonialismu či nikoliv. Dále bude uvedeno, v jakých oblastech se čínská přítomnost objevuje nejvýrazněji či jakou další přítomnost jiných států ve své zemi vnímají a zda je výraznější nežli čínská. Kromě toho je cílem výzkumu zjistit, jak probíhá integrace afrických obyvatel a jak samotní obyvatelé hodnotí spolupráci s ČLR. Dalším cílem je také bližší pochopení výzkumného tématu a doplnění obecných statistických dat, k čemuž slouží hlubší otázky. Pokusím se zjistit, jak respondenti chápou neokolonialismus, jaké vidí příležitosti a hrozby čínského vlivu či jaký mají názor na čínský vliv na lokální média. V neposlední řadě bude cílem výzkumu zkoumat odvětví vlivu, význam prezidenta a nejprospěšnější čínský projekt v Zambii.

3.1.2 Struktura otázek

Při výzkumu jsem využil online dotazníkové šetření a následně metodu polostrukturovaného rozhovoru. Bylo nezbytné si pro participanty připravit otázky pro obě formy výzkumu (Jeřábek, 1993, 34).

Účastníci výzkumu odpovídali v dotazníkovém šetření, které jsem pojmenoval *Vnímání čínské přítomnosti a vlivu v Zambii veřejností*, na celkem deset otázek, přičemž na šest otázek bylo možné odpovědět pouze jednou možností, u třech otázek byla jedna a více možných odpovědí a jedna otázka byla otevřená. Všechny otázky jsem obezřetně formuloval, aby se netýkaly osobního života respondentů, přičemž otázky na pohlaví, věk či vzdělání obsahovaly odpověď „nechci sdělovat“. Participanti polostrukturovaného rozhovoru odpovídali na celkem osm otázek různého rozsahu. Otázky jsem formuloval tak, aby se co nejvíce týkaly výzkumného problému a došlo k prohloubení znalostí nabitých v první části výzkumu.

Při šíření dotazníku, ale také při polostrukturovaném rozhovoru, jsem respondenty podrobně neinformoval o celkovém cíli výzkumu, pouze jsem jim okrajově nastínil téma mé diplomové práce a s tím i spojený cíl daného terénního výzkumu, kterého se stanou součástí. Konkrétně jsem interpretoval respondentům, že se daná práce zabývá potencionálním čínským vlivem v Zambii a že mě zajímá jejich pohled na danou problematiku.

První část výzkumu, která byla provedena skrze dotazníkové šetření, byla sestavena tak, aby získala základní informace ohledně čínského vlivu v Zambii. Na úvod dotazníkového šetření jsem respondentům položil osobní otázky, týkající se jejich věku, pohlaví a vzdělání, přičemž u všech otázek byla možnost nesdělovat danou informaci. Respondentům jsem položil jednoduchou základní otázku, zda vnímají ve své zemi nějakou čínskou přítomnost, dále jsem se pomocí otevřené otázky doptal, v jaké oblasti se daná přítomnost projevuje nejvíce. Následně jsem účastníkům dotazníku připravil otázky týkající se výhod a nevýhod čínského vlivu v Zambii, přičemž bylo možné odpovídat předem z několika připravených a vybrat jednu či více odpovědí. Také jsem přidal možnost doplnit vlastní odpověď. Připravené odpovědi možných výhod čínského působení v Zambii se týkaly čínských investic poskytující příležitosti k zaměstnávání zambijských pracovníků, rozvoje infrastruktury, peněz přicházejících do ekonomiky za účelem investic, vojenské spolupráce nebo rozvojové spolupráce, čímž byly myšleny granty či bezúročné a zvýhodněné půjčky. Co se týče otázky ohledně nevýhod čínského působení v Zambii, struktura možných odpovědí obsahovala tyto možnosti: malá nebo žádná kontrola ekonomiky, začnou držet a vlastnit většinu infrastruktury a velkých podniků, těžké je evakuovat, když vykořisťují zemi nebo její obyvatele, vlastní pozemky a budovy, což jim dává velkou moc, většina zisku země půjde jim, a ne jejím obyvatelům, protože většinu země vlastní oni, vysoká závislost na nich vede k souhlasu s některými pochybnými podmínkami, se kterými mohou přijít. Respondentům jsem dále položil uzavřenou otázku, zda by čínské aktivity a celkově čínskou přítomnost v jejich zemi charakterizovali jako formu neokolonialismu. Zajímalo mě také jejich hodnocení čínsko-zambijských vztahů, přičemž respondenti mohli vybrat jednu odpověď na škále od velmi spokojen po velmi nespokojen. Poslední otázka online dotazníku je zaměřena na možný vliv dalších států, přičemž v předem připravených odpovědích je vybráno několik dalších států s tím, zda respondent vnímá daný další potenciální vliv větší či menší než čínský.

V druhé části mého smíšeného výzkumu jsem využil metodu polostrukturovaného rozhovoru. Úvodní otázka rozhovoru byla sestavena tak, abych od participantů zjistil, co si představují pod pojmem neokolonialismus. Chtěl jsem vědět, zda rozumí danému pojmu, dále se otázka týkala názoru respondenta na potenciální neokoloniální chování ČLR v Zambii a také toho, jak se toho podle nich případně ČLR

dopouští. Druhá část rozhovoru směřovala k odvětvím, kde se čínský vliv projevuje. Ptal jsem se, v jakém odvětví pozorují největší čínský vliv, dále v jakém odvětví jsou podle nich čínské aktivity nejnebezpečnější pro jejich zemi. Na druhou stranu mě zajímalo, zda vnímají nějaké čínské aktivity, které jejich zemi prospěly či prospívají.

V další části bylo cílem zjistit více informací o vnímání místních obyvatel zambijského dluhu vůči ČLR. K tomu se vztahovala otázka, zda si respondenti uvědomují, že je Zambie zadlužená vůči ČLR. S touto otázkou souvisely také další navazující otázky, které se týkaly možných obav, že by ČLR mohla odpustit část dluhu jejich zemi výměnou za zvýšení jejich vlivu v Zambii. V neposlední řadě mě zajímalo, zda se tyto dluhy nějak dotýkají také běžných občanů a zda to oni sami nějak pocítují. Kromě toho jsem položil otázku týkající se potenciálních příležitostí a hrozeb, kterých si všímají.

Další část rozhovoru se týkala čínského vlivu v zambijských médiích. Moje otázka směřovala k tomu, zda respondenti pozorují určitý čínský vliv v médiích. V rámci rozhovoru jsem zmínil také fakt, že ČLR drží 60 % podíl v zambijské veřejnoprávní televizní stanici ZNBC, přičemž mě zajímalo, jestli se to nějak projevuje v jejich vysílání. Ptal jsem se také na to, zda by se dalo říct, že například daná televizní stanice více podporuje čínskou přítomnost a obhazuje čínské aktivity.

Předposlední část rozhovoru byla zaměřena na vztah vedení státu s čínským partnerem, přičemž mě zajímalo, jaký názor mají na podobné vztahy lokální obyvatelé. Dále také na potenciální rasistické chování. V této části jsem položil respondentům otázku, zda volili prezidenta podle postoje k ČLR. Cílem bylo zjistit, jestli souhlasí se sbližováním čínsko-zambijských vztahů. Ptal jsem se, jestli by vedení Zambie mělo podporovat užší spolupráci s ČLR nebo naopak spolupracovat co nejméně. V dané části jsem navázal otázkou ohledně rasistického chování v zemi. Kládl jsem respondentům dotaz, jestli se někdy setkali s rasistickým chováním Číňanů vůči místním. Celkově se náš rozhovor zaměřil na problémy mezi čínskou a zambijskou populací.

V poslední části rozhovoru jsem se s participanty bavil o čínských projektech. Řada otázek je zaměřená na spíše negativní aspekty, a tak mě zajímalo i to pozitivní, zda existuje něco, co přinesla ČLR a dalo by se říct, že to všem pomohlo. Ptal jsem se, zda vnímají nějaký čínský projekt v zemi jako velmi prospěšný ve smyslu, že by se o

něm dalo říct, že je za to většina Zambijců vděčná. Cílem bylo zjistit, čím ČLR nejvíce pomohla jejich zemi.

3.1.3 Metoda výzkumu

Výzkum v této diplomové práci byl prováděn smíšenou metodou. Prvním krokem ke smíšenému výzkumu je určitá pozice, kdy je jasně dáno, jaké jsou základní předpoklady k výzkumu, za jakým účelem je výzkum realizován a jak je následně zpracován (Švaříček, 2007, 12). Smíšený výzkum staví na synergii kvalitativního a kvantitativního výzkumu s cílem porozumět danému jevu lépe než při využití pouze kvalitativního či kvantitativního výzkumu. Tato práce využívá simultánního kombinování, což znamená, že používá obě metody ve stejném okamžiku. Konkrétně se jedná o schéma QUAN-qual, kdy kvantitativní výzkum, který je deduktivní povahy, využívá kvalitativní výzkum pro doplnění informací (Složilová, 2011, 51). Volba dané formy výzkumného šetření vychází z tohoto vymezení: „*Smíšený výzkum definujeme jako obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigmata v rámci jedné studie.*“ (Hendl, 2016, 56) Nástrojem kvantitativního výzkumu se stalo dotazníkové šetření, zatímco jako nástroj kvalitativního výzkumu byl využit polostrukturovaný rozhovor.

První část výzkumu byla prováděna kvantitativní metodou, která původně vznikla v přírodních vědách k tomu, aby zkoumala přírodní jevy. Základním prvkem je, že kvantitativní metoda klade velký důraz na čísla (Myers, 2008, 15). Výzkum vychází z předpokladu, že lidské chování lze měřit a do jisté míry také predikovat. Ve výzkumu jsem použil velmi důsledně strukturovaný sběr dat. Ten jsem uskutečnil pomocí dotazníkové šetření. Přestože lze výsledky zobecnit na populaci, teorie využívané výzkumníkem nemusí odpovídat lokálními zvláštnostem a mohou být až příliš obecné pro aplikaci v místním prostředí (Hendl, 2016, 58).

Hlavním úkolem kvantitativního výzkumu ve výzkumu smíšeném je získat nominální data spolu s výpočtem četností. Jak jsem již zmínil jako výzkumná metoda byl využit online dotazník z portálu Survio. Peter Gavora vymezuje ve své knize „Úvod do pedagogického výzkumu“ z roku 2000 výzkum pomocí dotazníkového šetření jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Jedná se o soustavu předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, na které participant odpovídá. S tím, že otázky lze třídit podle stanovených kritérií, a kromě toho také cílů šetření

(Gavora, 2000, 79) Otázky daného dotazníkového šetření byly navrženy s ohledem na předem sestavené výzkumné otázky. Pro přehlednost dotazníku byla respektována pravidla a pořadí otázek. Úvodní otázky online dotazníku jsou zaměřeny na osobní údaje účastníka. Dále následují otázky poskytující vhled do zkoumané problematiky, které by nám měly pomoci najít odpověď na výzkumné otázky. Dotazníkové šetření je součástí přílohy č. 1.

Další část výzkumu byla provedena kvalitativní metodou, při níž se výsledky naopak nezískávají pomocí statistických procedur ani jiných způsobů kvantifikace, jelikož by to čtenáři příliš neozřejmilo. Cílem bylo rozšířit chápání a více porozumět účastníkům výzkumu. V dané diplomové práci byla důležitá metoda rozhovoru a indukce, považuji za důležité, aby práce měla vysokou validitu. Zvolená forma polostrukturovaného rozhovoru se opírá o chápání a porozumění vnímání zambijských obyvatel různých čínských aktivit a celkově jejich pohledu ohledně vlivu ČLR, a to na konkrétních výpovědích menšího počtu určitých mužů a žen. Shromážděná data z daných dialogů jsou zpracována analytickým způsobem pomocí procesů takzvaného kódování. Předem stanovené otázky budu pomocí hledání nejčastější odpovědi komparovat. K tomu mi poslouží srovnávací metoda, díky které budu schopný konstruovat konkrétní závěry (Strauss & Corbin, 1999, 10). Všechny uskutečněné polostrukturované rozhovory byly přepsány, přičemž byla vynechána vatová slova. Nicméně text byl ponechán v původní podobě. Všechny uskutečněné dialogy jsou uloženy v osobním archivu autora práce.

Hlavním zdrojem získaných dat v daném průzkumu byly informace získané pomocí interakce mezi výzkumníkem a respondentem při strukturovaném rozhovoru. Určitou roli sehráli také mé poznatky ze studijního pobytu, který trval čtyři měsíce. Znalosti, vědomosti a různé poznatky získané ze zúčastněného pozorování a z osobních zkušeností jsem použil k ujasnění a lepšímu porozumění informací nabitých od účastníků daného výzkumu. Zpozorovaná fakta a data budou prezentována s nejvyšší mírou autenticity, přesně dle toho, jak byla během výzkumu získána (Strauss & Corbin, 1999, 12-13). Otázky polostrukturovaného rozhovoru poskytující vhled do zkoumané problematiky, což by nám mělo pomoci najít odpověď na výzkumné otázky. Otázky polostrukturovaného rozhovoru jsou součástí přílohy č. 2.

Kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkumu, která se objevuje v této diplomové práci, pracuje s konceptem triangulace. Takzvaná triangulace má zajistit, aby se daný výzkum opíral o určitou validitu. Klára Šed'ová a Roman Švaříček ve své knize „Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách“ interpretují termín triangulace jako využívání více kombinací při získávání dat. Následně vymezují různé druhy triangulace. Jedná se o triangulaci metod, triangulaci zdrojů, triangulaci multi-perspektivní a triangulaci kombinace přístupů (Šed'ová & Švaříček, 2014). V této diplomové práci je použita poslední zmíněná varianta čili kombinace přístupů. Triangulace je uskutečněna použitím více metod, konkrétně dotazníkovým šetřením a polostrukturovaným rozhovorem, na nějž navazuje otevřené kódování.

3.1.4 Sběr dat

Metodou sběru kvantitativních dat bylo dotazování přes webové rozhraní. Jednalo se o internetový portál Survio, přičemž odkaz na dané dotazníkové šetření byl sdílen a distribuován skrze univerzitní a další studentské facebookové skupiny a dále šířen pomocí zambijských přátel. Data byla sbírána od března 2022 do května 2022 při pobytu v zambijské Lusace.

V kvalitativní pasáži na celkem osm otázek formou polostrukturovaného rozhovoru ochotně odpovědělo šest žen a šest mužů, žijících v Zambii. Hlavním kritériem pro výběr respondentů byl určitý předpoklad znalosti základních reálií zkoumané otázky. Všichni účastníci byli vysokoškolskými studenty. Se všemi participanty jsem se osobně seznámil během studijního pobytu v Zambii a nadále jsme zůstali v kontaktu. Za daných okolností bylo získání respondentů pro kvalitativní část výzkumu poměrně snadné, jelikož jsem znal jejich osobní příběhy, a především jsem věděl, po bližším poznání, že jsou vzdělání a vědomi si potencionálních hrozeb. Rozhovory s respondenty byly prováděny samostatně při vzájemných setkáních, primárně na půdě Univerzity. Se všemi účastníky proběhla konverzace v anglickém jazyce. První rozhovor se konal v květnu 2022 a poslední v červnu 2022. Věkové rozmezí participantů je mezi 21-33 lety. Zejména mužská část respondentů preferovala z různých důvodů zůstat v anonymitě. Rozhodl jsem se tedy, že nebudu dané výpovědi zveřejňovat pod jejich jménem u všech respondentů a v tomto výzkumu je budu označovat pouze čísly.

Zúčastněné pozorování a získávání poznatků probíhalo v průběhu celého pobytu od února 2022 do června 2022 nejčastěji v hlavním městě Zambie, Lusace. Během těchto měsíců jsem při studiu na University of Zambia přišel do kontaktu s velkým množstvím lokálních obyvatel. Vzhledem k častému osobnímu kontaktu s místními, jsem byl mnohdy seznámen s jejich životními příběhy a mohl se zajímat o jejich společenské a politické názory, mimo jiné také o názor na mezinárodní vztahy s ČLR. Postupem času jsem si díky nabitým informacím a pozorování začal formovat určitý názor o celé problematice.

3.1.5 Způsob zpracování dat

Dotazníkové šetření bylo uskutečněno přes webové rozhraní Survio, z jehož pomoci jsem stáhl veškerá data a následně vyhotovil grafy a další odpovědi, jež sem dále interpretoval.

Polostrukturovaný rozhovor a z něho plynoucí data budou zpracována analytickým způsobem pomocí procesů takzvaného kódování. Předem stanovené otázky budu pomocí hledání nejčastější odpovědi porovnávat.

3.1.6 Etika výzkumu

Při výzkumu bylo potřeba dodržovat zásady etického jednání (Hendl, 2016, 61). Zejména během polostrukturovaného výzkumu je důležité být profesionální, a dodržet určité mravní zásady, aby nedošlo k poškození nikoho ze zúčastněných (Jeřábek, 1993, 78). Pro svůj kvalitativní výzkum jsem vybíral obyvatele, se kterými jsem se již setkal během studijního pobytu v Zambii. Všichni účastníci byli vysokoškolskými studenty. Za daných okolností bylo získání respondentů pro kvalitativní část výzkumu poměrně snadné, jelikož jsem znal jejich osobní příběhy, a především jsem věděl, po bližším poznání, že jsou vzdělání a vědomi si potencionálních hrozeb. Všichni respondenti souhlasili s tím, že budou součástí mého výzkumu. Participantů se v průběhu výzkumu mohli kdykoliv rozhodnout, že chtějí dané šetření zrušit či přerušit. Při výzkumném šetření došlo k zachování anonymity respondentů. Ve výsledcích výzkumu bylo důležité pouze pohlaví a věk respondenta, přičemž v kvantitativním výzkumu mohli respondenti uvést také své vzdělání. Ostatní údaje byly v plné anonymitě. Zároveň byli všichni participantů výzkumu ubezpečeni, že veškeré informace, které budou pro daný výzkum z jejich strany vypovězeny, budou mít k dispozici pouze já pro účely diplomové práce a nebudou dále poskytnuty žádné třetí osobě nebo organizaci. Nicméně v případě nutnosti

a na požádání ze strany čtenáře jsem schopný doložit výpovědi veškerých participantů. Na začátku výzkumu došlo k zatajení některých informací, které se týkají předmětu výzkumu. Tento krok byl nevyhnutelný z důvodu získání relevantních dat.

3.1.7 Charakteristika respondentů

Výzkumným vzorkem pro vytvoření daného smíšeného výzkumu byly výhradně obyvatelé jihoafrické Zambie. Dotazníkové šetření obsahovalo v úvodní části otázky ohledně pohlaví, věku a současného zaměstnání. Charakteristika účastníků kvantitativního výzkumu je znázorněna níže v podkapitole „Charakteristika účastníků kvantitativního výzkumu“ pomocí grafů.

Pro část, kdy je prováděn kvalitativní výzkum, jsem si vybral respondenty, u kterých byl předpoklad, že mají určité znalosti o dané problematice. Pro lepší přehlednost respondentů kvalitativního výzkumu slouží tabulka níže, kde jsem jejich jména nahradil čísly za účelem ponechání anonymity. Zároveň jsem ke každému účastníkovi výzkumu uvedl jejich národnost, věk a dosažené vzdělání a místo bydliště.

Tabulka 1: Přehled participantů kvalitativního výzkumu

	Národnost	Věk	Vzdělání (student)	Místo bydliště
Participantka č. 1	Zambijská	27 let	Magisterské	Lusaka
Participantka č. 2	Zambijská	30 let	Magisterské	Lusaka
Participantka č. 3	Zambijská	21 let	Bakalářské	Kitwe
Participantka č. 4	Zambijská	29 let	Magisterské	Lusaka
Participantka č. 5	Zambijská	24 let	Bakalářské	Ndola
Participantka č. 6	Zambijská	21 let	Bakalářské	Kabwe
Participant č. 7	Zambijská	22 let	Bakalářské	Lusaka
Participant č. 8	Zambijská	25 let	Bakalářské	Lusaka
Participant č. 9	Zambijská	33 let	Doktorské	Lusaka
Participant č. 10	Zambijská	30 let	Magisterské	Kafue
Participant č. 11	Zambijská	22 let	Bakalářské	Kitwe
Participant č. 12	Zambijská	21 let	Bakalářské	Lusaka

Zdroj: Vlastní zpracování

4 Výzkumné šetření

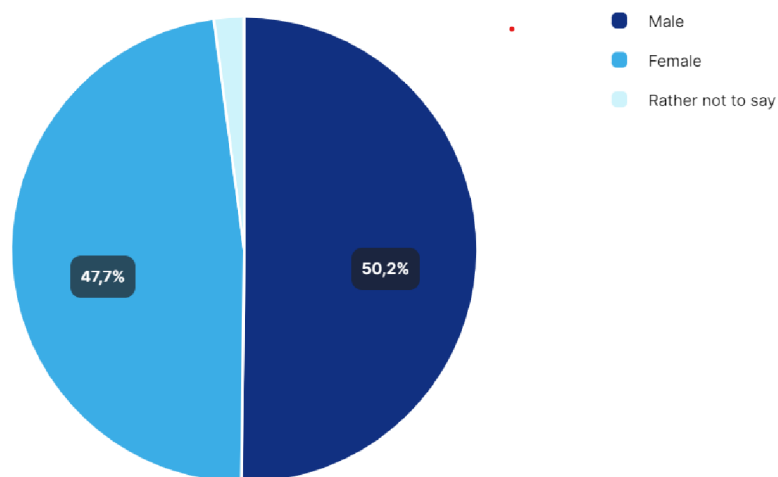
Tato část diplomové práce se zabývá zpracováním získaných dat, tj. analýzou informací, které byly získány v rámci dotazníkového šetření a realizovaných polostrukturovaných rozhovorů. Jednotlivé podkapitoly se blíže věnují oblastem, které poskytují souhrnný obraz vnímání čínského vlivu v Zambii lokálními obyvateli

Výsledkem je poskytnutí odpovědi na předem stanovené výzkumné otázky, zda místní obyvatelé vnímají čínský vliv jako nekoloniální a ucelený náhled na vnímání čínské přítomnosti zambijskými obyvateli, díky čemuž můžeme porovnat faktické zhodnocení neokolonialismu v zemi se vnímáním běžných obyvatel. V závěru této kapitoly vytvořím závěr výzkumu a zodpovím výzkumnou otázku tohoto výzkumu.

4.1 Charakteristika účastníků kvantitativního výzkumu

V rámci dotazníkové šetření byli osloveni lokální obyvatelé jihoafrické Zambie skrze univerzitní a další studentské facebookové skupiny a dále došlo k oslovení veřejnosti pomocí zambijských přátel.

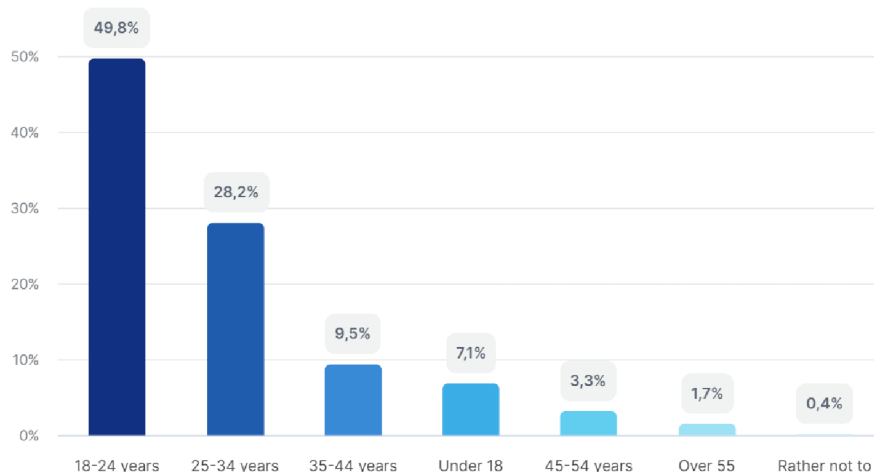
Graf 1: Pohlaví participantů kvantitativního výzkumu

Zdroj: Portál Survio

Z celkového počtu 441 respondentů se dotazníkového šetření zúčastnilo 50,2 % mužů a 47,7 % žen. Zbývající 2,1 % respondentů odmítla odpovídat na otázku ohledně jejich pohlaví.

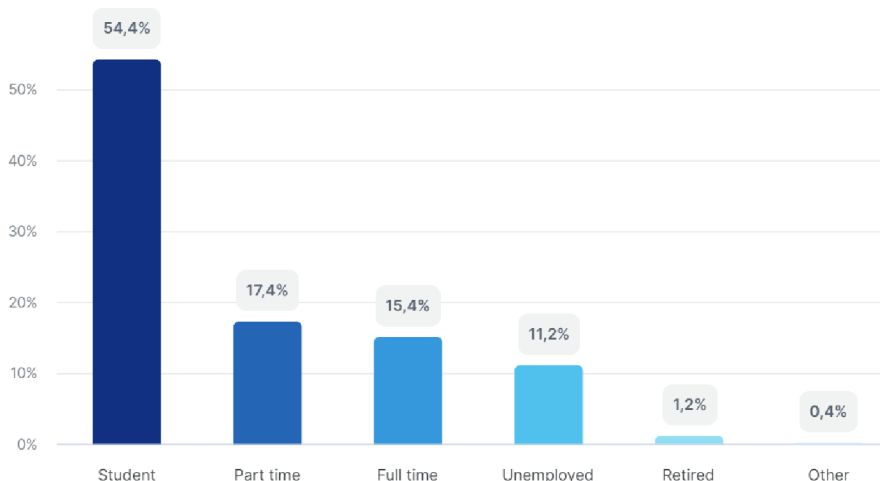
Graf 2: Věkové rozložení participantů kvantitativního výzkumu

Zdroj: Portál Survio

Z následujícího grafu číslo 2 vyplývá, že z celkové počtu 441 respondentů se dotazníkového šetření zúčastnilo nejvíce z věkové kategorie od 18-24 let. Tato část tvořila téměř 50 % všech respondentů. Naopak nejméně se dotazníku účastnili lidé nad 45 let, kterých bylo pouze 5 %.

Graf 3: Současné zaměstnání participantů kvantitativního výzkumu

Zdroj: Portál Survio

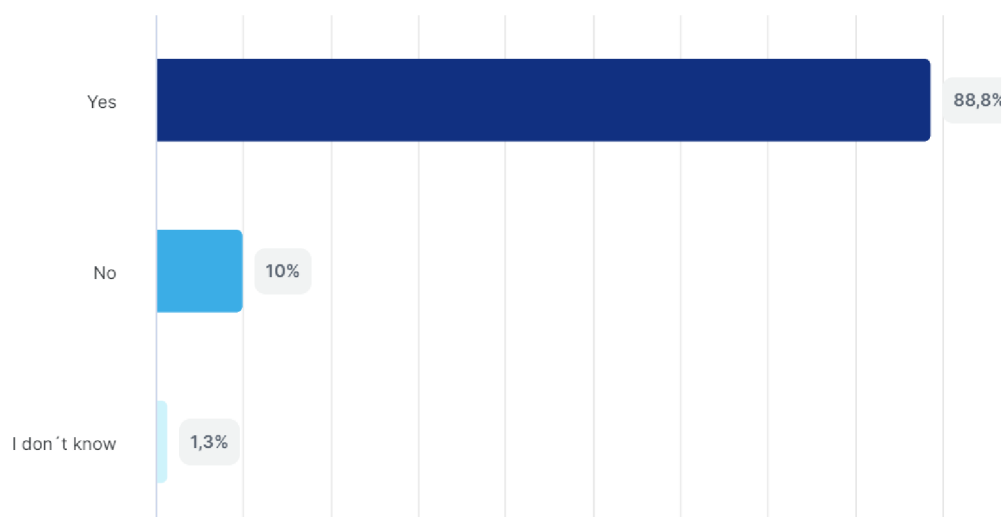
Z grafu číslo 3 vyplývá, že se dotazníkové šetření zúčastnili zejména studenti, tvořící přes 54 %. Dále se dotazníku účastnilo zhruba podobně participantů zaměstnaných na plný úvazek či brigádně. Kromě toho se zúčastnilo také zhruba 1 % občanů v důchodu.

4.2 Vnímání čínské přítomnosti a neokolonialismu

Vnímání čínské přítomnosti a neokolonialismu bylo předmětem zjišťování v kvantitativním i kvalitativním výzkumném šetření. Tato kapitola se věnuje vnímání čínské přítomnosti zambijskými obyvateli. Zaměřuje se na to, zda lokální obyvatelé vůbec vnímají nějaký čínský vliv v jejich zemi. Dále se výzkum v této kapitole zabývá tím, zda lze podle lokálních obyvatel charakterizovat čínský vliv v zemi jako neokolonialismus, ale také tím, zda respondenti rozumí termínu neokolonialismus a vědí, jak ho interpretovat. Kromě toho se v této kapitole objevuje hodnocení vztahů s ČLR místními obyvateli.

4.2.1 Čínská přítomnost

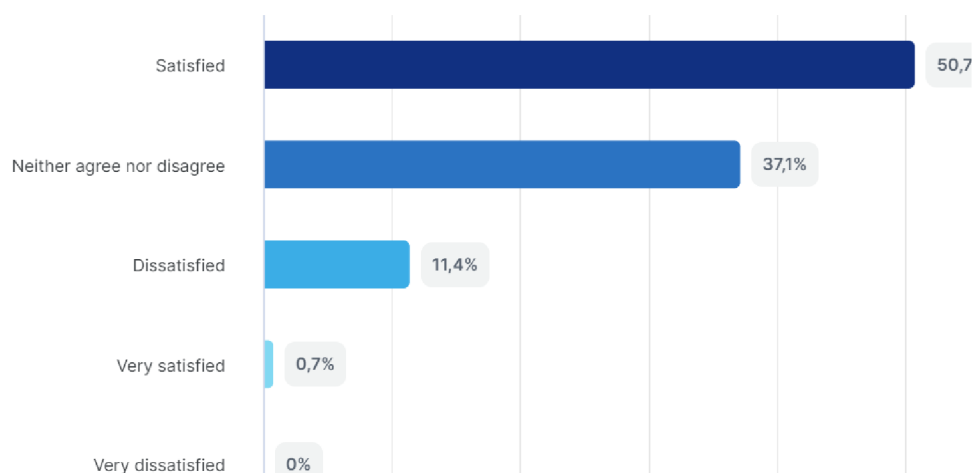
Graf 4: Vnímáte nějakou čínskou přítomnost v Zambii?

Zdroj: Portál Survio

Z grafu číslo 4 vyplývá, že většina respondentů vnímá čínskou přítomnost v jejich zemi. Téměř 90 % účastníků dotazníkového šetření si uvědomuje, že v Zambii probíhají různé čínské aktivity. Zhruba 1 % respondentů nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět.

Graf 5: Jak hodnotíte vztahy Zambie s Čínou?

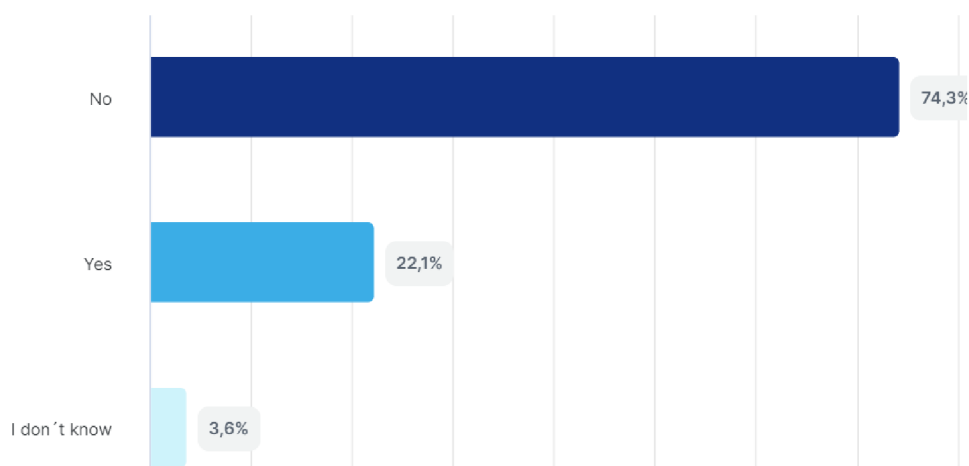

Zdroj: Portál Survio

Následující otázka se soustředí na to, jak lokální obyvatelé hodnotí bilaterální vztahy s ČLR, přičemž si respondenti mohli vybrat z odpovědí na škále velmi spokojen až po velmi nespokojen. Z grafu číslo 5 vyplývá, že zhruba 50 % veškerých participantů dotazníkového šetření je spokojeno s tím, jaké panují vztahy mezi jejich zemí a ČLR. Naopak pouze zhruba 11 % uvedlo, že je nespokojeno se stavem, v jakém se nachází vzájemný vztah obou zemí. Nemalá část, konkrétně 37,1 %, respondentů, pak vybrala neutrální odpověď, že nejsou ani spokojení ani nespokojení.

4.2.2 Neokolonialismus

Graf 6: Myslíte si, že čínskou přítomnost v Zambii lze označit za neokolonialismus?

Zdroj: Portál Survio

Z grafu číslo 6 je patrné, že valná většina respondentů dotazníkového šetření z řad lokálních obyvatel by čínskou přítomnost v Zambii neoznačila jako neokoloniální.

Můžeme vidět, že procentuální zastoupení respondentů, kteří čínské chování v Zambii neberou jako neokoloniální je téměř 75 %. Necelá 4 % participantů neví nebo nedokážou odpovědět na otázku. Naopak zhruba 22 % účastníků dotazníků si myslí, že se ČLR dopouští v Zambii neokoloniálního jednání.

V rámci rozhovoru jsem položil participantům otázku, co si představují pod pojmem neokolonialismus, přičemž jsem chtěl zjistit, jak vlastně rozumí termínu neokolonialismus. Odpovědi byly podobné. Respondenti výzkumu chápou neokolonialismus jako moderní formu kolonialismu. Většina odpovědí se týkala toho, že se jedná o formu nepřímého ovládnání, kdy dominantní moc používá jemnější způsoby nadvlády. *„Neokolonialismus je moderní způsob kolonialismu, kdy cizí země nebo mocní nestátní aktéři vnucují svou vůli jiné zemi a tato jiná země je považována za neschopnou sebeurčení nebo zcela suverénní.“*⁶

Také jsem se zaměřil na to, zda si myslí, že se ČLR dopouští neokoloniálního jednání v jejich zemi a pokud ano, tak jak. Odpovědi na danou otázku by se daly rozdělit do dvou skupin. Početnější skupina skládající se z 9 respondentů si nemyslí, že by se ČLR v jejich zemi dopouštěla neokoloniálního jednání. Přestože řada z nich uváděla některé negativní dopady čínského působení v jejich zemi, se kterými nejsou spokojeni, není možné podle nich čínské aktivity v zemi označit za neokoloniální. Zbývající 3 participanty si naopak myslí, že se ČLR v Zambii dopouští neokoloniálního jednání. *„Ano, já si osobně myslím, že se zde dopouštějí neokoloniálního chování, a to zejména v některých oblastech. ČLR využívá ekonomického nebo jiného nátlaku k ovládnání Zambie, což se jim poměrně daří. Zambie je pod čínským vlivem a jsem přesvědčen, že se jedná neokolonialismus.“*⁷

4.3 Oblasti a odvětví čínského vlivu

V další kapitole jsem se pomocí kvantitativního a kvalitativního výzkumného šetření zabíral tím, v jakých oblastech a odvětvích vidí lokální obyvatelé nejpatrnější čínský vliv. Zaměřil jsem se také na to, v jakých odvětvích je podle místních obyvatel čínský vliv nebezpečný či naopak prospěšný. Dále se výzkum v této kapitole věnuje čínskému vlivu v médiích. Daný pohled obyvatel na vliv v médiích je zkoumán na

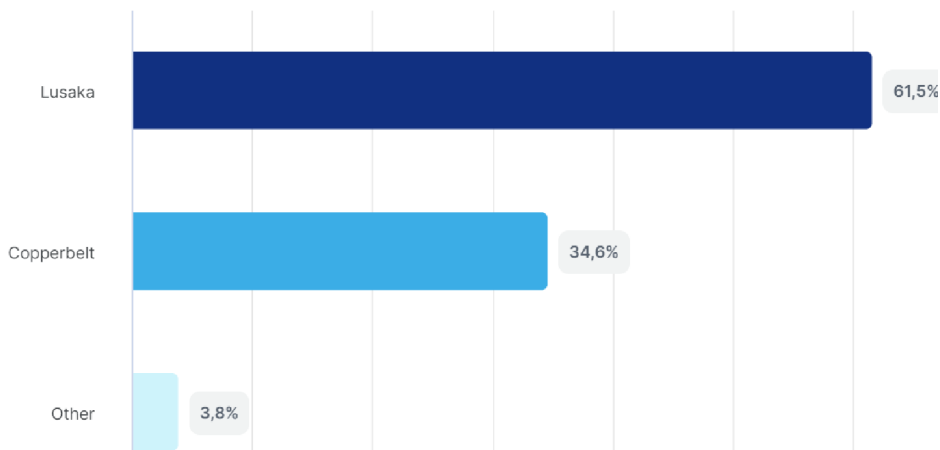
⁶ Participantka č. 5. Rozhovor ze dne 23. 5. 2022.

⁷ Participantka č. 2. Rozhovor ze dne 15. 5. 2022.

konkrétním příkladu zambijské veřejnoprávní televize ZNBC, kde ČLR drží 60 % podíl. Zajímá mě zejména to, zda se čínský podíl projevuje nějak ve vysílání.

4.3.1 Oblasti čínské přítomnosti

Graf 7: Ve které oblasti je čínská přítomnost nejzřetelnější?

Zdroj: Portál Survio

Z dotazníku číslo 7 vyplývá, že respondenti vnímají čínskou přítomnost zejména na dvou místech, přičemž nejvíce přímo v hlavním městě Zambie. Přes 60 % účastníků dotazníku odpovědělo Lusaka. Přimo v Lusace ČLR financuje řadu rozvojových projektů, v hlavním městě funguje mnoho čínských firem a nachází se tam také čínské čtvrti. Řada lokálních obyvatel, kteří byli participanty dotazníku, odpověděla také Copperbelt. Jedná se o zhruba 34 % účastníků kvantitativního výzkumu. Copperbelt je oblast na severu Zambie, kde se nachází významná ložiska měděných rud. Necelá 4 % respondentů zodpověděla konkrétní města v severní části Zambie nebo přímo čtvrti v Lusace, kde vnímají čínskou přítomnost nejvíce. Mezi odpověďmi se objevila lusacká čtvrť Kabwala či město ze severu Zambie Kitwe.

4.3.2 Odvětví čínského vlivu

V rámci rozhovoru jsem se respondentů ptal, v jakém odvětví pozorují největší čínský vliv. I přestože ČLR v Zambii investuje nejvíce prostředků do těžebního průmyslu, nebylo dané odvětví nejčastější odpovědí respondentů, zejména těch žijících mimo severní část Zambie. Na tuto otázku respondenti nejčastěji odpovídali tak, že největší čínský vliv pozorují v odvětví stavebnictví, na čemž se shodla valná většina participantů. Dále je možné rozdělit respondenty na dvě skupiny podle odpovědi. Studenti žijící mimo sever Zambie, kde se rozkládá oblast Copperbeltu, dle odpovědi vnímají silný čínský vliv také v odvětví infrastruktury. Nicméně čtyři studenti studující

v Lusace, ale pocházející z oblasti Copperbeltu se všichni shodli, že pocítují nemalý čínský vliv také v těžebním průmyslu.

Kromě toho jsem participantům položil otázku, v jakém odvětví jsou čínské aktivity v zemi nejprospěšnější. Nejčastěji respondenti uváděli silniční sektor a také odvětví energetiky. *„Zejména v odvětví energetiky nám Číňané opravdu hodně pomohli, protože sehráli klíčovou roli při financování a výstavbě dolní vodní elektrárny Kafue Gorge, kterou financovala China Exim Bank. Tato elektrárna pomáhá řešit rostoucí poptávku po elektřině v zemi a okolních regionech, zmírňuje energetický deficit a podporuje pokračující ekonomický pokrok.“*⁸ Dále respondenti celkově zmiňovali odvětví, kde je díky čínskému působení zaměstnáváno množství lokálních obyvatel. Mé dotazy směřovaly také k tomu, v jakém odvětví je čínský vliv nejnebezpečnější. Na tuto otázku byly odpovědi různé. Participantů kvalitatívního výzkumu uváděli rozličná odvětví od těžebního průmyslu, přes bankovní sektor až po stavebnictví či textilní průmysl. Nejčastější odpovědí byl těžební průmysl, nicméně se jednalo o odpověď pouze tří respondentů, z čehož nelze usuzovat nějaké konkrétní závěry. Poznatkem z dané otázky může být, že odvětví infrastruktury nebo energetiky jsou pro Zambijce opravdu prospěšná, jelikož se na nich shodlo větší množství respondentů. Naopak Zambijci nepovažují čínské aktivity v nějakém konkrétním odvětví za nebezpečné, jelikož se nedokázalo shodnout větší množství respondentů na stejném odvětví.

Rovněž jsem se při rozhovoru s lokálními obyvateli věnoval čínskému vlivu v médiích. Během rozhovoru jsem také zmínil zambijskou veřejnoprávní televizi ZNBC, kde ČLR drží 60 % podíl. Zajímalo mě zejména to, zda se čínský podíl projevuje nějak ve vysílání. V této části rozhovoru se shodli v podstatě všichni respondenti, že zambijská média nejsou nijak ovlivněna. *„V zambijských médiích nevidím žádný čínský vliv. Ve vysílání se to vůbec neprojevuje. Nezaznamenal jsem, že by národní vysílací společnost více podporovala čínskou přítomnost v Zambii. Národní vysílací společnost ani nevysílá žádné pořady zaměřené na podporu čínské přítomnosti v Zambii.“*⁹ Navíc několik respondentů zpochybnilo také mou otázku zahrnující poznámku, že ČLR vlastní 60 % podíl v Zambijské národní vysílací společnosti (ZNBC). V rámci rozhovoru mi 5 respondentů vysvětlilo podobnou tezi, že ČLR nevlastní 60 % v ZNBC, ale ve společnosti TopStar, což je podnik sloužící pro

⁸ Participant č. 9. Rozhovor ze dne 21. 5.2022.

⁹ Participantka č. 12. Rozhovor ze dne 2. 6.2022.

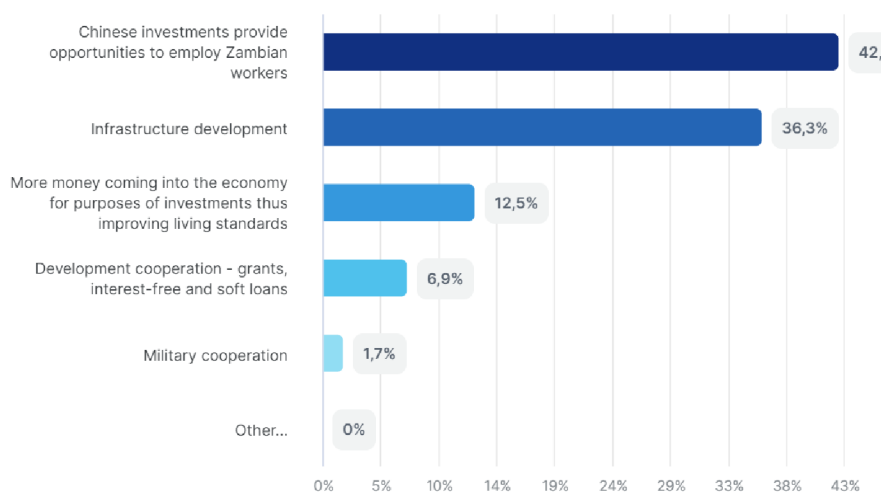
distribuci signálu. V Zambijské národní vysílací společnosti se čínský vliv projevil tedy pouze tím, že jim pomohli přejít z analogového k digitálnímu vysílání. Nicméně co se týče nějakého obsahu medií, kam primárně směřovala má otázka, respondenti nepozorují žádný čínský vliv.

4.4 Přínosy a hrozby čínské přítomnosti

V kapitole nazvané Přínosy a hrozby čínské přítomnosti jsem využil metody kvantitativního a kvalitativního výzkumného šetření a zkoumal jsem přínosy, výhody, hrozby či nevýhody čínského působení. Potencionálními výhodami a nevýhodami čínského vlivu v Zambii jsem se zabíral pomocí kvantitativního výzkumu s předem připravenými odpověďmi. Pro další zjištění jsem využil kvalitativního šetření. Zaměřil jsem se na příležitosti a hrozby, které vnímají místní obyvatelé. Dále jsem sledoval názory respondentů na zambijský dluh vůči ČLR, zda to vůbec vnímají a zda se případně obávají, že by ČLR mohla odpustit část dluhu zemi výměnou za zvýšení jejich vlivu v Zambii. Také mě zajímalo, zda se tyto dluhy nějak dotýkají běžného občana. V neposlední řadě jsem se s participanty bavil o čínských projektech, o kterých by se dalo říct, že byly velmi prospěšné pro Zambii. Zda existují projekty, díky kterým jsou podle nich Zambijci ČLR vděční.

4.4.1 Výhody a příležitosti

Graf 8: V čem vidíte výhody čínské přítomnosti v Zambii?

Zdroj: Portál Survio

Z výše uvedeného grafu můžeme vidět, že z předem připravených odpovědí si vybrali všichni respondenti, nikdo nevyužil možnost přidat vlastní odpověď. Respondenti výzkumu vnímají obzvláště dvě výhody čínské přítomnosti v zemi.

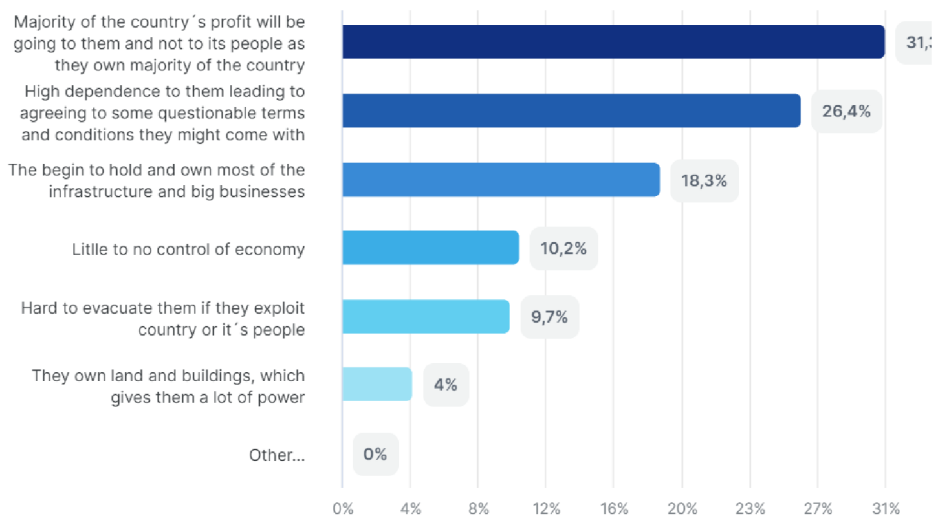
Nejvýhodnější je podle místních, že čínské investice poskytují příležitost k zaměstnávání zambijských pracovníků, daná odpověď byla vybrána nejčastěji. Dále jako velkou výhodu řada z nich vnímá rozvoj infrastruktury. Podíl zhruba 12 % tvořila odpověď, kdy si participanti myslí, že výhodou je více peněz přicházející do ekonomiky za účelem investic, čímž by se mohla zvýšit jejich životní úroveň. Rozvojovou či vojenskou spoluprací označilo jako odpověď nižší procento účastníků dotazníku, což znamená, že jako výhody čínské přítomnosti považují spíše jiné prvky vzájemných vztahů.

Podobnou otázku jsem poté položil také v rámci rozhovoru, kdy jsem se ptal respondentů na příležitosti, které čínské působení v zemi přináší. Zde se nejvíce objevovala odpověď shodující se s kvantitativním výzkumem. Většina respondentů vnímá, že má čínské působení pro Zambii největší přínos v pracovním sektoru, protože čínské aktivity v Zambii vytvořily spoustu pracovních míst pro Zambijce, zejména pokud jde o nekvalifikovanou pracovní sílu. Na to se shoduje očividně nejvíce respondentů. Dále pak polovina z nich uvedla jako velký přínos rozvoj infrastruktury. Někteří také zmínili rozvoj inovací a nových technologií nebo přístup k levnějšímu a dostupnějšímu zboží dováženému z ČLR.

V neposlední řadě jsem se participantů v rámci rozhovorů ptal na čínské projekty, o kterých by se dalo říct, že byly velmi prospěšné pro Zambii. Zda existují projekty, díky kterým jsou podle nich Zambijci ČLR vděční. Na danou otázku 9 z 12 respondentů odpovědělo, že jsou vděční zejména za mezinárodní letiště Kennetha Kaundy, které bylo moderně rekonstruováno v posledních letech právě díky financím ČLR. Na většině respondentů bylo vidět, že za modernizaci letiště chovají k ČLR nesmírný vděk. Dále participanti jmenovali poměrně hojně vodní elektrárnu Kafue Gorge a několik silničních modernizačních projektů. Obecně můžeme pozorovat, že kladně hodnocené jsou zejména projekty v oblasti infrastruktury a energetiky.

4.4.2 Nevýhody a hrozby

Graf 9: Jaké jsou podle vás nevýhody čínské přítomnosti v Zambii?

Zdroj: Portál Survio

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že jako největší nevýhodu čínské přítomnosti v zemi respondenti vnímají, že většina zisku země půjde Číňanům nikoliv místním obyvatelům. Další výraznou nevýhodou čínské přítomnosti je podle místních obyvatel vysoká závislost na ČLR, která vede k souhlasům s některými pochybnými podmínkami, se kterými mohou přijít. Jako nevýhodu dále vnímají, že ČLR vlastní několik velkých podniků v zemi či infrastrukturu. Menší množství respondentů pak považuje za nevýhodu také malou nebo žádnou kontrolu ekonomiky, složitý proces, jak je evakuovat ze země či že v zemi vlastní různé pozemky a budovy, které jim dávají moc.

Při rozhovoru jsem se participantů ptal na potencionální hrozby čínského působení v Zambii. Z odpovědí jsem se dozvěděl, že se obávají zejména vykořisťování pracovní síly, protože většina Zambijců je za nabízené služby nedostatečně placena. Dále nedodržování přísných pracovních zákonů ze strany většiny čínských zaměstnavatelů, neschopnost místních podniků přežít a příznivě konkurovat na trhu čínským podnikům, protože čínské výrobky jsou levnější nebo také diplomacie v dluhové pasti. Tyto odpovědi se během rozhovoru s respondenty objevovaly nejčastěji.

Můžeme vidět, že hrozby do jisté míry vycházejí z čínských přínosů, přestože jsou respondenti rádi, že ČLR přináší nové pracovní pozice, obávají se nepříznivých pracovních podmínek. Podobně tomu je například s konkurencí na trhu, kdy se respondenti obávají o schopnost místních podniků přežít a konkurovat na trhu levným čínským podnikům, přestože jsou na druhou stranu rádi, že mají přístup k levnějšímu a

dostupnějšímu zboží z ČLR. Z výpovědí respondentů vyplývá, že je v Zambii potřeba najít určitý balanc, který by byl prospěšný pro obě strany.

4.4.3 Zadlužení země

V rámci rozhovoru jsem dále respondentům pokládal otázky zabývající se zambijským dluhem vůči ČLR. Ptal jsem se, zda si uvědomují, že jejich země zadlužená vůči ČLR, zda se obávají, že by ČLR mohla odpustit část dluhu výměnou za zvýšení jejich vlivu v Zambii a také na to, zda se dluhy dotýkají nějak běžného občana.

Všichni respondenti tohoto výzkumu si uvědomují, že je jejich země zadlužená vůči ČLR, 8 z 12 participantů dokonce vědělo, že se jedná o největší podíl na jejich zahraničním dluhu. Kromě toho 4 respondenti uvedli v té době aktuální přibližnou hodnotu zambijského dluhu vůči ČLR. Odpovědi na další otázku by se daly rozdělit do dvou skupin. První skupina čítající 5 respondentů se obává toho, že by ČLR mohla odpustit část dluhu výměnou za zvýšení jejich vlivu v Zambii. „Myslím, že se může stát, že nám ČLR odpustí část dluhu, jelikož naše země není schopná to splácet, ale bojím se následků. Nevěřím tomu, že by nám odpustili část dluhu nezištně. Dluh Zambie oslabuje ekonomiku tím, že nutí vládu utrácet peníze za splátky úroků, zatímco by měla utrácet za rozvoj země.“¹⁰ Druhá skupiny je toho názoru, že jim ČLR žádný dluh neodpustí, jelikož se jejich nové vedení státu odvrací spíše na Západ. „*Nemyslím si, že nám ČLR dluh odpustí, protože v naší zemi je nová vláda a zdá se, že tato nová vláda je nakloněna Západu, to znamená, že upřednostňuje přítomnost Spojených států amerických a jejich spojenců na rozdíl od ČLR. Náš nový prezident se vůbec nepokusil navštívit Čínu, ale od svého nástupu k moci již dvakrát navštívil Spojené státy.*“¹¹ V poslední otázce ohledně vlivu se všichni respondenti shodují, že dluhy vůči ČLR se dotýkají běžného občana. Dluhy vůči ČLR, ale i vůči jakémukoli jinému věřiteli mají podle participantů dopad na běžné občany, protože ti musí platit daně, aby vláda mohla splácet dluh. Kromě toho si stěžují, že pak proudí více peněz na splacení dluhů než na rozvoj země pro vlastní občany. Z odpovědí všech respondentů bylo jasné, že každého z nich se dluhy nějak dotýkají.

¹⁰ Participantka č. 4. Rozhovor ze dne 29. 5.2022.

¹¹ Participant č. 10. Rozhovor ze dne 1. 6.2022.

4.5 Spolupráce s ČLR a integrace čínských obyvatel

V této kapitole jsem metodou polostrukturovaného rozhovoru zkoumal pohled respondentů na spolupráci s ČLR. Zajímal mě především názor, zda by vedení jejich státu mělo podporovat užší spolupráci s ČLR či nikoliv. Dále jsem se zabíral tím, zda v posledních prezidentských volbách volili dle postoje ke spolupráci s ČLR. V neposlední řadě byly součástí této kapitoly otázky ohledně integrace čínských obyvatel. Zabíral jsem se tím, jestli byli respondenti rozhovoru svědky rasistického chování Číňanů vůči místním a také tím, zda vědí o nějakých problémech mezi čínskou a zambijskou populací.

Co se týče otázky ohledně spolupráce s ČLR opět zde byly převážně dva názory. První skupina čítající 5 respondentů byla toho názoru, že by vedení jejich státu nemělo podporovat užší spolupráci s ČLR. Podle jejich názoru by se vedení země v čele s prezidentem mělo zaměřit na užší spolupráci s jinými zeměmi primárně se Spojenými státy americkými a celkově se státy z Evropy. Tyto mezinárodní aktéři podle nich mnohem více dbají na blaho samotných občanů Zambie. Druhá skupina čítající 6 respondentů si myslí, že by jejich vedení v čele s prezidentem mělo rozvíjet vztahy se všemi zeměmi včetně ČLR. *„Myslím si, že vzhledem k tomu, že jsme zemí třetího světa, potřebujeme mít co nejvíce přátel a spolupracovat s nimi. Nemusíme se stavět na stranu žádné z velmocí v mezinárodním systému. Musíme být nezařazení. To byla filozofie našeho otce zakladatele a prezidenta Dr. Kennetha Davida Kaundy. Měl velkou zásluhu na vzniku hnutí nezúčastněných zemí. Rozhodně bychom maximalizovali naše zisky, kdybychom spolupracovali s Východem i Západem a nestáli na žádné straně.“*¹² Zbývající dvanáctý participant mého výzkumu by si dokázal představit i užší spolupráci s ČLR a podporoval by ji. Nikdo z 12 respondentů kvalitativního výzkumu nevolil prezidenta podle postoje k ČLR. Před volbami pro ně byli zásadnější jiné skutečnosti.

Poslední otázka rozhovoru se týkala integrace čínských obyvatel do zambijské společnosti a možného rasistického chování Číňanů vůči místním. Ptal jsem se také, zda vědí o nějakých problémech mezi čínskou a zambijskou populací. Mezi hlavní problémy podle respondentů opět patří zejména pracovní podmínky zambijských zaměstnanců, kteří pracují pro Číňany. Vzhledem k tomu, že podmínky jsou často neúnosné a nesplňují nastavené normy dochází k demonstracím vůči čínským

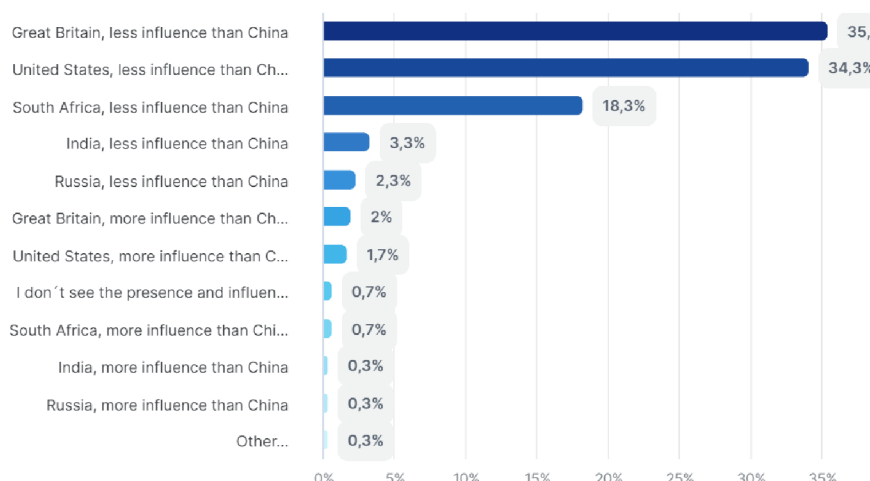
¹² Participant č. 8. Rozhovor ze dne 2. 6.2022.

společnostem. To považuje většina respondentů za největší problémy. Nikdo z participantů kvalitativního výzkumu nebyl nikdy svědkem rasistického chování Číňanů vůči místním obyvatelům, nicméně 9 z 12 respondentů o něm slyšelo anebo vidělo videa na internetu. Podle nich tedy podobné případy v zemi existují, nicméně nejedná se o nějaký velký problém. Respondenti to vnímají tak, že jde spíše o selhání jednotlivce než nějaký výraznější problém ve společnosti.

4.6 Vliv jiných států

V poslední kapitole jsem pomocí dotazníkového šetření zkoumal potencionální přítomnost a vliv jiných států. Zajímalo mě zejména to, zda respondenti vnímají daný vliv další země větší než ten čínský či nikoliv.

Graf 10: Vnímáte přítomnost a vliv jiných zemí v Zambii? Pokud ano, kterých?

Zdroj: Portál Survio

Na základě výše uvedeného grafu číslo 10 můžeme konstatovat, že valná většina účastníků dotazníkového šetření nevnímá žádnou zemi, která by měla v Zambii výraznější vliv nežli ČLR. Respondenti vnímají přítomnost zejména Velké Británie, Spojených států amerických a pak také Jihoafrické republiky, nicméně ve všech případech je podle nich vliv nižší než čínský. Jednotky participantů dotazníku pak uvedlo, že vnímá také vliv Ruska či Indie.

4.7 Shrnutí a závěry výzkumného šetření

Výzkumná část práce se zabývala badáním zaměřeným na pohled lokálních obyvatel na čínský vliv v jejich zemi. Pozornost byla upřena zejména na vnímání

potencionálního neokolonialismu. Výzkum byl realizován jako výzkum smíšený, který poskytl možnost triangulace. V rámci kvantitativního výzkumu bylo sledování základní vnímání ČLR místními obyvateli. V kvalitativní části bylo předmětem zjišťování poskytnutí hlubšího porozumění pohledu Zambijců na čínský vliv v jejich zemi. Výsledkem byly poté odpovědi na výzkumné otázky a celkový přehled vnímání čínských aktivit v Zambii. Kvalitativní část výzkumu byla náročnější časově a také z hlediska proveditelnosti a realizovatelnosti. Kvalitativní výzkum umožnil klást participantům otázky v rámci polostrukturovaného rozhovoru, které doplňovaly a rozšířily kvantitativní výzkum o hlubší porozumění pohledu lokálních obyvatel. Závěrem bylo zodpovězení výzkumných otázek.

Výzkumný vzorek kvantitativní části tvořilo 441 respondentů. Respondenti byli lokální obyvatelé Zambie, přičemž z dotazníkové šetření bylo zjištěno, že se jednalo o zhruba stejný poměr žen i mužů, převážně studujících. Nejvíce respondentů bylo ve věku 18-24 let.

Výzkumný vzorek kvalitativní části tvořilo 12 participantů, u nichž byl předpoklad znalosti základních reálií zkoumané otázky. Všichni účastníci byli vysokoškolskými studenty. Se všemi participanty jsem se osobně seznámil během studijního pobytu v Zambii a nadále jsme zůstali v kontaktu.

Jelikož jsem se chtěl dozvědět názory a postoje lidí k danému tématu, ve kterém nemám jasno, co si mohou myslet, a ani neexistuje žádný ujasněný model, daný výzkumný problém nebylo vhodné převádět do jazyka hypotéz. Kvantitativní část výzkumu tedy neobsahuje žádné hypotézy. Daná část slouží k tomu, aby odpověděla na výzkumnou otázku. Podstatou kvalitativního výzkumu, který byl podrobněji zaměřen, bylo poskytnutí hlubšího porozumění.

4.7.1 Shrnutí dotazníkového šetření a interpretace výsledků šetření

Z výsledků dotazníkového šetření je patrné, že většina respondentů z řad lokálních obyvatel vnímá čínskou přítomnost v jejich zemi, přičemž se jedná o nejvýraznější zahraniční vliv, který ve své zemi vnímají. Dále respondenti v Zambii vnímají přítomnost a určitý vliv také dalších států jako jsou zejména Velká Británie a Spojené státy americké, ale také Jihoafrická republika. Nicméně ve všech případech se podle respondentů jedná o menší vliv, nežli je ten čínský.

Rovněž je z dotazníkového šetření zřejmé, že čínské působení je viditelné obzvláště ve dvou oblastech v Zambii. Jedná se o hlavní město Lusaka, kde se nachází i samotné čínské čtvrti a oblast na severu Zambie nazvanou Copperbelt, kde se vyskytují významná ložiska měděných rud.

Respondenti dále uvedli, že si nemyslí, že by čínská přítomnost v Zambii měla být charakterizována jako neokolonialismus. Z celkového počtu 441 respondentů se pro tento názor rozhodlo 328 respondentů, což je zhruba 75 % účastníků dotazníkového šetření, kteří nesouhlasí s tím, že by se čínské působení v Zambii dalo označit jako neokoloniální. Pouze 95 respondentů je toho názoru, že čínské působení v Zambii lze považovat za neokolonialismus. Zbytek respondentů nevěděl.

Vzájemné vztahy mezi ČLR a Zambii mohli respondenti hodnotit na škále od velmi spokojený po velmi nespokojený. Z výsledků vyplývá, že přes 50 % respondentů dotazníkového šetření je spokojeno s tím, jakou podobu mají současné vztahy zkoumaných zemí. Naopak pouze 11 % respondentů je dle výzkumu nespokojených. V dané otázce je poměrně dost respondentů, kteří nedokážou říct, zda jsou spokojení či nespokojení, jedná se konkrétně o 163 participantů dotazníkové šetření.

V rámci dotazníku respondenti odpovídali, jaké jsou podle nich největší výhody a nevýhody čínského působení v jejich zemi. Participantů daného výzkumu považují za největší výhody čínského působení v jejich zemi čínské investice, které poskytují příležitosti k zaměstnávání zambijských pracovníků a také rozvoj infrastruktury. Co se týče nevýhod čínského působení v Zambii, respondenti pokládají za největší nevýhodu vysokou závislost na ČLR, která může vést k souhlasu s některými pochybnými podmínkami, se kterými mohou Číňané přijít. Další nevýhodou je podle respondentů, že při užší spolupráci s ČLR začnou držet a vlastnit většinu infrastruktury a velkých podniků.

4.7.2 Shrnutí rozhovorového šetření a interpretace výsledků šetření

U některých konkrétních otázek výzkumného šetření jsou participantů rozděleni do skupin, přičemž dané rozdělení je analytické, jelikož odpovědi respondentů jsou si u některých dotazů velmi podobné.

Z výsledků šetření formou polostrukturovaných rozhovorů vyplývá, že respondenti dokázali poměrně obstojně interpretovat a vysvětlit pojem neokolonialismus. Většina respondentů si nemyslí, že by se ČLR v jejich zemi

dopouštěla neokoloniálního jednání. Odpovědi na danou otázku jsem rozdělil do dvou skupin. Početnější skupina skládající se z 9 respondentů odpovídala podobně, přičemž se shodují, že se nejedná o neokoloniální jednání. Přestože řada z nich uváděla některé negativní dopady čínského působení v jejich zemi, se kterými nejsou spokojeni, není možné podle nich čínské aktivity v zemi označit za neokoloniální.

Dalším výsledkem kvalitativního výzkumu bylo zjištění, že respondenti pozorují velký čínský vliv v odvětví stavebnictví. Zajímavé bylo také to, že studenti pocházející ze severní části Zambie, kde se nachází řada dolů s železnou rudou, pozorovali silný vliv v odvětví těžebního průmyslu. Druhá skupina obsahující studenty pocházející z jiných oblastí toto odvětví během dané otázky zmiňovala mnohem méně.

Z průzkumu vyplývá, že pro Zambijce jsou prospěšné čínské aktivity zejména v silničním sektoru a energetice, jelikož se na nich shodlo větší množství respondentů. Naopak Zambijci nepovažují čínské aktivity v nějakém konkrétním odvětví za nebezpečné, jelikož se nedokázalo shodnout větší množství respondentů na stejném odvětví. Dále se participanti shodli, že zambijská média nejsou nijak ovlivňována aktivitou ČLR. Kromě toho několik respondentů zpochybnilo mou otázku zahrnující poznámku, že ČLR vlastní 60 % podíl v Zambijské národní vysílací společnosti (ZNBC). V rámci rozhovoru mi některými respondenty bylo vysvětleno, že ČLR nevlastní 60 % v ZNBC, ale ve společnosti TopStar, což je podnik sloužící pro distribuci signálu. V Zambijské národní vysílací společnosti se čínský vliv projevil tedy pouze tím, že jim pomohli přejít z analogového k digitálnímu vysílání. Nicméně co se týče nějakého obsahu medií, kam primárně směřovala má otázka, respondenti nepozorují žádný čínský vliv.

Většina respondentů vnímá, že má čínské působení pro Zambii největší přínos v pracovním sektoru, protože čínské aktivity v Zambii vytvořily spoustu pracovních míst pro Zambijce, zejména pokud jde o nekvalifikovanou pracovní sílu. Dále pak vidí jako velký přínos rozvoj infrastruktury. Obecně můžeme pozorovat, že místní obyvatelé oceňují čínské projekty v oblasti infrastruktury a energetiky. Lokální obyvatelé chovají k ČLR velký vděk za rozsáhlou rekonstrukci mezinárodního letiště Kennetha Kaundy nebo také za vybudování vodní elektrárny Kafue Gorge.

Lokální obyvatelé se obávají zejména vykořisťování pracovní síly, protože většina Zambijců je za nabízené služby nedostatečně placena. Dále jde o nedodržování

přísných pracovních zákonů ze strany většiny čínských zaměstnavatelů, neschopnost místních podniků přežít a příznivě konkurovat na trhu čínským podnikům, protože čínské výrobky jsou levnější nebo také diplomacie v dluhové pasti. Z průzkumu dále vyplývá, že hrozby do jisté míry vycházejí z čínských přínosů, přestože jsou respondenti rádi, že ČLR přináší nové pracovní pozice, obávají se nepříznivých pracovních podmínek.

Dále můžeme vidět, že si lokální obyvatelé uvědomují dluhy vůči ČLR, přičemž se tyto dluhy dotýkají i běžných občanů. Všichni respondenti výzkumu si uvědomují, že je jejich země zadlužená vůči ČLR, 8 z 12 participantů dokonce vědělo, že se jedná o největší podíl na jejich zahraničním dluhu. Kromě toho 4 respondenti uvedli v té době aktuální přibližnou hodnotu zambijského dluhu vůči ČLR. Odpovědi na další otázku jsem rozdělil do dvou skupin. První skupina čítající 5 respondentů se obávala toho, že by ČLR mohla odpustit část dluhu výměnou za zvýšení jejich vlivu v Zambii. Druhá skupina byla toho názoru, že jim ČLR žádný dluh neodpustí, jelikož se jejich nové vedení státu odvrací spíše na Západ.

Dále jsem se zabíral potencionální spolupráci s ČLR. Odpovědi se daly opět rozdělit do dvou skupin. První skupina čítající 5 respondentů byla toho názoru, že by vedení jejich státu nemělo podporovat užší spolupráci s ČLR. Podle jejich názoru by se vedení země v čele s prezidentem mělo zaměřit na užší spolupráci s jinými zeměmi primárně se Spojenými státy americkými a celkově se státy z Evropy. Druhá skupina čítající 6 respondentů si myslí, že by jejich vedení v čele s prezidentem mělo rozvíjet vztahy se všemi zeměmi včetně ČLR. Nikdo z 12 respondentů kvalitativního výzkumu nevolil prezidenta podle postoje k ČLR. Před volbami pro ně byli zásadnější jiné skutečnosti.

Výsledkem výzkumu jsou také informace ohledně sporů mezi čínskou a zambijskou populací. Mezi hlavní problémy podle respondentů patří zejména pracovní podmínky zambijských zaměstnanců, kteří pracují pro Číňany. Vzhledem k tomu, že podmínky jsou často neúnosné a nesplňují nastavené normy dochází k demonstracím vůči čínským společnostem. To považuje většina respondentů za největší problémy. Nikdo z participantů kvalitativního výzkumu nebyl nikdy svědkem rasistického chování Číňanů vůči místním obyvatelům, nicméně 9 z 12 respondentů o něm slyšelo anebo vidělo videa na internetu. Podle nich tedy podobné případy v zemi existují, nicméně

nejedná se o nějaký velký problém. Respondenti to vnímali tak, že jde spíše o selhání jednotlivce než nějaký výraznější problém ve společnosti.

V celkovém souhrnu lze konstatovat, že lokální obyvatelé poměrně dobře rozumí termínu neokolonialismus, přičemž si nemyslí, že by se čínské působení v zemi dalo označit za neokoloniální. Nejvýraznější vliv pozorují místní obyvatelé v odvětví stavebnictví. Naopak zambijská média nejsou nijak ovlivňována aktivitou ČLR. Čínské aktivity v oblasti infrastruktury a energetiky jsou pro místní obyvatelé nejprospěšnější. Lokální obyvatelé chovají k ČLR velký vděk za rozsáhlou rekonstrukci mezinárodního letiště Kennetha Kaundy nebo také za vybudování vodní elektrárny Kafue Gorge. Na druhou stranu mají i některé obavy, jedná se zejména o vykořisťování pracovní síly a diplomacii dluhové pastí. Místní si uvědomují dluh vůči Zambii, ale neshodují se, zda je možné, aby jim ČLR odpustila dluh výměnou za zvýšení jejich vlivu. Spíše je to nepravděpodobné, jelikož se vláda Zambie v posledních letech otáčí na Západ. Dále se obyvatelé Zambie nedokážou shodnout, zda pokračovat ve spolupráci s ČLR, někteří by raději spolupracovali se Spojenými státy americkými, druzí by zase byli otevření vůči všem možnostem spolupráce s ČLR. Problémy společného soužití mezi Číňany a Zambijci způsobují zejména nevhodné pracovní podmínky. Pravděpodobně v zemi došlo k několika rasistickým útokům na lokální obyvatelé, ale nejedná se o nějaký zásadní problém.

Závěr

Tato práce představuje ČLR jako jednoho z hlavních strategických partnerů rozvíjejících se afrických států, který na africkém kontinentu působí pragmaticky, nezatížen politickými či sociálními tématy a snaží se svým partnerům vycházet vstříc. Jak ČLR, tak africký kontinent mají vzájemné potřeby. ČLR potřebuje nerostné suroviny a další zboží, africké země obvykle potřebují vybudovat infrastrukturu, zdravotnickou péči, telekomunikační sítě a řadu jiných potřebných institucí a staveb. Se silným čínským vlivem v Africe rostou také debaty o změnách a motivacích, které za podobným vývojem stojí. ČLR využívá na africkém kontinentu rozličné taktiky a prostředky. Jedná se zejména o různé investice a půjčky, které jsou v řadě případech poměrně diskutabilní. ČLR se angažuje primárně v zemích, kde má strategické či ekonomické cíle. Ve své práci jsem se zaměřil na čínské působení v Zambii. Ekonomická výměna mezi ČLR a Zambií je velmi intenzivní, zejména proto, že ČLR hledá nerostné zdroje a nové trhy pro své výrobky. Zambie je pro čínské investory zajímavá především z důvodu bohatých nalezišť mědi.

První část diplomové práce se zabývala aspekty a definicí neokolonialismu, což bylo následně využito jako nástroj pro vysvětlení charakteru čínsko-afrických vztahů. V této části byly na základě teoretických východisek stanoveny znaky neokolonialismu. Další část diplomové práce zanalyzovala čínsko-zambijské vztahy, přičemž základ tvořily poznatky o vývoji vzájemných vztahů, formě rozvojové pomoci, objemu investic, a velikosti obchodu. Práce se zaměřila na čtyři oblasti, kde byly zkoumány mechanismy neokolonialismu. Jedná se o ekonomické vměšování, čínské investice v Zambii a bankovní sektor, rozvojovou pomoc a politické zasahování. V každé oblasti byly na základě teoretických východisek stanoveny mechanismy neokolonialismu, přičemž došlo k výzkumu, zda se dané neokoloniální mechanismy objevují ve výše zmíněných oblastech v Zambii či nikoliv. Následně došlo k určení potenciaální přítomnosti neokoloniálních praktik v Zambii, díky čemuž byla zodpovězena výzkumná otázka, zda je čínskou přítomnost v jihoafrické Zambii možné označit za formu neokolonialismu. Mé závěry byly potvrzeny na datech a rešerši vzájemného vztahu mezi ČLR a Zambií. V závěrečné části práce byl proveden smíšený výzkum, který stavěl na synergii kvalitativního a kvantitativního výzkumu s cílem porozumět danému jevu lépe než při využití pouze kvalitativního či kvantitativního výzkumu. Na základě

tohoto bádání jsem ve své práci zodpověděl výzkumné otázky, zda lokální obyvatelé vnímají čínské působení jako neokoloniální a jak vnímají obyvatelé Zambie čínské aktivity v jejich zemi. Zároveň jsem splnil další cíl mé diplomové práce, kdy jsem čtenáři poskytl ucelený pohled místních obyvatel na čínské působení v jejich zemi.

Problematikou o potencionálním neokolonialismu v Zambii se zabývaly výzkumné části této diplomové práce. Diplomová práce logicky nemohla zkoumat všechny mechanismy neokolonialismu, které byly historicky zmíněny různými autory. Zaměřil jsem se tedy zejména na ekonomické a politické mechanismy. Tyto mechanismy považuji v současnosti za klíčové a nejrelevantnější. Ve své práci jsem naopak upozadil mechanismy neokolonialismu ze sféry náboženské či idealistické. Práce se tedy zaměřila na čtyři oblasti: ekonomické vměšování, čínské investice v Zambii a bankovní sektor, rozvojovou pomoc a politické zasahování.

Výše zmíněné čtyři oblasti byly stanoveny na základě teoretických východisek. Došlo k ověření, zda se v dané oblasti nacházejí neokoloniální praktiky. Výsledkem bylo, že spíše nemůžeme označit čínskou přítomnost v Zambii za formu neokolonialismu. Ze stanovených oblastí se jeví jako problematická zejména rozvojová pomoc. Skrze dlouhodobé navyšování rozvojové pomoci se ČLR snažila dlouhodobě prohlubovat vzájemné vazby takovým způsobem, aby došlo k nastavení vztahu věřitele a dlužníka a toto jednání lze dle charakteristik popsaných v kapitole Rozvojová pomoc označit jako neokoloniální. Míra rozvojové pomoci trvale neúnosně rostla. Investice do rozvojových projektů mají bezpochyby blahodárny vliv na jihoafrickou společnost, neboť tečou do různých oblastí včetně infrastruktury, zdravotnictví či vzdělání. Kromě toho dávají ČLR svými investicemi pracovní příležitosti řadě zambijských obyvatel. Nicméně množství financí, které do země dlouhodobě plynulo, je takového rozsahu, že se stalo významným čínským nástrojem moci. Do budoucna by to mohlo vést k momentu, kdy Zambii bude hrozit, že pokud nezaplatí dluh, ztratí některé z klíčových majetků země. Další oblast, která by se do budoucna mohla jevit jako problematická, je diverzifikace čínských investic, kdy ČLR investuje primárně do těžebního průmyslu. Nicméně pokud není tato oblast jediným příjemcem investic, není tento mechanismus považován za formu neokolonialismu. Přesto zde určitý problém je, ČLR těží z nízké ceny svých produktů, což se projevuje i v řadě odvětví v textilním průmyslu či telekomunikační sféře, kde tyto nízké ceny služeb pomalu ničí lokální konkurenci. V

dané situace tedy lze vidět i potenciální hrozbu pro budoucí hospodářský vývoj Zambie, což by mohlo vést k určitým neokoloniálním mechanismům. Dalším problémem by mohla být do budoucna struktura bilaterálního obchodu, který není vůbec diverzifikovaný a vyváží se výhradně suroviny, z velké části pouze měď. Do budoucna je také nutné vnímat vývoj v bankovním sektoru, kdy ČLR investuje do finanční sféry, respektive vlastní dvacetiprocentní podíl v nejsilnější jihoafrické bance Standard Bank, která má silné postavení na zambijském bankovním trhu a dále uvažuje o vstupu do jiné vlivné banky v Zambii. Daný vývoj by mohl ČLR dodávat výhodnou pozici v zambijském hospodářství. Kromě těchto sfér se neokoloniální praktiky ověřovaly také v oblasti politického zasahování. Výsledkem dané kapitoly bylo spíše konstatování, že velmi pravděpodobně existují případy čínského zasahování do zambijských politických záležitostí a že různá čínská sdružení postupem času získávají určitý vliv v Zambii. Přestože mnozí odborníci a badatelé hovoří o některých čínských intervencích do politiky, na základě transparentních a relevantních dat nebylo možné označit tyto mechanismy jako neokoloniální. Na námi vytvořené škále, popsané v podkapitole mechanismy neokolonialismu, přikládáme čínské přítomnosti v Zambii hodnotu neokolonialismu 1, což znamená, že Zambie není formou neokolonialismu, nicméně v jedné oblasti se neokoloniální praktiky objevují. Dané neokoloniální kontrolní mechanismy jsou relevantní pouze v oblasti rozvojové pomoci. Avšak do budoucna je nutné sledovat také oblast politickou, která je velmi sporná, sféru bankovního sektoru a diverzifikaci vzájemného obchodu a investic. Hrozbou může být do budoucna zejména vypořádání se s obrovským státním dluhem vůči ČLR, s čímž do jisté míry souvisí i politické vměšování se do interních záležitostí Zambie.

První část mého výzkumu tedy přinesla odpověď na první výzkumnou otázku. Čínskou přítomnost v jihoafrické Zambii dle mého výzkumu nemůžeme označit za formu neokolonialismu. Přestože čínské působení v Zambii vykazuje řadu při nejmenším pochybných znaků, v některých oblastech se dokonce objevují některé neokoloniální praktiky a může být určitou hrozbou pro budoucí vývoj jihoafrického státu, v současné době nespĺňuje předem stanovené mechanismy neokolonialismu, a tedy nelze čínské působení v zemi označit jako neokoloniální.

Druhou část výzkumu jsem postavil na výzkumu smíšených metod. Nejprve byl proveden kvantitativní výzkum, který byl proveden formou dotazníkového šetření. Data

z dotazníkového šetření byla zpracována a následně využita jako základ pro následující kvalitativní část výzkumu, která byla realizovaná formou polostrukturovaných rozhovory s dvanácti participanty. Zvolená kombinace kvalitativního a kvantitativního zajistila validita výzkumného šetření. Cílem výzkumu bylo získat komplexní pohled na vnímání zambijských obyvatel čínského vlivu v Zambii a získat odpověď na výzkumné otázky: „Považují lokální obyvatelé čínské působení v zemi za nekoloniální? Jak vnímají čínský vliv v jejich zemi?“

Výsledky v rámci kvantitativního a kvalitativního výzkumu se shodují. Při kombinaci obou přístupů také došlo k prohloubení a lepší interpretaci základních znalostí nabitých během kvantitativního výzkumu.

V rámci smíšeného výzkumu jsem došel k závěru, že si lokální obyvatelé uvědomují čínskou přítomnost v jejich zemi, přičemž polovina místních je spokojená s tím, jak jsou vztahy mezi ČLR a Zambii nastaveny. Přestože jsou vědomi také dluhů vůči ČLR, které se dotýkají jich samotných, polovina místních by pokračovala ve spolupráci s ČLR, stejně tak jako s ostatními státy Západu. Ve své zemi vnímají ještě vliv Spojených států amerických, Velké Británie a Jihoafrické republiky, nicméně ve všech případech menší nežli čínský.

Obě metody výzkumu potvrzují, že si zambijští obyvatelé spíše nemyslí, že by se ČLR v jejich zemi dopouštěla nekoloniálního jednání. V rámci provedených výzkumů se v každém z nich takto vyslovily zhruba tři čtvrtiny místních obyvatel.

Čínský vliv je patrný zejména v oblasti hlavního města Lusaky a na severu Zambie v oblasti zvané Copperbelt, kde se těží železná ruda. Co se týče nejvýraznějších odvětvích, kde se projevuje čínský vliv, jedná se primárně o stavebnictví, ale také těžební průmysl, zatímco v oblasti médií lokální obyvatelé nepozorují žádný vliv ani nedochází k ovlivňování médií ve prospěch ČLR.

Jako největší výhody čínského působení v zemi považují Zambijci čínské investice poskytující příležitost k zaměstnávání zambijských pracovníků a rozvoj infrastruktury, což je společně s odvětvím energetiky považováno za nejprospěšnější čínské aktivity v zemi. Zambijci jsou ČLR vděční zejména za financování a pomoc při modernizaci a rekonstrukci mezinárodního letiště Kennetha Kaundy nebo také za vybudování vodní elektrárny Kafue Gorge. Obecně platí, že kladně hodnocené jsou zejména projekty v oblasti infrastruktury a energetiky. Naopak co se týče nevýhod a

hrozeb, obyvatelé Zambie se obávají zejména vykořisťování pracovní síly a diplomacie dluhové pasti. Jako nevýhodné na čínské přítomnosti v zemi vnímají, že většina zisku země jde Číňanům nikoliv místním obyvatelům. Další výraznou nevýhodou čínské přítomnosti je podle místních obyvatel vysoká závislost na ČLR, která vede k souhlasům s některými pochybnými podmínkami, se kterými mohou přijít. Můžeme vidět, že hrozby do jisté míry vycházejí z čínských přínosů, přestože jsou respondenti rádi, že ČLR přináší nové pracovní pozice, obávají se nepříznivých pracovních podmínek. Podobně tomu je například s konkurencí na trhu, kdy se respondenti obávají o schopnost místních podniků přežít a konkurovat na trhu levným čínským podnikům, přestože jsou na druhou stranu rádi, že mají přístup k levnějšímu a dostupnějšímu zboží z ČLR. Z výpovědí respondentů vyplývá, že je v Zambii potřeba najít určitý balanc, který by byl prospěšný pro obě strany.

V Zambii jsou pouze zanedbatelné problémy týkající se společného soužití čínských a zambijských obyvatel. Občasné spory souvisí zejména s nelichotivými pracovními podmínkami Zambijců v čínských společnostech. Případy rasistického jednání se v zemi objevily, nicméně nejedná se o nějaký velký problém, jde spíše o selhání jednotlivců.

Druhá část mého výzkumu tedy přinesla komplexní pohled na vnímání zambijských obyvatel čínského vlivu a také odpověď na další výzkumné otázky, kdy došlo k zásadním zjištěním, že tři čtvrtiny lokálních obyvatel nepovažují čínské působení v zemi jako formu neokolonialismu. Místní obyvatelé si jsou vědomi řady hrozeb a nevýhod čínského působení, na druhou stranu oceňují mnoho výhod pramenících z čínských aktivit v Zambii, a tak je čínská přítomnost hodnocena většinou spíše pozitivně.

Na závěr jsme zároveň schopni porovnat faktický neokolonialismus v zemi s pohledem lokálních obyvatel. Oba výsledky se shodují. Na základě výzkumu jsem došel k závěru, že Zambii nelze označit za formu neokolonialismu, s čímž se shoduje také názor samotných obyvatel, kteří čínské působení v zemi taktéž nepovažují za neokoloniální.

Dané téma jsem si vybral, jelikož je hojně diskutované. Řada analytiků, politologů, ale i žurnalistů se čím dál více zabývá otázkou, kolika rovin a sektorů se čínský vliv týká. Stále více pozorovatelů upozorňuje na nevýhody a možná rizika pro

budoucí vývoj Zambie. V českých médiích, ale i v médiích dalších evropských i mimoevropských zemích je působení ČLR v Africe, obzvláště v Zambii, velmi kritizováno. Občanům těchto zemí jsou předkládány převážně nevýhody vzájemné spolupráce, a tak má naprostá většina obyvatel na čínské aktivity v Zambii negativní názor. Tento negativní pohled se objevuje i v akademické obci.

Tato diplomová práce přinesla jiný pohled, díky výsledkům daného výzkumu můžeme říct, že čínské působení v Zambii není zdaleka tak negativní, jak je často prezentováno. Nejenom, že čínskou přítomnost nelze hodnotit jako formu neokolonialismu, ale i samotní obyvatelé nám poskytují důkaz, že ji vnímají spíše pozitivně. Došel jsem tedy k názoru, že působení ČLR v Zambii, které je hodnoceno až na výjimky kriticky, vykazuje mnoho pozitivních účinků. Přestože je nutné i nadále monitorovat čínské aktivity v Zambii, ale i celé Africe, a podrobovat je kritickému myšlení při hodnocení, obecně negativní pohled na čínské aktivity by se měl změnit.

Zdroje

Literatura

Amin, Samir. (1974). *Neo-colonialism in West Africa*. New York: Monthly Review Press.

Brautigam, Deborah. (2021). *How Zambia and China Co-Created a Debt "Tragedy of the Commons"* (China Africa Research Initiative CARI Working Paper, No. 2021/51). Dostupné na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/248179/1/sais-cari-wp51.pdf> (8. 3. 2023)

Daněk, Petr. (2000). Nerovnoměrný rozvoj světa: kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje. In: Tomeš, Jiří, Jehlička, Petr, Daněk, Petr, Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie (pp. 35-55). Praha: Univerzita Karlova.

Disman, Miroslav. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum

Funjika, Patricia, Kamwanga, Jolly. (2018). „Zambia's rising national debt: Towards another debt-trap?“ *The University of Zambia: Institute of economic and social research*. Dostupné na: https://www.unza.zm/sites/default/files/article_files/2019-02/Zambia%E2%80%99s%20Rising%20National%20Debt%20Towards%20another%20Debt%20Trap.pdf (8. 3. 2023)

Gavora, Peter. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.

Gregory, Derek. (2009). *The dictionary of human geography*. 5. vyd. Oxford: Blackwell.

Haag, Diana. (2012). *Mechanisms of Neo-Colonialism: Current French and British Influence in Cameroon and Ghana*. (International Catalan Institute for Peace, Working Paper No. 2011/6). Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2033138 (20. 2. 2023)

Hairong, Yan, Sautman, Barry. (2009). „African Perspectives on China-Africa Links.“ *The China Quarterly*, 199, 728-759. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/27756499> (20. 2. 2023)

Harding, Harry, Ian, Bremmer, Thomas, Stewart, David, Lipton, Robert, D. Hormats, Robert, Friedman, Joel, Rosenthal, Nader, Mousavizadeh, Ruchir, Sharma, Fareed, Zakaria, Nikolas, K. Gvosdev. (2006). „The Gramercy Round: CHINA GOES

GLOBAL: IMPLICATIONS FOR THE UNITED STATES.“ *The National Interest*, 85, 57-66. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/42897764> (7. 3. 2023)

Hendl, Jan. (2016.) *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 4. Praha: Portál.

Jeřábek, Hynek. (1993). *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum.

Lenin, Vladimir Ilyich. (1963). *Imperialism, the Highest Stage of Capitalism*. Moscow: Progress Publishers.

Li, Hangwei, Shi, Xuefei. (2020). „Home Away From Home: The Social and Political Roles of Contemporary Chinese Associations in Zambia.“ *Journal of Current Chinese Affairs*, 48(2). Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1868102620907224> (9. 3. 2023)

Lumumba-Kasongo, Tukumbi. (2011). „China-Africa Relations: A NeoImperialism or a Neo-Colonialism? A Reflection“. *African and Asian Studies*, 10, 234-266. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/China-Africa-Relations%3A-A-Neo-Imperialism-or-a-A-Lumumba-Kasongo/10e1bbb0422632fce5af2b5028125be28ec84bf9> (2. 2. 2023)

Matambo, Emmanuel. (2020). China: Africa's New Wise Men from The East? In Sabella O. Abidde & Tokunbo A. Ayoola, *China in Africa: Between Imperialism and Partnership in Humanitarian Development* (pp. 305-330). Lanham: Lexington Books.

Mennel, Natasha. (2010). „China and Africa: the new neocolonialism.“ *The Journal of the Helen Suzman Foundation*. 55-60. Dostupné na: <https://hsf.org.za/publications/focus/focus-58-september-2010-south-africa-and-the-changing-world/NMenell.pdf/download> (5. 2. 2023)

Mlachila, Montfort, Takebe, Misa. (2011). *FDI from BRICs to LICs: Emerging Growth Driver?* (IMF Working Paper, No. WP/11/178). Dostupné na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11178.pdf> (10. 3. 2023)

Molnar, Thomas. (1965). „Neo-Colonialism in Africa?“ *Modern Age*. 15, 175-186. Dostupné na: <https://www.proquest.com/docview/1301760121> (25. 2. 2023)

Mwanawina, Inyambo. (2008). *China-Africa economic relations: The case of Zambia*. (AERC Scoping Studies on China-Africa Economic Relations Working Paper). Dostupné na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/93157/1/58756069X.pdf> (13. 3. 2023)

Myers, Michael David. (2008). *Qualitative Research in Business & Management*. New York: SAGE Publications.

Nagesh, Rao. (2000). „Neocolonialism" or "Globalization"?: Postcolonial Theory and the Demands of Political Economy.“ *Interdisciplinary Literary Studies*, 1(2), 165-184. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/41209050> (1. 2. 2023)

Nimako, Kwame. (2010). „Nkrumah, African Awakening and Neo-colonialism: How Black America Awakened Nkrumah and Nkrumah Awakened Black America.“ *Journal of Black Studies and Research*, 40(2), 54-70. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00064246.2010.11728715> (21. 2. 2023)

Nkrumah, Kwame. (1965). *Neo-Colonialism, the Last Stage of imperialism*. London: Thomas Nelson & Sons.

Pillsbury, Michael. (2019). *Stoletý maraton: Tajná čínská strategie, jak vystřídat Ameriku v roli globální supervelmoci a nastolit čínský světový řád*. Praha: Rybka Publishers.

Rapanyane, B. Makhura. (2020). „China–Zambia political and economic relations in historical context.“ *Africa's Public Service Delivery and Performance Review*, 8(1). Dostupné na: <https://apsdpr.org/index.php/apsdpr/article/view/350/590> (10. 3. 2023)

Sartre, Jean Paul. (1964). *Colonialism and Neocolonialism*. Oxfordshire: Routledge.

Sinkala, Muchemwa, Zhou, Weidi. (2014). „Chinese FDI and Employment Creation in Zambia.“ *Journal of Economics and Sustainable Development*, 23(5). Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/234646654.pdf> (10. 2. 2023)

Složilová, Eva. (2011). „Pragmatismus jako filozofický základ smíšeného výzkumného designu.“ *Pedagogická orientace*, 21(1), 51-69. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/pedor/article/viewFile/793/705> (24. 3. 2023)

Strauss, Anselm, Corbin, Juliet. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.

Šed'ová, Klára, Švaříček, Roman a kol. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál.

Švaříček, Roman a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Tweedie, Dominic. (2007). *Neo-Colonialism, the last stage of imperialism by Kwame Nkrumah*_Transcribed. Dostupné na: <https://politicalanthro.files.wordpress.com/2010/08/nkrumah.pdf> (4. 2. 2023)

Yu, George T. (1971). „*Working on the Railroad: China and the Tanzania-Zambia Railway.*“ *Asian Survey*, 11 (11), 1101-1117. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2642892> (4. 4. 2023)

Prameny a internetové zdroje

Africa's Mining portal. (2021). *Mining Companies in Zambia*. Dostupné na: <https://projectsiq.co.za/mining-companies-in-zambia.htm> (28. 2. 2023)

All African People's Conference. (2018). *Revisiting the 1958 All-African Peoples Conference: The Unfinished Business of Liberation and Transformation*. Dostupné na: <https://ias.ug.edu.gh/sites/ias.ug.edu.gh/files/pictures/AAPC-Programme%20final%20final-.pdf> (18. 2. 2023)

Brautigam, Deborah. (2020). Chinese Debt Relief: Fact and Fiction. *The Diplomat*. Dostupné na: <https://thediplomat.com/2020/04/chinese-debt-relief-fact-and-fiction/> (27. 3. 2023)

Business Insider South Africa. (2019). *FNB could become a Chinese takeover target – but not any time soon*. Dostupné na: <https://www.news24.com/news24/bi-archive/fnb-could-be-a-chinese-takeover-target-but-not-any-time-soon-2019-11> (8. 3. 2023)

Duggan, Lawler, James. (2023). Zambia criticises debt restructuring delays – FT. *Reuters*. Dostupné na: <https://www.reuters.com/world/zambia-rejects-chinas-call-world-bank-join-its-debt-restructuring-ft-2023-02-13/> (8. 3. 2023)

Gbadamosi, Nosmot. (2022). Is China Responsible for Zambia's Debt Crisis? *Foreign Policy's Africa Brief*. Dostupné na: <https://foreignpolicy.com/2022/09/07/zambia-china-debt-imf-economy/> (8. 3. 2023)

Girard, Bonnie. (2019). Zambia Debates Chinese 'Economic Slavery'. *The Diplomat*. Dostupné na: <https://thediplomat.com/2019/01/zambia-debates-chinese-economic-slavery/> (9. 3. 2023)

Harker, Andrew. (2021). A Tale of Two Currencies: Turkish lira and Zambian kwacha. *S&P Global Market Intelligence*. Dostupné na:

<https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/mi/research-analysis/a-tale-of-two-currencies-turkish-lira-and-zambian-kwacha-Dec21.html> (27. 3. 2023)

Heritage. (2023). *Heritage*. Dostupné na: <https://www.heritage.org/index/country/zambia#government-size> (3. 3. 2023)

Hsiang, Evan. (2023). Chinese Investment in Africa: A Reexamination of the
Zambian Debt Crisis. *Harvard International Review*. Dostupné na:
<https://hir.harvard.edu/chinese-investment-in-africa-a-reexamination-of-the-zambian-debt-crisis/> (1. 3. 2023)

China Africa Research Initiative. (2021). *Chinese Loans to Africa*. Dostupné na:
<http://www.sais-cari.org/data> (9. 3. 2023)

IMF. (2019). *Zambia: 2019 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Zambia*. Dostupné na:
<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/08/02/Zambia-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-48558> (8. 3. 2023)

IMF. (2022). *Zambia: Request for an Arrangement Under the Extended Credit Facility-Press Release; Staff Report; Staff Supplement; Staff Statement; and Statement by the Executive Director for Zambia*. Dostupné na:
<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/09/06/Zambia-Request-for-an-Arrangement-Under-the-Extended-Credit-Facility-Press-Release-Staff-523196> (8. 3. 2023)

Kabunda Badi, Mbuyi. (1996). „El neocolonialismo en África. Sus formas y manifestaciones.“ *Cuadernos África América Latina* 24, 63-80. Dostupné na:
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2163176> (7. 2. 2023)

Kuželka, Václav. (2022) Pokrok v řešení zahraničního zadlužení Zambie. *Velvyslanectví ČR v Lusace*. Dostupné na:
https://www.mzv.cz/lusaka/cz/obchod_a_ekonomika/pokrok_v_reseni_zahranicniho_zadluzeni.html (10. 3. 2023)

Lawler, Dave. (2020). The 53 countries supporting China's crackdown on Hong Kong. *Axios World*. Dostupné na: <https://www.axios.com/2020/07/02/countries-supporting-china-hong-kong-law> (7. 3. 2023)

Markets Insider. (2023). *Copper price*. Dostupné na:
<https://markets.businessinsider.com/commodities/copper-price> (7. 3. 2023)

- Merriam-Webster. (2023). *Merriam-Webster*. Dostupné na: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/neocolonialism> (5. 2. 2023)
- Mining for Zambia. (2016). *A concentrated mining sector*. Dostupné na: <https://miningforzambia.com/a-concentrated-mining-sector/> (28. 2. 2023)
- Ministry of Commerce, Trade and Industry. (2022). *The Chine – Zambia Investment Forum Officially Opens*. Dostupné na: <https://www.mcti.gov.zm/?p=3865> (6. 3. 2023)
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2021). *China and Africa in the New Era : A Partnership of Equals*. Dostupné na: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202111/t20211126_10453904.html (27. 3. 2023)
- Mwansa, Ivy. (2022). Domestic investment more beneficial to locals. *Zambian Business Times*. Dostupné na: <https://zambianbusinesstimes.com/domestic-investment-more-beneficial-to-locals/> (6. 3. 2023)
- MZV ČR. (2022). *Zambie, počet obyvatel, HDP, inflace, nezaměstnanost, export, import a obchodní bilance, dluh – souhrnná teritoriální informace*. Dostupné na: <https://www.kurzy.cz/zpravy/672283-zambie-pocet-obyvatel-hdp-inflace-nezamestnanost-export-import-a-obchodni-bilance-dluh/> (1. 3. 2023)
- National Assembly of Zambia. (2015). *National Assembly of Zambia receives Support from China*. Dostupné na: <https://www.parliament.gov.zm/node/4215> (11. 3. 2023)
- Nordea Trade. (2020). *The economic context of Zambia*. https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/zambia/economical-context?vider_sticky=oui (8. 3. 2023)
- Nyathi, Kitsepile. (2022). Zambia cancels \$1.6b loans from Chinese banks. *The East African*. Dostupné na: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/business/zambia-cancels-1-6b-loans-from-chinese-banks--3908408> (8. 3. 2023)
- Observatory of Economic Complexity. (2023). *Observatory of Economic Complexity*. Dostupné na: <https://oec.world/en/profile/country/zmb?yearSelector1=exportGrowthYear26&yearlyTradeFlowSelector=flow0>

Owuor, Sophy. (2019). What Are The Major Natural Resources Of Zambia? *World Atlas*. Dostupné na: <https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-zambia.html> (8. 3. 2023)

Pinto, Nogueira, Tereza. (2022). How China-African trade may evolve. *Gis Reports*. Dostupné na: <https://www.gisreportsonline.com/r/china-africa-trade/> (10. 3. 2023)

Sagaci Research. (2022). *The top banks in Zambia for customer satisfaction*. Dostupné na: <https://sagaciresearch.com/the-top-banks-in-zambia-for-customer-satisfaction/> (8. 3. 2023)

Statista. (2020). *Total stock of foreign direct investments (FDI) to Africa from China in 2020*. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/1259604/chinese-fdi-stock-to-africa-by-country/> (8. 3. 2023)

Statistical Committee of the Government of the Republic of Zambia. (2022). *Survey on Private Sector Foreign Investment in Zambia*. Dostupné na: https://www.boz.zm/PCF_HIGHLIGHTS_SURVEY_FINDINGS_2022.pdf (27. 3. 2023)

Suh, Roland, Fuh. (2019). What is Neo-Colonialism? How it is Manifested and What can be done? *LT Economy Blog*. Dostupné na: <http://www.lteconomy.it/blog/2019/11/16/what-is-neo-colonialism-how-it-is-manifested-and-what-can-be-done/> (10. 2. 2023)

Sinyangwe, Chiwoyu. (2021). Zambia: Young, urban and disgruntled PF supporters, can Lungu woo them back? *The Africa Report*. Dostupné na: <https://www.theafricareport.com/107675/zambia-young-urban-and-disgruntled-pf-supporters-can-lungu-woo-them-back/> (28. 3. 2023)

The Lusaka Times. (2020). *Lusaka Mayor Miles Sampa Unreservedly Apologises To The Chinese Community And Government Leaders*. Dostupné na: <https://www.lusakatimes.com/2020/05/27/milesmiles-unreservedly-apologises-to-the-chinese-community-and-government-leaders/> (10. 3. 2023)

The China in Africa Podcast. (2021). *Update on the Current State of China Zambia Relations*. Podcast 55:48. Dostupné na: <https://art19.com/shows/china-in-africa/episodes/74dee385-2c36-4af0-86a0-6d8bc4ece838> (10. 3. 2023)

Transparency International. (2023). *Zambia Report*. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/countries/zambia> (10. 3. 2023)

University of Wisconsin Press. (1962). „All-African People's Conferences.“ *International Organization*, 16(2), 429-434. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/pdf/2705395.pdf?refreqid=excelsior%3A1834b66633e5fbd-aac26e32ef684d282&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1 (1. 2. 2023)

Willis, Ben. (2014). China, Africa, and Neo-Colonialism. *E-International Relations*. Dostupné na: <https://www.e-ir.info/2014/01/22/china-africa-and-neo-colonialism/> (27. 3. 2023)

World Bank. (2020). *Doing business Zambia*. Dostupné na: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/z/zambia/ZMB.pdf> (10. 3. 2023)

Worldometers. (2023). *Zambia Population*. Dostupné na: <https://www.worldometers.info/world-population/zambia-population/> (1. 3. 2023)

Xe Currency. (2023). *Zambian Kwacha to Chinese Yuan Renminbi Exchange Rate Chart*. Dostupné na: <https://www.xe.com/currencycharts/?from=ZMW&to=CNY>

Xinhua. (2021). *Feature: China-funded projects, investments transforming Zambian lives*. Dostupné na: http://www.xinhuanet.com/english/africa/2021-07/25/c_1310083403.htm (1. 3. 2023)

Přílohy

Příloha č. 1: 10 otázek a možných odpovědí pro participanty dotazníkového šetření

Cílem výzkumu je získat komplexní pohled na vnímání zambijských obyvatel čínského vlivu v Zambii a získat odpověď na výzkumnou otázku: „Jak vnímají čínskou přítomnost obyvatelé Zambie?“. Dotazník bude sdílen skrze studentské facebookové skupiny a dále šířen zambijskými přáteli.

1. Jaké je vaše pohlaví?
 - a. Muž
 - b. Žena
 - c. Nechci sdělovat
2. Jaký je váš věk?
 - a. Méně než 18 let
 - b. 18-24 let
 - c. 25-34 let
 - d. 35-44 let
 - e. Více než 55 let
 - f. Nechci sdělovat
3. Jaké je vaše současné zaměstnání?
 - a. Student
 - b. Práce na částečný úvazek
 - c. Práce na plný úvazek
 - d. Nezaměstnaný
 - e. Důchodce
 - f. Ostatní
4. Vnímáte nějakou čínskou přítomnost v Zambii?
 - a. Ano
 - b. Ne
 - c. Nevím
5. Ve které oblasti je čínská přítomnost nejzřetelnější? (Napište jedno nebo několik slov)

6. V čem vidíte výhody čínské přítomnosti v Zambii? (Vyberte jednu nebo více odpovědí)
- Čínské investice poskytují příležitosti k zaměstnávání zambijských pracovníků
 - Rozvoj infrastruktury
 - Více peněz přicházejících do ekonomiky za účelem investic, a tím zlepšení životní úrovně
 - Vojenská spolupráce
 - Rozvojová spolupráce – granty, bezúročné a zvýhodněné půjčky
 - Ostatní
7. Jaké jsou podle vás nevýhody čínské přítomnosti v Zambii? (Vyberte jednu nebo více odpovědí)
- Malá nebo žádná kontrola ekonomiky
 - Začnou držet a vlastnit většinu infrastruktury a velkých podniků
 - Těžké je evakuovat, když vykořisťují zemi nebo její obyvatele
 - Vlastní pozemky a budovy, což jim dává velkou moc
 - Většina zisku země půjde jim, a ne jejím obyvatelům, protože většinu země vlastní oni
 - Vysoká závislost na nich vede k souhlasu s některými pochybnými podmínkami, se kterými mohou přijít
 - Ostatní
8. Myslíte si, že čínskou přítomnost v Zambii lze označit za neokolonialismus?
- Ano
 - Ne
 - Nevím
9. Jak hodnotíte vztahy Zambie s Čínou?
- Velmi spokojen
 - Spokojen
 - Nedokážu říct
 - Nespokojen
 - Velmi nespokojen

10. Vnímáte přítomnost a vliv jiných zemí v Zambii? Pokud ano, kterých?
(Vyberte jednu nebo více odpovědí)
- a. Spojené státy, menší vliv než Čína
 - b. Spojené státy, větší vliv než Čína
 - c. Velká Británie, menší vliv než Čína
 - d. Velká Británie, větší vliv než Čína
 - e. Rusko, menší vliv než Čína
 - f. Rusko, větší vliv než Čína
 - g. Indie, menší vliv než Čína
 - h. Indie, větší vliv než Čína
 - i. Jižní Afrika, menší vliv než Čína
 - j. Jižní Afrika, větší vliv než Čína
 - k. Nevidím přítomnost a vliv žádné jiné země
 - l. Ostatní

Příloha č. 2: 8 základních otázek pro participanty polostrukturovaného rozhovoru

Cílem výzkumu je získat hlubší pohled na vnímání zambijských obyvatel čínského vlivu v Zambii a získat odpověď na výzkumnou otázku: „Jak vnímají čínskou přítomnost obyvatelé Zambie?“. Dotazovat se budu Zambijců, konkrétně studentů University of Zambia.

1. Co si představujete pod pojmem neokolonialismus? Jak tomuto pojmu rozumíte? Myslíte si, že se ČLR ve vaši zemi dopouští neokoloniálního chování? Pokud ano, jak?
2. V jakém odvětví pozorujete největší čínský vliv v Zambii? V jakém odvětví jsou podle vás čínské aktivity nejnebezpečnější pro Zambii a kde naopak zambijská přítomnost nejvíce prospěla či prospívá vaši zemi?
3. Vnímáte, že je vaše země zadlužená vůči ČLR? Obáváte se toho, že by ČLR mohla odpuště část dluhu vaši zemi výměnou za zvýšení jejich vlivu v Zambii? Dotýkají se běžného občana nějak dluhy vaši země k ČLR?

4. Vidíte nějaké příležitosti, které přináší čínská přítomnost ve vaši zemi? A naopak vnímáte nějaké hrozby, které přináší čínská přítomnost ve vaši zemi?
5. Pozorujete nějaký čínský vliv v zambijských médiích? Například ČLR drží 60 % podíl v zambijské veřejnoprávní stanici ZNBC. Projevuje se to nějak v rámci jejich vysílání? Pozorujete, že například více podporují čínskou přítomnost?
6. Volil/a jste prezidenta podle postoje k ČLR? Mělo by vedení vašeho státu podporovat užší spolupráci s ČLR či naopak spolupracovat co nejméně?
7. Byli jste někdy svědky rasistického chování Číňanů vůči místním? Víte o nějakých problémech mezi čínskou a zambijskou populací?
8. Vnímáte nějaký čínský projekt v Zambii jako velmi prospěšný pro vaši zemi, ve smyslu, že by se o něm dalo říct, že je za to většina Zambijců vděčná ČLR?